

Houzar, Petr

Heraldický rozbor

In: Houzar, Petr. *Předbělohorská znaková privilegia pro česká, moravská a slezská města, městečka a vsi*.
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2025, pp. 253-350

ISBN 978-80-280-0625-9; ISBN 978-80-280-0626-6 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81985>

Access Date: 03. 07. 2025

Version: 20250703

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

7 HERALDICKÝ ROZBOR

Na následujících řádcích se budeme věnovat heraldické stránce listin ve třech směrech. Nejprve bude pozornost zaměřena na obsahové hledisko, tedy bude zkoumána souvislost erbů vydavatelů a petitorů s nově udělenými znaky, respektive souvislost figur, popřípadě i klenotů či tinktur v jejich erbech a znacích měst a městeček. Kromě toho se zaměříme i na mluvící znamení. V rámci první části budou dále popisy podrobeny kritice ve smyslu míry jejich porozumění pro dnešního člověka a kvality popisu, především co v něm z pohledu zpětné komparace s miniaturou chybí, nebo přebývá. Pokud bude popis odpovídat miniatuře, zůstane tato část bez komentáře. I v případech, kdy se miniatura nedochovala, bude možné určit, zda popis obsahuje vše potřebné pro následnou malbu, nebo nikoli. Tedy i v těchto případech nebude explicitně uvedeno, zda popis obsahuje vše.

Lokality budou seřazeny podle chronologického pořádku, a jejich pořadí bude shodné s registářem. Pro celkovou přehlednost a snazší orientaci u každého názvu uvádíme i rok vydání listiny a formu dochování pramene, z nějž pochází citace. Pokud jsme při heuristice dokázali postihnout dochovanou originální miniaturu znaku, jeho pozdější reprodukci či například malbu z konceptu, bude výklad doprovázet vyobrazení.

Po zhodnocení všech popisů budou následovat oddíly shrnující informace o obsahové stránce udělených znaků a užití terminologii. Prostřednictvím terminologického rozboru se budeme snažit přinést souhrn informací o užitých tinkturách, figurách a jejich polohách s uvedením dobových termínů pro dnes často odlišně užívané názvy. U každé tinktury, figury či její polohy, jejíž název se lišil od dnešního nebo se vykazoval určitými zvláštnostmi, budou uvedeny citace z příslušných pramenů. Informace o znacích kromě popisů poskytl a často upřesnily dochované miniatury.

Z pohledu ikonografie bude příslušná pasáž zaměřena na vazbu figur a tinktur v udělených znacích v porovnání s erby vrchností, a to v roli vydavatelů i petitorů, a konečně budou představeny znaky obsahující badatelsky atraktivní mluvící znamení.

7.1 Popisy a vztahy udělených znaků a erbů vrchnosti

1. Bělkovice (1527, opis)

„/.../ klínat nebo štít zelenej barvy a v tom štítu koruna naše biskupská a na té koruně v prostředku půl lva v červeném poli a ze spod v žlutém poli tři růže na pečeti aby jměli /.../“.

Do znaku Bělkovic promítl svůj erb vydavatel listiny olomoucký biskup Stanislav I. Thurzo. Štít rodového erbu Thurzů byl červeno-zlatě dělený s polovinou lva nahoře a třemi (2, 1) růžemi dole, vše opačných barev. Tento štít byl do znaku Bělkovic pojat v podobě biskupské mistry v zeleném štítě.

Popis znaku Bělkovic neobsahuje uvedení tinktur lva a růží, u nichž nebyla hlášena ani jejich vzájemná poloha 2, 1. Pro správné určení tinktur je proto třeba znát ikonografii znaku, respektive odkaz k erbu Thurzů. Dělení „*biskupské koruny*“ není v popisu výslovně uvedeno, nicméně vyplývá z celkové povahy stylizace popisu.

2. Hora Svaté Kateřiny (1528, opis)

„/.../ ein Wappen oder Petschaft /.../ nämlich: Auf der oberen Seite ein halbes Schild von grauer Farbe mit der Bildniß der heiligen Catharina mit einen Schwerdt und zweyen weißen Mühlsteinen, den einen auf der rechten, den andern auf der linken Seite; – auf der untern Seite aber ein halbes weißes Schild, in welchem ein halbes Rad mit Scheermeßern besetzt, endlich über den Schild einen Helm und über diesen das halbe Rad, so wie in den Schild mit herunter hängenden grauen Zierathen /.../“.

Znak Hory Svaté Kateřiny kombinuje různé prvky, v horní části štítu se nachází sv. Kateřina nejen jako mluvící znamení, ale i jako světice, již je zasvěcen zdejší kostel. Sv. Kateřina je provázena dvěma stříbrnými mlýnskými kameny, které odkazují k rodovému erbu petitora Šebestiána z Veitmile. V dolním poli je umístěna polovina kola osázeného noži – hlavního atributu sv. Kateřiny. Upozornit musíme na výskyt přilby s klenotem, neboť ze všech ostatních znaků z námi

zkoumaného souboru ji obsahují pouze další tři, a to Jirkov (č. 128) a horní města Adamov (č. 135) a Výsluní (č. 153).

Citovaný popis zaujme svou rozsáhlostí, nicméně dělení štítu není zmíněno výslovně, tedy jej předpokládáme na základě dalšího textu. Rovněž sledujeme prvky rozcházející se s tradičními heraldickými pravidly jako například hlášení šedé barvy, nadto pro obě pole štítu; současně se v těchto polích objevují stříbrné figury. Zcela pak postrádáme určení tinktury sv. Kateřiny, bližší popis jejího odění a tinkturu ozubeného kola v dolní polovině štítu.

3. Vyšší Brod (1528, originál)

„/.../ petschaft, nemlich, das sy vnnd all ir nachkomen zween Thuern, darczwischen ain Rosen in ainem schilt /.../“.

Jan III. z Rožmberka dal městečku Vyššímu Brodu ke dvěma věžím štítek s růží ze svého rodového erbu, zároveň klenotu svého erbu jakožto velmistra řádu Johanitů, který můžeme vidět na jeho pečeti, jež je k listině přivěšena.⁴⁶⁹ Později udělil další velmistr řádu Johanitů Matouš z Lobkovic znak městečku Radomyšl (č. 145), avšak skutečně z titulu velmistra řádu, nikoli pána dominia jako v tomto případě.

Zaznamenáváme několik skutečností, které svou neobvyklostí naznačují, že nedošlo k udělení skutečného znaku. V popisu se neuvádí tinktury, znak je označen pouze termínem „*petschaft*“, o štítě se mluví až v souvislosti s růží a v originále dochovaná listina neobsahuje miniaturu. Patrně došlo k udělení práva pečeti pečeti s popsáním pečtním polem, v němž se měly nacházet dvě věže a mezi nimi štítek s růží. Z uvedeného pečtního pole se postupem času přirozeně vyvinul znak. Nejpozději se tak stalo v roce 1608, kdy Petr Vok z Rožmberka potvrdil jejich starý znak – „*ihr alt gewöhnlich Wappen*“ (č. 150).

⁴⁶⁹ Ze znaku opata se zde nic nevyskytuje, avšak opatská pečeť je k listině přivěšena spolu s pečeti Jana z Rožmberka, viz také např. HLINOMAZ, Milan: *Městské pečeti Vyššího Brodu*. Vyšebrodský zpravodaj 24, 2014, s. 4–5. Jako velmistr řádu johanitů se tituluje i Matouš Děpolt z Lobkovic, který dal znak Radomyšli (č. 145) v roce 1605. Zatímco Jan z Rožmberka udělil Vyššímu Brodu pečeť z titulu pána dominia, Matouš Děpolt z Lobkovic ji udělil jako velmistr řádu, jemuž Radomyšl patřila.

4. Šlapanice (1531, opis)

„/.../ erb a nebolížto pečť, štít obyčejný žlutý a v něm od vrchního levého rohu štítu k dolnímu brla stříbrná biskupská /.../“.

Přímluvcem za vydání listiny pro Šlapanice byl olomoucký biskup Stanislav I. Thurzo. Přestože štít jeho rodového erbu byl červeno-zlatě dělený, nepovažujeme za pravděpodobné, že by zlato bylo do znaku Šlapanic přejato právě odtud.

Obr. 7.1: Miniatura ze znakového privilegia pro Třebovice [č. 6]

5. Radonice (1532, salbuch)

„/.../ erb, /.../ totižto štít modrý, v němžto jest brána ze zdi a čtyrmi kranclí nebolížto stíny vyvýšenými a vprostřed věže jest, v kteréžto jsou dvě okna vedle sebe a v každém kříž kamenný, a nad tmi (sic!) okny kranclé nebolížto stínové čtyři s střechou červenou a ze dvěma makovicemi zlatými a korouhvičkami stříbrnými se vidí /.../“.

Radonice patří k malé skupině lokalit, jejichž privilegium se dochovalo pouze jako velmi zkrácený opis v salbuchu. Nedošlo k opsání narace, a proto není uveden petitor. Z literatury víme, že Radonice držel v době vydání listiny Albrecht Šlik, nicméně se nedochovalo žádné znění listiny, které by jeho prosbu obsahovalo. Ani v popisu znaku na něj žádné upomínky nenacházíme.

Popis je podrobný a obsahuje všechny náležitosti vyjma tinktury věže a hradby.

6. Třebovice (1532, originál)

„/.../ erb nebolížto znamení /.../ štít červený (sic!), v němžto jest půl kapru přirozeného hubů vzhůru a nad ním jest křídlo bílé s vobloukem, téhož půl kapra obkličující /.../“.

Erb Jindřicha Bzence z Markvartovic, který vystupuje v roli přímluvce za vydání listiny, sestává z červeného štítu s kosmou stříbrnou okřídlenou rybou. Figury ve znaku Třebovic tedy odkazují k erbu vrchnosti. Zatímco křídlo je stříbrné, kapr má barvu přirozenou.

Znak je velmi jednoduchý a autor jeho popisu nevynechal žádnou podstatnou skutečnost. Z dnešního pohledu se jako nedostatek jeví nehlášení přesné polohy kapra ani křídla. V dobovém kontextu se však nejedná o chybu.

7. Miroslav (1533, salbuch)

„/.../ erb, totižto štít červený, v němž půl orla bílého a dva hrozny vinné sú /.../“.

Původ figur ve znaku se nepodařilo odhalit. S jistotou lze konstatovat, že figury k erbu petitora Zikmunda Valeckého z Mírova, který sestával z červeno-stříbrně kosmo děleného štítu se stříbrným hákem, neodkazují. Znak Miroslavi obsahuje pouze tinktury, které najdeme v erbu petitora.

8. Vrchlabí (1533, originál)

„/.../ erb a neboližto znamení, jmenovitě štít na dvě (sic!) stíny rozdělený, v vrchním bílém poli dvě jedle zelené a v dolním červeném poli dvě kladiva havířská na kříž přeložená v malém žlutém štítku /.../“.

Erb petitora Kryštofa z Gendorfu tvořil čtvercový štít, první a čtvrté pole červené se stříbrným kozlem. Druhé a třetí pole modré se dvěma odvrácenými zlatými hlavami gryfa. Žádnou figuru z erbu Kryštofa z Gendorfu ve znaku Vrchlabí nenacházíme; stejně jako v předchozím případě se se znakem Vrchlabí shodují pouze tinktury z prvního a čtvrtého pole.

První informací, kterou můžeme z popisu čerpat, nám jeho autor sděluje, že štít je dělen na dvě poloviny řezem, který dnes nazýváme cimbuřový.⁴⁷⁰ Přestože je popis transkribován, ponechali jsme slovo „*dwie*“ v transliterované podobě. Důvodem byla možná dvojí interpretace přepisu samohlásek „ie“ jako „é“, „ě“ či „i“. Další popis obsahuje potřebné informace, pomineme-li nehlášení tinktur kmenů u jedlí a hornických kladiv.

Obr. 7.2: Miniatura ze znakového privilegia pro Vrchlabí [č. 8]

9. Dambořice (1534, salbuch)

„/.../ erb neboližto pečť, jmenovitě štít bílý a v něm u vrchu napříč tři štrychy černé /.../“.

Znak Dambořic se shoduje se štítem suplikanta Jana Kuny z Kunštátu.⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Zajímavé srovnání nabízí popisy znaků Divišova (č. 39), Biskupic (č. 86) a Jirkova (č. 128), v nichž se popisuje dělený štít, ale spodní polovina je tvořena pouze hradbou. Viz také popis znaku Polešovic (č. 136), jenž uvádí štít a v něm „*do poluo zeď se čtyřmi stínky*“, přičemž její vyobrazení bychom rovněž mohli popsát jako cimbuřový řez.

⁴⁷¹ Totožný znak byl udělen ještě Troskotovicím na prosbu téhož petitora (č. 13).

Popis není dostatečný z pohledu následné malby, avšak problematice popisování erbu pánů z Kunštátu se budeme blíže věnovat později.⁴⁷²

10. Rosice (1535, salbuch)

„/.../ znamení neboližto pečeť, totižto štiky v blankytném poli /.../“.

Rosičtí užívali pečeť se znakem městečka již dříve. Znamení proto pochází z doby, kdy je drželi Hechtové z Rosic, jejichž rodový erb sestával z červeného štítu se stříbrnou štikou. Dobeš z Boskovic v roce 1535 nechal pouze potvrdit starý znak, jehož malba v originální listině pravděpodobně ani nebyla zahrnuta.

Popis neobsahuje tinkturu ani polohu štiky, kteréžto skutečnosti byly přijemcům listiny známe – potvrzený znak měl jistě vypadat stejně jako již užívaný.

11. Litenčice (1535, salbuch)

„/.../ erb neboližto pečeti, jmenovitě štít na dwie (sic!) od zpodku až k vrchu rozdělený, prvá polovice červená a levá blankytná, v té červené polovici jsou tři lilie bílé na hůlkách, dvě k vrchu křížem a třetí vprostřed nich k spodku přeložené, a v druhé polovici blankytné kropáč bílý vzhůru stojící/.../“.

Velmi zkrácený opis listiny v salbuchu neobsahuje naraci, díky níž bychom mohli prokázat, kdo vystupoval v roli přímluvce. Pravděpodobně jím byl tehdejší držitel Litenčic Václav Kropáč z Nevědomí, z jehož erbu, který tvořil modrý štít se třemi zkříženými stříbrnými liliemi na hůlkách (2,1),⁴⁷³ byla do znaku Litenčic převzata nejen modrá barva levé půle štítu,⁴⁷⁴ ale i rodové znamení.

Popis znaku obsahuje vše podstatné, a proto upozorníme pouze na různé možnosti transkripce slova „*dwie*“.⁴⁷⁵

472 Viz s. 392–393.

473 KRÁL Z DOBRÉ VODY, V.: *Heraldika*, na s. 164–165 uvádí: „Ačkoliv Němci tuto figuru nazvali ‚Lilienstab, Glevenstab‘, jsme toho mínění, že jsou to žezla, nikoli hůlky s polovicí heraldické lilie na konci; neboť nedovedeme si vyložit, k čemu by byly, – připadá nám, že to snad byla původně kopl, jichž tvar časem takto se změnil. /.../ Tři žezla dle obr. 290. seřaděná někdy obrácená liliovitými konci do všech tří rohů štítu měl na štítě Kropáč z Nevědomí.“ Popisek k obrázku 290: „3 žezla liliovitá na červ. Štítě Korpáče z Nevědomí.“ KOLÁŘ, M. – SEDLÁČEK, A.: *Českomoravská heraldika I.*, na s. 193 uvádějí: „tři lilie na hůlkách, dvě křížem přeložené a třetí rovná mezi nim v prostředku náležely Kropáčům z Nevědomí na Moravě.“

474 Srov. s tvrzením V. Krále o červeném štítu Kropáčů z Nevědomí v předchozí poznámce.

475 Viz výklad ke znaku Vrchlabí (č. 8) na předchozí straně.

12. Kokory (1535, salbuch, opis – německý překlad)

Salbuch: „/.../ *erb a nebolizto pečEt, jmenovitě štít blankytný, v němž jest vprostřed štítu husí noha* /.../“.

Opis – německý překlad: „/.../ *einen platten Schilde, in dessen Mitte ein 3 zähiger Gänsen Fuß* /.../“.

Oba známé prameny citujeme pro srovnání původního českého znění a pozdějšího překladu. Překladatel navíc upřesnil, že husí noha má tři prsty. Zatímco z velmi zkráceného znění v salbuchu neznáme vrchnost, opis a zároveň německý překlad byl vyhotoven v plném znění. Jako vrchnost a petitor se jmenuje Václav z Ludanic, pozdější moravský hejtmán, v jehož rodovém erbu se nacházela stříbrná husa v modrém štítě. Tinkтуры husí nohy, jež v popisu hlášeny nebyly, snad vychází z erbu pánů z Ludanic.

13. Troskotovice (1535, salbuch)

„/.../ *štít bílý a v něm v vrchu napříč tři štrychy černé do půl štíta* /.../“.

Stejně jako v případě Dambořic (č. 9) došlo k udělení znaku totožného s erbem, respektive štítem pánů z Kunštátu. Privilegium pro Troskotovice bylo do register opsáno ve velmi zkrácené podobě, a proto některé skutečnosti jako například uvedení petitora chybí. Troskotovice v době vydání privilegia držel Jan II. Kuna z Kunštátu.

Popisy znaků Dambořic a Troskotovic jsou velmi podobné, u Troskotovic se navíc udává, že *štrychy* sahají „do půl štíta“.

14. Chropyně (1535, salbuch)

„/.../ *štít červený, a v němž jest vprostřed štítu vydra držíce v ústech štiky* /.../“.

Ferdinand I. vydal znakové privilegium pro Chropyni ve stejný den jako Kokorům a Troskotovicím. Opisy privilegií následují v registrech bezprostředně po sobě; v nejobsáhlejší (byť velmi úsporné) formě byl zachycen opis privilegia pro Kokory a každý další zápis písař zestručnil. Původ figur ve znaku nelze odvodit od erbu vrchnosti, kterou byl stejně jako v případě Kokor Václav z Ludanic.

15. Jaroslavice (1535, salbuch)

Popis znaku, který udělil Vladislav II. Jagellonský: „/.../ *pečet danú, jmenovitě zed s stíny, v kteréžto zdi z každé strany jedna věže též s stíny a krovky špičatými, a mezi těmi dvěma věžemi ze zdi vyniká praporec až doprostřed těch věží* /.../“.

Popis polepšení: „/.../ *k tej svrchu dotčené pečeti jim přidávati ráčíme, aby oni na tej pečeti v prostřed zdi měli štít bílý se třemi štrychy černými napříč* /.../“.

Listina pro Jaroslavice je v našem souboru první, jíž Ferdinand I. polepšil stávající znak. Díky jeho privilegiu víme, že původní znak udělil král Vladislav II. a známe i jeho podobu. Vladislavova listina se nedochovala, a proto nelze říci, zda popis původního znaku pochází přímo z jeho listiny, nebo byl vytvořen při polepšení.⁴⁷⁶

Popis původního znaku neobsahuje uvedení štítu ani tinktur figur a blíže není popsán ani prapor mezi věžemi. Ferdinand I. přidal na hradbu štítek, který pochází z erbu petitora Viléma Kuny z Kunštátu (bratra výše zmíněného Jana II. z Kunštátu). V popisu postrádáme ohlášení malby znaku, což lze vysvětlit dvěma důvody. Znak již existoval a jeho podoba byla známá přinejmenším z pečeti. Nadto jeho polepšení nejen, že nezapříčinilo celkovou změnu vzhledu, ale znak byl rozhojněn štítkem erbu pánů z Kunštátu, tedy v té době erbem všeobecně známým. Nebylo proto třeba vyhotovovat malbu novou, jak již bylo uvedeno výše v případě Rosic (č. 10).

16. Stará Ves u Přerova (1536, opis)

„/.../ *pečet, /.../ totiž aby měli štít černej barvy a v tom štítu růži žlutej barvy* /.../“.

Znak udělil na prosbu představných vsi biskup Stanislav I. Thurzo. Štít jeho erbu je červeno-zlatě dělený s polovinou lva nahoře a třemi (2, 1) růžemi dole, vše opačných barev, tedy došlo ke kombinaci znamení a tinktury erbu vydavatele. Biskup udělil znak i vsi Bělkovice (č. 1), do nějž promítl figury a tinktury ze svého rodového erbu v mnohem větší míře.

⁴⁷⁶ Dle literatury došlo k povýšení vsi na městečko v letech 1490–1516, nejpravděpodobněji okolo roku 1506, viz MARKEL, Martin: *Dějiny Jaroslavic*. Rajhrad 2006, s. 31.

17. Rychnov nad Malší (1537, originál)

„/.../ erb nebo pečeti, jmenovitě štít blankytný, v němž stojí sosna, u spodku nad kořenem té sosny z pravé strany půl hvězdy žluté neboližto zlaté barvy a z druhé strany po levé půl červené růže vyniká a při kořenu té sosny ježek sedí /.../“.

Za vydání znakového privilegia pro Rychnov nad Malší se přimluvila abatyše kláštera klarisek v Českém Krumlově Bohunka ze Šternberka, dcera Jana II. ze Šternberka. Do držení kláštera se Rychnov dostal na začátku 16. století, předtím náležel k Rožmberskému panství. Modrá barva štítu byla snad odvozena od rodového erbu Šternberků, z nějž pochází půl hvězdy. Půl růže pak odkazuje k Rožmberkům.

Znak se popisuje se všemi náležitostmi. Považujeme však za vhodné poukázat na vyobrazení všech figur, které by mohlo být matoucí pro badatele bez znalosti popisu. Borovici by totiž bylo možné interpretovat jako listnatý strom, hvězda se skládá pouze ze čtyř rovných čar, růže je vyobrazena jako šestilistý květ a ježek má stejnou tinkturu jako kmen a kořeny stromu, a proto v malbě zaniká.

18. Čkyně (1537, salbuch)

„/.../ erb a neboližto pečeti, jmenovitě štít červený, v němž jest věže bílá čtverhraná na zeleném kopci stojící a u spodku vrata železné zavřené, nad těmi vraty okno křížové a nad tím štítem kranec s stíny, mezi kterýmižto stíny krov skřidlicí přikrytý se dvěma makovici a po pravé i po levé straně toho krovu muž zbrojný neboližto oděnc stojí, ten muž po pravé straně toho krovu drží kámen v pravé ruce a ten po levé ruce též drží kámen v levé ruce /.../“.

Erb petitora Jana Malovce z Chýnova a Vimperka tvořil modrý štít se stříbrnou polovinou koně. Ve znaku Čkyně a erbu Jana Malovce se shoduje pouze tinktura hlavní figury. Protože však autoři znaků nejčastěji stanovovali stříbro jako tinkturu pro fortifikační stavby, není v tomto případě možné prokázat, že šlo o záměr.

Navzdory zjevné obsáhlosti popisu, nedošlo k hlášení všech skutečností. Chybí především uvedení tinktury střechy věže přikryté „skřidlicí“,⁴⁷⁷ makovic, ozbrojenců a kamenů. Železo nepatří mezi základní heraldické tinktury, avšak autoři popisů jej hlásili vždy tam, kde jej můžeme považovat za přirozenou tinkturu kovových, respektive z železa vyrobených, předmětů.

Obr. 7.3: Miniatura ze znakového privilegia pro Rychnov nad Malší [č. 17]

⁴⁷⁷ K termínu „skřidlice“ viz oddíl o popise střech na s. 390.

19. Pačlavice (1538, salbuch)

„/.../ erb neboližto pečť, jmenovitě štít červený, v němž jsú na kříž dvě krajedla plužná železné barvy /.../“.

O vydání privilegia panovníka prosil Vilém Prusinovský z Víckova, jehož štít byl polcený, vpravo červený, vlevo stříbrno-černě třikrát dělený. K jeho erbu snad odkazuje červená barva užitá jako základní barva štítu.

20. Vlasatice (1538, salbuch)

„/.../ erb neboližto pečť, jmenovitě štít blankytný s bílú věží a červeným krovem cihelným a stíny okolo /.../“.

Panovník udělil znak Vlasaticím na prosbu místokanceláře Jiřího Žabky z Limberka, jehož erb tvořil modro-červeně čtvrcený štít, v prvním a čtvrtém poli zlatá zavínutá střela, jejíž dřík je přeložen dříkem vodorovným, ve druhém a třetím modrém poli zelená žába. Znak Vlasatic je velmi jednoduchý, neboť obsahuje pouze stříbrnou věž v modrém poli. Za základ znaku Vlasatic tedy pravděpodobně posloužila pouze barva prvního a čtvrtého pole erbu petitora.

Z důvodu absence originálního vyhotovení listiny nelze určit, zda mohlo v popisu chybět hlášení určitých skutečností, jakými mohou být například vrata, okna či makovice.

21. Vlachovo Březí (1538, originál, vidimus)

„/.../ erb neboližto pečť, jmenovitě štít modrý, v němž vzhůru spětý kozel šerý vyskakující majíc rohy a kopejtku na všech čtyřech noh[ách] s]tříbrné /.../“.

V erbu Oldřicha Malovce, který panovníka prosil o vydání privilegia, se nachází polovina stříbrného koně v modrém štítě. Znak Vlachova Březí na petitora odkazuje užitím totožné kombinace tinktur.

Obr. 7.4: Miniatura ze znakového privilegia pro Vlachovo Březí [č. 21]

22. Myslibořice (1538, salbuch)

„/.../ pečel, zejména štít blankytný, v němž jest až do půl štítu zeď s stíny a v spodku té zdi brána s mříží zavěšená, za kteroužto zdí a stíny půl muže až pod pás ve zbroji s opášeným mečem se vidí, držíc v pravé ruce kámen k vrhu a v levé ruce meč /.../“.

Modrý štít se dvěma červenými račími klepety užíval přímluvce za vydání listiny Václav Chroustenský z Malovar. Základní barva jeho erbu se shoduje s barvou uděleného znaku.

23. Olbramkostel (1538, originál)

„/.../ erb neboližto pečel, zejména štít červený, v němž v spodku kopec zelený, na kterémžto kopci dvě věže bílé okrouhlé stojí, majíc dveře žluté barvy a v každé věži pět voken neboližto střílnic, nad nimiž krovky špičatý skřidlicí přikryté a makovice i korouhvičky žluté jsou, mezi kterýmižto věžmi na kopci zeď cihelné barvy se třemi stíny a uprostřed tej zdi střílnice jest, nad tou zdí a mezi těmi dvěma věžmi kopec neboližto sypen a veslo, kterým slad míchají, na kříž přeložené /.../“.

V roli suplikanta vystupují představení královského města Znojma, jemuž Olbramkostel patřil. Znak města téměř odpovídal znaku Markrabství moravského, respektive moravského markraběte, jímž byl v této době český král, tedy vydavatel listiny Ferdinand I. Za těchto podmínek tedy nepřekvapí, že ve znaku Olbramkostela nenajdeme prvky znojemského znaku, nýbrž dostaly přednost fortifikační stavby a pivovarské náčiní.

Popis uvádí, že v dolní části štítu by se měl nacházet „kopec“, avšak na malbě vidíme zřetelně trojvrší. Na jeho nižších vrších stojí dvě okrouhlé věže, jež jsou popsány podrobně. Dnes bývá běžně hlášena i tinktura kování vrat, nicméně v první polovině 16. století zůstaly v českých listinách takové podrobnosti vyhrazeny malbě.⁴⁷⁸ Rovněž až malba upřesňuje zavření vrat a rozmístění střílen ve věžích. Zúžení věží není hlášeno, protože nemusí být jasné, že střílny zaujímají postavení 3, 2. Nejasné zůstává také určení tinktury střech, které mají být přikryté „skřidlicí“. ⁴⁷⁹ V červeném štítě nelze užít pro hradbu červené barvy, a proto autor znaku, resp. popisu musel použít jiného odstínu červené, v listině pojmenovaného jako barvy „cihelne“, tedy barvy přirozené pro cihly.⁴⁸⁰ Přestože

Obr. 7.5: Miniatura ze znakového privilegia pro Olbramkostel [č. 23]

⁴⁷⁸ Kování vrat se poprvé v našem souboru hlásí jako „panty“ v popisu znaku Biskupic (č. 63), viz také oddíl o popise otevření a zavření brány na s. 389–390.

⁴⁷⁹ K termínu „skřidlice“ viz oddíl o popise střech na s. 390.

⁴⁸⁰ Srovnání nabízí privilegium pro Maršovice (č. 84), v němž jsou hlášeny cihelné střechy věží, které jsou v malbě provedeny červenou barvou. Protože je štít znaku Maršovců modrý, bylo užítí

Obr. 7.6: Miniatura ze znakového privilegia pro Tvrdonice [č. 25]

se v popisu nehlásí kvádrování, vizuální podoba znaku v privilegiu jej obsahuje. Figuru, která je nazvaná jako „*kořec nebolizto sypen*“, dnes konvenčně označujeme jako pivovarský šoufek. Šoufek je zkřížený s pivovarským veslem, aniž by bylo konkretizováno, že šoufek je v poloze kosmo a veslo v poloze šikmo. Snad můžeme vycházet z faktu, že horní část šoufku se nachází vpravo a veslo vlevo a v tomto pořadí se figury hlásí v popisu.

24. Budišov (1538, salbuch)

„/.../ *erb nebolizto pečel, zejména štít červený, v němž jest věže žlutá s černými vraty a s modrým krovem, a vprostřed té věže štít bílý, přes kterýž jest vprostředku na zděl štrych červený* /.../“.

O vydání znakového privilegia pro Budišov se u panovníka přimluvil Petr Mrakeš z Noskova, jehož erb tvořil stříbrný štít s červeným kulem. V této podobě se dostal jako štítek na věž, která je hlavní figurou znaku Budišova.

U jinak velmi kvalitního a potřebně podrobného popisu vyvstává pouze otázka otevření, či zavření vrat,⁴⁸¹ což není zřetelné ani na dochovaném otisku pečeti.⁴⁸²

25. Tvrdonice (1538, originál)

„/.../ *erb nebolizto pečel, jmenovitě štít modrý, v němž dvě udice společný a půl kolečka plužního* /.../“.

Z rodového erbu petitora Hartmana z Lichtenštejna nebyly do znaku Tvrdonic použity žádné figury ani tinktury.

Jako jistou zajímavost uvedme, že opis konceptu listiny v registrech obsahuje chybný popis „*štít modrý, v němž dvě radlice a půl kolečka plužního* /.../“. Koncept listiny se nedochoval.

Popis hlásí pouze tinkturu štítu, zatímco postrádáme hlášení tinktur figur; rovněž neuvádí polohu kola pluhu.

červené barvy možné. V případě znaku Olbramkostela, jehož štít je červený, bylo třeba hradbu odlišit, aby s ním nesplyvala.

481 K popisu vrat viz také oddíl o popise otevření a zavření brány na s. 389–390.

482 Viz např. DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 504, tab. XLII; nebo kresbu pečeti Budišova v LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 52.

26. Sedlice (1539, originál, opis)

„/.../ [pečeť, zejména štít blankytný, v němž] jest do půl štítu zeď bílá [z stíny dvěma,] za kteroužto zdí [a stíny půl nedvěda s předními nohami, majíc na hrdle řetěz zlatý, se vidí] /.../“.

Znak pro Sedlici na panovníkovi vyprosil Adam Řepický ze Sudoměře, jehož rodový erb tvořil stříbrný štít s břevnem provázeným třemi (2, 1) liliemi, vše černé, z čehož ničeho nebylo užito do znaku městečka.

27. Štítary (1539, salbuch)

„/.../ pečeť, totiž štít červený, v němž stojí zeď s věží bílou s vraty a mříží zavěšenou, kteráž věže tři malé vížky s krovem červeným a se třemi korouhvičkami jmá /.../“.

Páni z Lomnice měli erb složený ze stříbrného štítu s černým orlím křídlem se zlatou pružinou; toto křídlo se následně objevilo i v klenotu. Ve znaku Štítar však nevidíme žádnou upomínku na erb přímluvce za vydání listiny Zdeňka Meziříčského z Lomnice. Hypoteticky bychom mohli souvislost červené barvy štítu hledat v erbu manželky Zdeňka Meziříčského Markéty z Říčan, neboť základ erbu pánů z Říčan sestával z červeného štítu.

V popisu není uvedeno, zda jsou vrata zavřená, nebo otevřená;⁴⁸³ neuvádí se jejich tinktura ani tinktura mříže. Zajímavé je pojetí věže se třemi dalšími věžičkami a zejména červenými střechami, které by bez kontur ve štítě zanikly.

⁴⁸³ Viz s. 389–390 a také heslo **Věž** na s. 385–386.

28. Vlastějovice (1540, originál)

„/.../ erb, totižto štít modrý, v němž jest hamr s nakovadlem, držíc na témž nakovadle muž v bílém odění v rukú šín železa /.../“.

Obr. 7.7: Miniatura ze znakového privilegia pro Vlastějovice [č. 28]

Panovník vydal znakové privilegium pro Vlastějovice na prosbu Jindřicha Firšice z Nabdína. Štít jeho erbu byl červený s přirozeným modře oděným ramenem a na jeho ruce sedícím červeným ptákem se zlatou zbrojí, který se nacházel i v klenotu.

Znak Vlastějovic je na první pohled specifický, ojedinělý, ale i složitý, neboť se vlastně jedná o jakýsi raně novověký technický nákras vnitřního uspořádání hamru. V době vydání listiny se Vlastějovice jmenovaly Hamřstat. Hamr tedy nejen odkazuje k typické činnosti obyvatel v této lokalitě, ale plní i funkci mluvčího znamení. Malíř miniatury se musel vypořádat s nelehkou situací, neboť musel malbu hamru zjednodušit, zejména zaměříme-li se na strojové zařízení bucharu, ale zároveň ji pojmout tak, aby bylo možné poznat, že se jedná o hamr, respektive jeho interiér. Této skutečnosti pomáhá přítomnost hamerníka a nakovadla.

Pokud by se listina nedochovala ve formě originálu, nebylo by možné znak namalovat pouze na základě popisu, který shledáváme velmi stručným a vágním. Dvojice dvou zkřížených železných šínů v popisu není hlášena.

Aby bylo možné znak popsat podle moderních heraldických zvyklostí, která vyžadují maximální míru stručnosti s podmínkou dostatečného porozumění, považujeme za vhodné hlavní figuru popsat nejdříve podrobně, tedy ne zcela heraldicky, a v popisu samotném již uvést pouze samotný název.⁴⁸⁴ Figura hamr užitá ve znaku Vlastějovic se skládá ze dvou svislých trámů umístěných mírně vpravo od středu štítu a zaujímajících jeho celou výšku. Nad polovinou jejich výšky je umístěn čep umožňující uchycení násady kladiva – bucharu, který se

⁴⁸⁴ Problematikou znaku Vlastějovic, respektive figury v listině nazvané „hamr“, se již v minulosti pokusili vypořádat Pavel Palát se Stanislavem Kasíkem. Hamrem chápali celé stavení, zatímco figurou zobrazenou zde nazvali pouze buchar hamru. Pod tímto názvem figuru zařadili do své Heraldické Terminologické Konvence, v níž uvedli i obecnou stylizaci této figury, viz PALÁT, Pavel – KASÍK, Stanislav: *Buchar hamru*. Heraldická Terminologická Konvence [online]. Dostupné z: <http://www.heraldika-terminologie.cz/login-258> [cit. 13. 8. 2020]. Nikoli se všemi závěry kolegů se plně ztotožňujeme. Zejména musíme upozornit na fakt, že pro pojem hamr nelze v kontextu terminologie užívané v 16. století hledět prismatem století jednadvacátého. Z toho důvodu v případě znaku Vlastějovic nelze hamr interpretovat jako celé stavení, lépe řečeno budovu či její exteriér, ale skutečně pouze jako interiér, a proto ponecháme, v souladu se zněním listiny, pojmenování figury termínem „hamr“. Zajímavé srovnání nabízí znak Jáchymova, udělený v roce 1546, v němž se popisuje „žentour“, následně vyobrazený nikoli jako pohled na vnitřní vratidlo, nýbrž jako celé stavení. Hamr však ve znaku Vlastějovic zaujímá celý štít, zatímco žentour ve znaku Jáchymova se vyskytuje ve druhém a třetím poli na skále a jeho velikost odpovídá jeho významu – pouze dotváří atmosféru hornického města.

nachází v poloze šikmo s tloukem nalevo od trámů. Vpravo vidíme svislý trám se stříškou a dvěma ozubenými koly. Kolo u spodku trámu je velké a celé viditelné – má znázorňovat základ celého stroje, tedy obdobu vodou poháněného mlýnského kola, které zajišťovalo pohon vnitřního mechanismu. Nad ním je umístěno menší kolo, z něž vidíme pouze ozubení. Násada kladiva končí právě u zubů malého kola, které svou rotací umožňuje pohyb kladiva. Vlevo od trámů se nachází špalek s nakovadlem.⁴⁸⁵ Následný popis by pak mohl znít například: v modrém štítě zlatý hamr se stříbrným nakovadlem, vedle něj vlevo stojící hamerník přirozené barvy, ve stříbrném oděvu, s červenými punčochami a černými botami, držící na nakovadle šín železa. U horního okraje štítu dvojice dvou zkřížených šínů železa; šíny a kladivo hnědé.

29. Žehušice (1540, salbuch)

„/.../ erb, totižto štít žlutý, v němž jest divoký muž zelený /.../“.

Erb petitora Václava Žehušického z Nestajova, který měl v červeném štítě stříbrný korbel, se znakem Žehušic nikterak nespojuje.

V souboru předbělohorských znakových privilegií se dochovalo několik různě popsaných znaků s divým mužem,⁴⁸⁶ přičemž v listině pro Žehušice byl popsán nejskromněji.

Znak spolu s ostatními právy byl v roce 1601 přenesen na sousední Chotusice (č. 142) privilegiem, které se dochovalo v originále. Pouze na základě popisu nelze říci, že znaky mohly být do detailu stejné, nicméně tuto možnost předpokládáme. Znak Chotusic je popsán jako *„štít žlutý, v němž jest divoký muž zelený od levé strany k pravé tváři obrácený, nohy rozkročené mající, pravou ruku vzhůru vyzdvíženou nad hlavu a v té ruce rundel držící.“* Kyj a rundel se oproti popisu znaku Žehušic hlásí navíc.

30. Žlutice (1540, salbuch)

„/.../ pečel, totiž štít na dve (sic!) na zděl od vrchu až do zpodku rozdělený, pravá strana černá a levá zlaté neboližto žluté barvy, na kterémžto rozdělení černém a žlutém od zpodku štítu až k vrchu věže bílá kamenná okrouhlá, u vrchu z stíny, se vidí, a v černém poli celý lev zlaté neboližto žluté barvy na zadních nohách vzhůru s rozzavenými ústy,

485 Pokud figuru pojmenujeme „hamr“ a nikoli pouze „buchar hamru“, je třeba zahrnout i špalek a nakovadlo. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii považuje za součást hamru i špalek s kovadlinou, zde nakovadlem, což se projevuje v oficiálních popisech znaků udělených po roce 1990.

486 Opatov (č. 32), Město Albrechtice (č. 77) a Chotusice (č. 142).

Obr. 7.8: Miniatura z opisu znakového privilegia pro Opatov [č. 32]

vyplazeným jazykem a dvojíým ocasem proti věži stojí, v zlatém pak neboližto žlutém poli hrábě dřevěné černé prosté vzhůru postavené se vidí /.../“.

Privilegium pro město Žlutice vydal Ferdinand I. na prosbu svého šenka a purkrabího v Míšni Jindřicha IV. z Plavna, který od roku 1542 působil ve funkci nejvyššího kancléře. Jeho rodovým erbem byl černý štít se zlatým lvem, který tvoří levou půli žlutického znaku, pomineme-li skutečnost, že lev pánů z Plavna neměl dva ocase. Vpravo se nachází černé hrábě ve zlatém poli, tedy upomínka na rod pánů z Rýzmburka, který Žlutice založil. Levé pole zároveň odkazuje ke starému znaku, který město užívalo na pečeti, nejpozději od roku 1375.⁴⁸⁷

Osmnáct let po vydání listiny byl vyroben takzvaný žlutický kancionál, který obsahuje malbu znaku města. Při porovnání s obrazem pečetního pole pečeti Žlutic z roku 1540 se nabízí myšlenka, že znak nebyl do kancionálu „omalován“ z listiny, ale že byl do rukopisu pojat zdobněji a s využitím vyšší míry detailů.⁴⁸⁸

31. Cehnice (1540, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít blankytný, v něm jest muž v šerý sukni v kukle s voštípem /.../“.

Heralta Kavka z Říčan vystupující v roli prosebníka nevložil do znaku Cehnic žádnou součást svého erbu, který sestával z červeného štítu se stříbrným leknínovým trojlistem.

V popisu znaku je hlášena pouze tinktura „sukně“, zatímco tinktura „kukly“ a „voštípu“ chybí.

32. Opatov (1540, konfirmace, opis)

„/.../ pečť, zejména štít bílý, v němž jest půl muže až po pažďi divokého chlupatého s dlouhou černou bradou drže v pravé ruce kámen k vrhu a máje na hlavě věnec břečťanový /.../“.

Rodový erb pánů z Valdštejna tvořil zlato-modře čtvrcený štít se čtyřmi lvy opačných barev. Podobnost erbu přímluvce Buriana z Valdštejna a znaku městečka Opatova nelze spatřovat v žádném aspektu.

Divý muž byl popsán podrobněji než v listině pro Žehušice (č. 29). Nedošlo však k uvedení tinktur některých figur či jejich částí, nicméně lze předpokládat,

⁴⁸⁷ Viz např. VOJTÍŠEK, V.: *Pečetě*, s. 51; PELANT, J.: *Znaky*, s. 271 a vyobrazení žlutických pečeti v příloze; LIŠKA, K.: *Sbírka IV/2*, s. 215.

⁴⁸⁸ Kancionál je uložen v knihovně Památníku národního písemnictví, sg. TR I 27.

že divý muž i kámen, který držel, měli oba svou přirozenou barvu. Uvedení věnce jako břečťanového odkazuje k zelené barvě.

33. Prosiměřice (1540, salbuch)

„/.../ erb neboližto pečeť, aby měli zajíc v zeleném poli /.../“.

Prosiměřicím zajistili vydání znakového privilegia bratři Karel a Sezema Zajímacové z Kunštátu, avšak jejich erb se do znaku Prosiměřic nepromítl.⁴⁸⁹

Pouhý popis „zajíc v zeleném poli“ nevypovídá nic o tinktuře ani poloze figury. Na dochované pečetě se nachází panáčkující zajíc.⁴⁹⁰

34. Šafov (1540, vidimus)

„/.../ pečeť, totiž štít červený, v němž jest zeď bílá s stíny a s vraty s mříží žlutou, na kteréžto zdi dvě věže bílé též s stíny stojí a mezi těmi věžemi nedvěd celý, každú přední nohú jednu věži držíc /.../“.

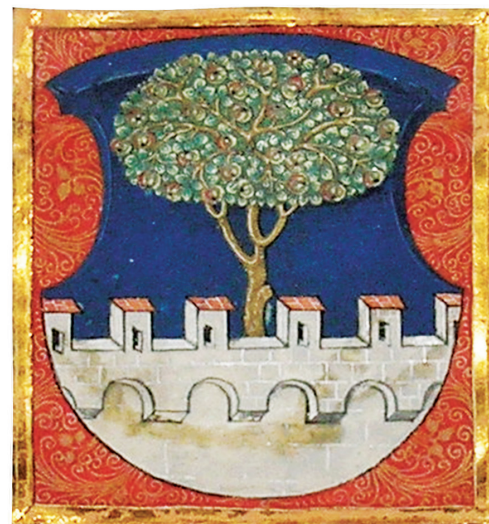
O vydání znakového privilegia pro Šafov prosil panovníka Zdeněk Meziříčský z Lomnice, který byl petitorem i v případech již uvedených Štítar (č. 27). Stejně jako v případě znaku Štítar ani zde nevidíme upomínku na erb pánů z Lomnice. Naznačili jsme, že by červená barva štítu mohla souviset s erbem Markéty z Říčan, manželky Zdeňka Meziříčského. Neexistuje však způsob, jak tuto domněnku potvrdit, nebo vyvrátit.

Popis je poměrně zdařilý, chybí v něm pouze uvedení polohy medvěda, který je na pečetě vyobrazen jako čelně sedící.⁴⁹¹

35. Lhenice (1541, originál, opis)

„/.../ pečeť, zejména štít modrej neboližto lazourové barvy, v němž štěp jablon[ový] s ovocem stojí a okolo toho štěpu ze[dě] s stíny se vidí /.../“.

Lhenice patřily městu Táboru, jehož představení vystupují v privilegiu jako petitoři. Obdobně jako v případě Olbramkostela (č. 23), kde nebylo žádoucí, aby se

Obr. 7.9: Miniatura ze znakového privilegia pro Lhenice [č. 35]

489 Ke znaku pánů z Kunštátu viz Dambořice (č. 9).

490 Viz např. DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 510; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 261.

491 Viz např. DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 510; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 301.

v jeho znaku vyskytovaly figury ze znaku Znojma, respektive moravského markraběte, nenajdeme ani ve znaku Lhenic žádné prvky ze znaku Tábora, který obsahoval figury z erbu říšského císaře a Lucemburků.

V jinak zdařilém popise působní poněkud zmatečně uvedení polohy hradby „*okolo*“ stromu. Hradba nebyla vyobrazena v podobě kruhu či oválu, tedy okolo stromu, nýbrž rovně, v běžné podobě, a strom z ní vyrůstá.

36. Strážov (1541, salbuch)

„/.../ erb nebolížno pečť, jmenovitě štít červený a v něm věži bílí se čtyřmi makovicmi (sic!) modrými /.../“.

Petitem byl Jan Tunkl z Brníčka, jehož rodový erb tvořil modrý štít se stříbrným kosmým kaprem. Jedinou shodu nacházíme v tinktuře hlavní figury. Věže však obecně bývaly zpravidla zlaté či stříbrné, a proto se pravděpodobně nejedná o záměr.

Popis působí zvláštním dojmem, protože makovice se obvykle umísťovaly na střechy, které se v popisu nehlásí.⁴⁹² Nebylo hlášeno ani cimbuří, a tak zůstává otázka původní podoby znaku otevřená.⁴⁹³

37. Chabařovice (1542, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít modrý, v němž jest červené křídlo supího /.../“.

V roli prosebníka vystupuje Václav z Vartenberka. Pánové z Vartenberka užívali zlato-černě polceného štítu ovinutého saní, v klenotu dvě složená křídla.

Znak se vykazuje zejména jednoduchostí a neobvyklým výskytem supího křídla, ale také rozporem s heraldickými pravidly o vzájemném kladení tinktur, neboť vidíme červenou figuru v modrém štítě.

492 Srov. s popisem znaku Vysokého Veselí (č. 111).

493 Rekonstrukce podoby znaku na základě pečeti pole je vyloučená, neboť se nedochovala pečeť s tímto znakem. Možná je i varianta, že Strážovští pečeť s tímto znakem nikdy nepoužívali. Na své pečeti užívali pouze znak podle privilegia krále Ludvíka Jagellonského z roku 1525, která se dochovala v originále.

38. Město Touškov (1543, konfirmace)

„/.../ pečel, zejména štít na dwie (sic!) na zděl rozdělený, pravá strana žlutá neb zlaté barvy, v níž půl orla černého k pravé straně vyniká, levá pak strana červená, v níž věže bílá s branou a krovem skřidelnicí lazourové barvy přikrytá stojí /.../“.

Přímluvcem za vydání znakového privilegia pro Město Touškov byl Petr z Roupova, jehož rodový erb tvořil stříbrný štít s černým kulem přeloženým zlatou orlicí. Tinkтуры pravé půle znaku města Touškova snad souvisí s tinkturami kůlu a orlice z erbu pánů z Roupova, přičemž došlo k jejich záměně.⁴⁹⁴

V popisu se štít uvádí jako polcený „na dwie“, což obsahovaly listiny pro Vrchlabí (č. 8) a Litenčice (č. 11). V salbuchu se však toto slovo vyskytuje v podobě „dwee“, což umožňuje pouze přepis „dvě“. Otázka původního zápisu v privilegii zůstává otevřená. Při popisu věže došlo k opomenutí hlášení tinktury brány.⁴⁹⁵

39. Divišov (1545, salbuch)

„/.../ pečel, zejména štít napříč rozdělený, v dolní straně jest zeď z stíny žluté barvy a v spodku té zdi brána z obů stran otevřená, svrchní polovice téhož štítu modré barvy, v nížto hvězda žluté neb zlaté barvy se vidí /.../“.

Přímluvcem za vydání listiny pro Divišov byl Jan Holický ze Šternberka, v jehož rodovém erbu můžeme vidět modrý štít se zlatou osmihrotou hvězdou. Znak Divišova vychází z rodového erbu pánů ze Šternberka a je obohacený o hradbu.

Autor popisu znaku jej pojal z dnešního pohledu poněkud neobvykle. Uvedl, že štít je dělený, horní polovina modrá se zlatou hvězdou. Celou dolní polovinu vyplňuje hradba s bránou, jejíž součástí byla otevřená vrata.⁴⁹⁶ Obdobně pojatý popis zvýšené hradby se nachází v listinách pro Biskupice (č. 86) a Jirkov (č. 128); viz také popisy znaků Vrchlabí (č. 8) a Polešovic (č. 136).

Obr. 7.10: Miniatura z konfirmace znakového privilegia pro Město Touškov [č. 38]

⁴⁹⁴ Souvislost s říšským orlem nelze prokázat. Nelze zohlednit ani užití pojmu „orel“, protože k rozlišování termínů orl a orlice na základě počtu hlav došlo až později. K možností interpretace orlice ve znaku Města Touškova viz také např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 149–151.

⁴⁹⁵ K termínu „skřidlice“ viz oddíl o popise střech na s. 390.

⁴⁹⁶ Viz také heslo **Hradba** na s. 374–376.

40. Pňovany (1545, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít červený, v něm brána bílá z stíny a vraty otevřenými a se dvěma věžemi bílými stojí a mezi těmi dvěma věžením (sic!) půl druhého listu leknového bílého, jako na vodách roste, se vidí/.../“.

Obr. 7.11: Miniatura ze znakového privilegia pro Horšovský Týn [č. 42]

Oldřich z Říčan, jenž vystupuje v roli petitora, je ve znaku Pňovan zvěčněn „půl druhým leknínovým listem“, tedy půlí leknínového trojlistu z jeho rodového erbu. Není-li uveden patřičný přívlastek, předpokládáme, že se jednalo o pravou půli trojlistu;⁴⁹⁷ rovněž barva jeho štítu byla červená.

41. Sedlec (1545, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít bílý, v němž jest brána červená otevřená se zdí a s stíny, za kterýmiž stíny v vrchu půl vorla černého rozkřídleného se vidí /.../“.

Za prosbou o vydání listiny stojí dvorský maršálek a pozdější první prezident rady nad apelacemi Ladislav II. Popel z Lobkovic. Druhé a třetí pole jeho rodového erbu bylo stříbrné s černou kosmou orlicí, které ve znaku Sedlce vytvořilo základ, k němuž byla přidána červená hradba s otevřenou branou.

42. Horšovský Týn (1546, originál)

„/.../ k prvnímu erbu jich toto znovu pučujem a dáváme, aby v vrchu štítu k pravé straně dva štrychy napříč nesli, vrchní červený a dolní bílý, k levé pak straně v bílém poli černý vorel rozkřídlený stojí /.../“.

I ve znaku Horšovského Týna můžeme sledovat reminiscence na rod pánů z Lobkovic. Petitoare byl v tomto případě Jan mladší Popel z Lobkovic, hejman německých lén. Štít rodového erbu pánů z Lobkovic byl čtvrcený, všechna pole stříbrná, první a čtvrté s červenou hlavou, druhé a třetí s černou kosmou orlicí se zlatým perizoniem. Díky čtvrcení štítu bylo možné užívat jednotlivých polí nebo i polí sousedních. V případě Horšovského Týna se z původního znaku stala dolní polovina štítu, zatímco horní polovina odpovídá horní polovině erbu petitora.

⁴⁹⁷ Tuto tezi nelze jednoznačně potvrdit pomocí pečetí, protože není známý otisk, viz PELANT, J.: *Znaky*, s. 197.

Součástí citace tvoří ustanovení o polepšení původního znaku, který se však nepopisuje. Díky dochované miniatuře můžeme usuzovat, že město užívalo dvě volné věže, brány či tvrze v modrém štítě,⁴⁹⁸ přičemž jejich pojmenování v literatuře kolísá.

V popisu není výslovně uvedeno, že horní polovina štítu má být dále polcená, přesto tato skutečnost z dalšího textu vyplývá. Dle popisu pravé půle by „štrychy“ musely být nesprávně stejně široké.⁴⁹⁹

Andělé, kteří drží štít za jeho horní rohy nebyly předmětem popisu a město je jako štítonoše nikdy neužívalo.⁵⁰⁰

43. Jáchymov (1546, originál)

„/.../ wappen vnnd Clainet Mit namen ainen Schillt in vier gleiche thail Quartierungs weiß abgetailt, der vnnder hinder vnnd vorder ober Jedtwederrerr vom vordern vnndern gegen dem Hynndern obern eght Schrembsweiss in zwen taill gleich getailt, die vnndern gelb oder golt vnnd ober Zweythail Rot oder Robin farb, darInnen in Jedem ganntzen viertail vom hynndern vnndern gegen dem vordern obern egkh zum klimmen geschickt erscheinet ain weisser Leon m[it] zuruckh auffgeworffnem dopltem Schwantz gelffendem maul vnnd roter aufgeschtagner Zunngen, habend auff seinem kopff ain gelbe oder goldfarbe Kunigliche Cron. Vnnd dann die anndern Zwentail des Schills als nemblich d[er] vorder vnnder vnnd hinder ober ganntz Plab oder Lasurfarb, aus jedtwedern desselben grundt vbersich Jnn die hohe des Schillts geend Zwen gespitzt Kysfarb perg oder Fellsen endtzzwischen denselben Fellsen erscheinend ain gelbe Gapl mit ainem gespitzten Tachl. Im Creutz der Quartierung oder hertz des Quartierten Schills des hauß Österreich Schillt uber zwerch Jnn drey gleich thail abgetailt, das vnnder vnnd ober Rot oder Rubin vnnd mitter weiß oder Silberfarb, Jm ganntzen [S]schillt Creutzweis vbereinannder geschrennckt erscheinend zwen perckhamer mit Gelben Hefften oder Stilen, die eysen vbersich kerund, Hintter dem Quartierten Schillt mit iren anngesichte gegeneinannder steendt vnnd denselben Schilt mit iren handen haltendt Sannct Joachim vnnd Sannct Anna pildens Jnn irer klaidung /.../“.

498 J. Pelant se domníval, že starý znak pochází snad z 15. století. Neexistují však žádné dochované prameny, které by tuto domněnku potvrdzovaly, nebo vylučovaly, viz PELANT, J.: *Znaky*, s. 63. J. Čarek uvedl, že městem byl Horšovský Týn již v roce 1352, přičemž o původním znaku se v souvislosti s tímto datem dále nevyjádřil. Dle něj původní znak tvořila jedna tvrz „s branou a třemi věžkami na modrém štítě“. Ferdinand I. následně „starý znak zdvojený položil do dolní poloviny štítu, do horní dal pak polovici znaku pánů z Lobkovic“. Ke zmíněnému zdvojení chybí opora v textu privilegia i dochovaných pramenech jiného charakteru. Viz ČAREK, J.: *Městské znaky*, s. 150; PELANT, J.: *Znaky*, s. 64.

499 Viz také Sobotka (č. 112).

500 Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 64 a obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka III/1*, s. 188.

Obr. 7.12: Miniatura ze znakového privilegia pro Jáchymov [č. 43]

Vycházíme-li z textu narace, zjistíme, že panovník listinu vydal bez předchozí prosby, tedy pravděpodobně ze své vlastní vůle. Do roku 1526 užívali Jáchymovští znaku, který jim na prosbu majitelů z rodu Šliků v roce 1520 udělil král Ludvík a v roce 1528 potvrdil sám Ferdinand I.⁵⁰¹ V roce 1545 se však Šlikové na nátlak krále vzdali svých práv k Jáchymovu, který mu tím připadl. Přihlédneme-li i k zeměpisným a dějinným okolnostem, panovník chtěl novým znakem vyjádřit, že Jáchymov patří k České koruně, respektive soustátí pod vládou Ferdinanda I.⁵⁰²

Ferdinanda I. v pozici Českého krále znázorňuje český lev umístěný v prvním a čtvrtém poli.⁵⁰³ Další připomínkou, kterou vidíme na čestném místě štítu, reprezentuje červený střední štítek se stříbrným břevnem. Tento starobylý symbol užívaný ve středověku pány z Babenberka zůstal po jejich vymření po meči symbolem rakouských zemí; v popisu vidíme sousloví „*des hauß Österreich Schilt*“. V našem souboru je znak Jáchymova první, v němž se nachází odkazy k panovníkovi, nadto s důrazem na přednost rakouských zemí.

Pomineme-li listinu pro Horu Svaté Kateřiny (č. 2), byla až dosud vydávána pouze česky psaná znaková privilegia.⁵⁰⁴ Listiny vydané v německém jazyce vykazují celou řadu odlišností, včetně způsobu popisování znaku. Obsáhlost popisu nespočívá pouze v počtu figur, ale zejména v užívání určitých slovních obrátů a jeho podrobnosti – na miniatuře totiž vidíme vše, co bylo zmíněno v popisu a naopak. Štítonoši – sv. Jáchym a sv. Anna jsou popsáni pouze do té míry, že stojí za čtvrceným štítem a mají na sobě „*své*“ šaty.⁵⁰⁵

501 Ludvíkova listina se nedochovala v originále, Ferdinandova konfirmace ano. Je uložena v Státním oblastním archivu v Plzni, Státní koresní archiv Karlovy Vary, Archiv města Jáchymov, sg. L1. Odtud znění listiny Ludvíka Jagellonského přejato do CIM IV/3, s. 328–330.

502 Ferdinand I. město zkonfiskoval Šlikům, jejichž erb se ve znaku Jáchymova vyskytoval, a proto se rozhodl jej změnit a veškeré reminiscence na Šliky odstranit. Přestože se vše odehrálo v roce 1545, který se nachází i na městské pečeti s novým znakem, listina byla vydána až v polovině července 1546. Městu samotnému však král nedůvěřoval kvůli jeho přílišné náklonnosti k Sasku, viz např. JANÁČEK, J.: *Doba předbělohorská I, díl II*, s. 192–193; k pečeti viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 93 a obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka III/2*, s. 17.

503 Z jakého důvodu nejsou tato pole červená, nýbrž červeno-zlatě šikmo dělená, se doposud nepodařilo objasnit.

504 Záměrně pomíjíme privilegium pro Horu Svaté Kateřiny (č. 2), u nějž nebyla spolehlivě zodpovězena otázka původního jazyka, avšak domníváme se, že bylo koncipováno podle českých listin, více viz v předmluvě k rozboru formuláře na s. 115–118.

505 Každý světec měl své atributy, jimž se podřizovalo umělecké ztvárnění celkové kompozice, a podle nichž bylo možné světce pojmenovat. Ani ve znakovém privilegiu Ludvíka Jagellonského pro Jáchymov z roku 1520, jímž městu udělil znak, jehož štítonoši byli stejní světci, není jejich vzezření popsáno blíže. Viz např. CIM IV/3, č. 888, konfirmováno Ferdinandem I. v roce 1528, viz Státní oblastní archiv v Plzni, Státní okresní archiv Karlovy Vary, Archiv města Jáchymov, sg. L1.

Malíř miniatury namaloval hornická kladiva v poloze, kterou dnes nazýváme „*obrácená*“, což však v době vydání listiny nebylo bráno na zřetel, a proto na tuto skutečnost autor popisu zvlášť neupozorňoval. Tinktura skály je uvedena jako „*kysfarb*“, což je možné přeložit jako kamenná barva či barva kamene.⁵⁰⁶

44. Přísečnice (1546, opis)

„/.../ Wappen und Kleinod mit Namen einen weissen oder silberfarben Schild, aus desselben Grund gerad über sich in die Höhe des Schilds gehend ein Tannenbaum mit seinen Wurzeln und grünen Aesten, am Stamen des Baums hangend des Hauses Oesterreich Schild über zwerch in drey gleiche Theil abgetheilt, der unter und ober roth oder rubin und Mittertheil weiß oder silberfarb, in ganzen Schild kreutzweis über einander geschrenckt zween Berghammer mit ihren gelben Stielen oder Heften, die Eisen über sich gekehrt /.../“.

Panovník vydal znakové privilegium pro Přísečnici ve stejný den jako předchozí pro Jáchymov, avšak o listinu pro Přísečnici panovníka prosili představení místní obce. K jedli panovník přidal stejný štít jako v případě středního štítu ve znaku Jáchymova, tedy červený se stříbrným břevnem přeloženým hornickými kladivy. Popisy štítků se v obou listinách téměř shodují. Mimo upomínky na „*štít rakouského domu*“ zdůraznil hornický ráz Přísečnice.

45. Jiříkov (1547, salbuch)

„/.../ pečeť, zejména štít červený, v němž jest půl kopáče s motykou nad branou vynikající a majíc na hlavě věnec z hroznův /.../“.

Listina pro Jiříkov byla vydána 27. srpna 1547, tedy nedlouho poté, co se panovník vypořádal se stavovskou opozicí. Erb petitora Jiřího Žabky z Limberka, který vykonával úřad místokanceláře, tvořil modro-červeně čtvrcený štít, v prvním a čtvrtém poli se zlatou zavinutou střelou, jejíž dřík je přeložen dříkem vodorovným, ve druhém a třetím modrém poli se zelenou žábou. Protože zde byla pro štít užita červená barva, mohlo by se jednat o převzetí barvy druhého a třetího pole erbu Jiřího Žabky⁵⁰⁷ doprovázené kombinací brány a zeměděls-

⁵⁰⁶ Malíř pravděpodobně použil stejnou barvu jako v případě lvů, a proto rovněž zoxidovala na černou.

⁵⁰⁷ Srov. s výkladem o popisu znaku Vlasatic (č. 20).

ských a vinařských atributů. Mimo to na svou vrchnost nově založená lokalita odkazovala svým jménem.

Úsporný popis neobsahuje některé důležité skutečnosti, jakými jsou poloha kopáče a tinktury jeho oblečení, motyky, brány a věnce z hroznů.

46. Horní Slavkov (1547, originál)

„/.../ Wappen vnnd Clainet, Mitnambem ein Schilt in vier taill Quarttierungsweis abgetailt, das erst oder hinder vnnder gruen, dar Jnnen Creutzweiss vber einander geschrennckt ain hammer vnnd ain setzeyzen mit gelben stilen enntzwischen denselben geradheraberscheinend ain gelber rechen, Jre Stil vnnder sich kerund. Das annder oder ober vorder vierteill vber Zwerchs Jnn Zwen taill gleich geteilt, das vnnder weis oder silberfarb vnnd ober teill rot oder Rubinfarb, Jnn derselben ganntzn veldung vbersich furwertz vnnd zum klymmen geschickt erscheinend ain leo nach desselben vierteils farben abgewechselt nemblich im weissen rot vnnd Roten taill weis mit zurug auffgeworffnem dopltem schwanntz tragend auf seinem kopf ain gelbe oder goldfarbe Cron. Das dritt oder vorder vnnder gelb oder Goldfarb dar Jnnen ain schwarzer Leo gegen dem hynndern obern Eckh sich kerend zum klymmen geschickt gelffenden maul, Roter ausgslagner Zunngen vnnd vber sich geworffnen schwanntz. Vnnd das viert hynnder ober vber Zwerchs Jnn drey gleicheil abgeteilt, das vnnder vnnd ober Rot oder Rubin vnnd mitter auch in drey gleicheil abgeteilt, das hynnder vnnd vorder weis oder silber vnnd mitter Rot oder rubinfarb /.../“.

Horní Slavkov patřil k městům, která se po stavovském odboji v roce 1547 stala předmětem konfiskace, načež náležela královské komoře. V naraci privilegia se uvádí, že o znak panovníka prosili představitelé města. Odborná literatura se nemůže shodnout, zda pečetní obraz starších pečetí byl skutečným městským znakem, či nikoli.⁵⁰⁸ V pečetním poli se nacházel čtvrcený štít, v prvním poli kosmé hrábě, ve druhém lev, ve třetím kosmá symetrická radlice postrkaná pštrosími pery a ve čtvrtém hornická kladiva. Stejně jako se například čtvrcení štítu stalo základem nově uděleného znaku Jáchymova (č. 43), bylo i zde čtvrcení štítu ponecháno. Radlice jako připomínka na Pluhy z Rabštejna, kterým byl Horní Slavkov odňat, musela být odstraněna. Hrábě odkazující pravděpodobně k předpokládaným zakladatelům města pánům z Rýzmburka,

Obr. 7.13: Miniatura ze znakového privilegia pro Horní Slavkov [č. 46]

⁵⁰⁸ Pro tuto možnost se vyslovili ČAREK, J.: *Městské znaky*, s. 147; a PELANT, J.: *Znaky*, s. 58. Protichůdný názor s ohledem na různé poslání a původu pečetního znamení a znaku zastává KASÍK, Stanislav: *O znaku města Horního Slavkova*. Genealogické a heraldické listy 36(1), 2016, s. 69. Dostupné také elektronicky: KASÍK, Stanislav: *O znaku města Horního Slavkova*. Heraldická Terminologická Konvence [online]. Dostupné z: <http://www.heraldika-terminologie.cz/mapa-o-znaku-mesta-horniho-slavkova-810> [cit. 29. 5. 2024].

byly přesunuty do čtvrtého pole k hornickým kladivům.⁵⁰⁹ Tinkтуры „původního znaku“ nejsou známy, přesto je možné se domnívat, že lev, který byl původně ve druhém poli, byl vložen do třetího pole nového znaku. Tímto počinem by dolní polovina nového znaku odkazovala ke znaku původnímu (bez znamení Pluhů z Rabštejna) a zcela nová by byla horní polovina. Lze sledovat analogii se znakem Horšovského Týna (č. 42), kde se staré znamení stalo dolní polovinou štítu a horní polovina zůstala vyhrazena pro polepšení. Ve znaku Jáchymova byl český lev umístěn v prvním a čtvrtém červeno-zlatě šikmo děleném poli. Ve znaku Horního Slavkova se nachází rovněž v prvním poli, avšak toto bylo červeno-stříbrně dělené a lev střídavých barev. Druhé pole znaku Horního Slavkova se podobá erbu „*rakouského domu*“, avšak v břevně se nachází červený kůl, jehož původ nebyl dosud přesvědčivě osvětlen.⁵¹⁰ Stanislav Kasík se domnívá, že by se mohlo jednat o římskou číslovku, která by odkazovala k Ferdinandovi jakožto římskému císaři a zároveň českému králi, v obou případech prvního toho jména. V intulaci žádné listiny se však touto číslovkou neodlišoval, neboť toho neměl za potřebí. Číslovky se v intulacích listin užívaly obecně až pro druhého a dalších v pořadí stejného jména, jak to dosvědčují listiny Maxmiliána II. a Rudolfa II. Matyáš vystupoval jako druhý v pořadí v pozici českého krále, nicméně první jako římský císař. V intulacích se, stejně jako jeho předchůdci, titulují nejdříve jako římscí králové a císaři, pročť číslovka se vztahuje k pořadí jména jakožto římského císaře. Z tohoto důvodu Matyášovy listiny číslovku v intulaci neobsahují. Obdobně můžeme naznačený fenomén sledovat i na mincích, kde se pořadová číslovka uvádí až pro další panovníky stejného jména. Z dobového kontextu a s přihlédnutím k ostatním znakům celou situaci hodnotíme odlišně. Respektive původ kůlu v břevně ve druhém pole hodnotíme jako nejasný.⁵¹¹ Onu myšlenku, jakkoli zajímavou, musíme hodnotit jako nepravděpodobnou nebo přinejmenším neprokazatelnou.

Stejně jako v předchozím případě bylo privilegium pro Horní Slavkov napsáno v němčině a samotný popis obsahuje více podrobností než popisy české.

509 Podobnou situaci sledujeme ve znacích Krásna (č. 47), Oloví (č. 134) či Budišova nad Budišovkou (č. 152), kde tvořil původní znak patrně pouze štít s hornickými kladivy, jenž byl rozhojnen o další figury. Ve vyjmenovaných případech došlo při polepšení k rozčlenění štítu a původní hornická kladiva se vždy přesunula do posledního pole. Obdobně ve znaku Žďáru nad Sázavou, jenž polepšil František z Ditrichštejna v roce 1607 (č. 147). Původní znak, jenž tvořila dvojice zkřížených ostrvů ve zlatém štítě, se stal třetím polem nového znaku.

510 Viz poznámku č. 508.

511 Do znaků byly panovníky pojímány erby svých zemí, popřípadě první písmeno jména, např. jako ve znaku Šumperku (č. 72). Užití samotné číslovky bez další souvislosti se jeví jako velmi nepravděpodobné.

47. Krásno (1547, originál)

Obr. 7.14: Miniatura ze znakového privilegia pro Krásno [č. 47]

„/.../ Wappen und Klainet, Mitnamben ainen Schildt uber Zwerchs Jn Zwen tail gleich getailt, der vnder Gruen darJnnen erscheinend Zwen kreutzweiß uber einander geschrengt Mannes arm mit angethannen weisser farben ermeln in den henden uber sich auch kreutzweiss ubereinander geschrenngkt halthennd ain hammer vnd Setzeißen mit gelben stilen, Entzwischen denselben mit seinem stil gerad herab geend ein gelber rechen vnd oberhalb taill des Schilts nach der Lenng in Zwen taill, das hinder ubertzwerchs in drey, das vnder vnd ober Rot oder Robin vnd mitter tail nach der lenng auch in drey gleich tail abgeteilt, das hinder vnd vorder weiss oder Silber vnd mitter Rot oder Rubinfarb vnd dann das annder vordertaill des Schilts uberzwerchs in Zwen gleich taill abgetailt, das vnder weiss oder Silber vnd ober Rot oder Rubinfarb, in denselben gantzen Zwaien abtailungen uber sich furwertz vnd Zum klimen geschikt ain Leo nach den farben abgewechselt, Nemblich in weissem Rot vnd Rotten taill weiss mit zurugk aufgeworffnem doplten gewundnem Schwantz, gelffenden maul vnd Rotter ausgeslagner Zungen, tragend auf seinem haubt ain Gelbe oder goldfarbe Cron /.../“.

Vlastnické poměry týkající se držby pánů Pluhů z Rabštejna a následně konfiskace dne 1. srpna 1547 se u sousedících měst Krásna a Horního Slavkova shodují. Také v případě Krásna o vydání znakového privilegia panovníka prosili zástupci města a obě listiny byly vydány ve stejný den. Tato dvě privilegia se shodují nejen ve značné části textu, ale i v postupu, jakým byly tvořeny nově udělené znaky. Krásno dříve používalo pečeť se štítem, v němž byla dvě ramena spojená v loktech držící zkřížené hrábě, snad odkaz na pány z Rýzmburka, a hornický mlátek. Později se na pečeti objevilo ještě hornické želízko a symetrická radlice. Po konfiskacích muselo dojít k odstranění symetrické radlice z erbu Pluhů z Rabštejna – bývalých majitelů města. Staré znamení bylo upraveno tak, že ramena nebyla spojena v jedno, ale došlo k jejich zkřížení. Právěmu zůstalo držení hornického mlátku, levé již nedrželo hrábě, ale želízko. Vztyčené hrábě pak byly přeloženy přes křížení hornických kladiv, avšak pod ramena v místě jejich křížení. Takto figury tvoří dolní polovinu znaku.⁵¹² Horní polovina štítu následně odpovídá horní polovině štítu znaku Horního Slavkova (č. 46).

Značné množství shod vykazují i popisy obou znaků.

⁵¹² Podobnou situaci sledujeme ve znacích Horního Slavkova (č. 46), Krásna (č. 47), Oloví (č. 134) či Budišova nad Budišovkou (č. 152), kde tvořil původní znak patrně pouze štít s hornickými kladivy, jenž byl rozhojňen o další figury. Ve vyjmenovaných případech došlo při polepšení k rozčlenění štítu a původní hornická kladiva se vždy přesunula do posledního pole. Obdobně ve znaku Žďáru nad Sázavou, polepšený Františkem z Ditrichštejna v roce 1607 (č. 147). Původní znak, jenž tvořila dvojice zkřížených ostrvů ve zlatém štítě, se stal třetím polem nového znaku.

48. Kralovice (1547, salbuch)

„/.../ erbu /.../ jmenovitě štít na tre (sic!) rozdělený, v předním vrchním poli modré neb blankytné barvy po pravé straně obraz svaté panny Doroty majíce na hlavě korunu zlatú, kterážto v pravé ruce drží dětátko nahé, majíce v ručičce ratolest s růží a v levé ruce košíček s růží, obojí stojící na lvu bílém, v druhém červeném poli po levé straně též lev bílý vzhůru stojící s dvojnásobným ocasem, kteréhožto erbu dotčení Kralovští na pečetech svých, jednoho pole v větší, druhého v menší jsou od starodávna až posavad užívali. A pod tím pole rozdělené s pěti štrychy zlaté neb žluté a druhé štrychy modré neb lazourové barvy proti sobě pošikem se potýkající, což jest on Florian Griespek z lásky a pro tu věrnost a jejich k němu dobré zachování jim z svého vlastního přirozeného erbu udělil a toho tak užívatí popřál /.../“.

Druhou osobou z řad šlechty, která dosáhla u panovníka vydání znakového privilegia v roce 1547, byl druhý králův oblíbenec a podporovatel Florián Griespek z Griespachu. Autor textu listiny podal výklad o původu jednotlivých polí v samotném popisu. Obdobně jako se v předchozích dvou případech vycházelo z pečetních obrazů předešlých pečetí, došlo i zde k implementaci pečetních obrazů do nově uděleného znaku, který měl původní nahradit. Kralovice užívaly větší a menší pečeť již před vydáním tohoto privilegia, na což se odkazuje po popisu prvních dvou polí. Z celkové formulace týkající se starých pečetí a pořadí polí v popisu nového znaku můžeme usuzovat, že na větší pečeť užívali sv. Dorotu a na menší stříbrného dvouocasého lva. Dolní pole odpovídá štítu Floriána Griespeka, což je v popisu rovněž zmíněno.

Při rozboru popisu znaku musíme poukázat na zajímavé ohlášení celkového rozdělení štítu na „tre“ – na tři části, a jejich následné konkretizování. Jak bylo obvyklé v případě figur světců, nedocházelo k jejich podrobnému popisu, neboť existovaly určité dobové zvyklosti v jejich zobrazování. Při popisu prvního pole postrádáme pouze polohu lva, na němž sv. Dorota stojí. Teprve při popisu dolní poloviny štítu si uvědomujeme, že štít není dělený do tří částí, nýbrž že je čtvercový. Autor popisu však nebral ohled na kompozici původního erbu Floriána Griespeka a dolní polovinu znaku Kralovic pojal jako jedno pole. Vycházíme-li z popisu „*spěti štrychy zlaté neb žluté a druhé štrychy modré neb lazourové barvy proti sobě pošikem se potýkající*“, vidíme, že v každé půli mělo figurovat pět „pruhů“. Začínalo-li pravé pole „pruhem“ zlatým, pokračovalo směrem dolů „pruhy“ modrým, zlatým, modrým a zlatým. Dnes bychom takové uspořádání popsali jako zlaté pole se dvěma modrými šikmými břevny. Levé pole mělo „pruhy“ uspořádané barevně naopak, tedy modrý, zlatý, modrý, zlatý a modrý – modré pole se dvěma zlatými kosmými břevny. Z textu listiny se dále dozvídáme, že byly posazeny „*proti sobě pošikem se potýkající*“, což naznačuje tvar krokve. Dolní

polovina štítu by mohla být popsána také jako zlato-modře polcená se třemi krokviemi střídavých barev.

49. Kralupy u Chomutova (1548, vidimus)

„/.../ Wappen, mit namen einen Rotten oder Rubinfarben Schildt, darJnnen ein groß stuck ayner weyssen Stadtmaur mitt dreyen Zynnen, auf beyden seyten der Maur Zwen Thurn solicher farben, Vierecketen Plaben oder Lasur farben dachern, jeder thurn habend ein creutz fenster vnnd noch ein ausseehundt fenster an baiden thurnen, auff der anndern seyten Jnn grundt der Mauern das Stadthor mit Zweyen offen gelben thoren vnd auffgetzognen Weißen drey gespitzten Schusgatter, Zwischen bayden thurnen Jnn gedachtem Rotenfeld Oben Jnn der hoch ain Schiltl Jnn der Mitte vber Zwerch abgeteilt, das vnnder Weyß oder Silberfarb vnnd Ober Plab oder Lasurfarb, darJnn ein gantzer Leo mit auffgeworffnem dopltem Schwantz vnd außgeschlagener gelfunder Zungen auffrecht Steeund, Jnn das ober vorder Eck[erlein] sich kerundt mit den farben nach dem Schildt abgeteilt /.../“.

Obr. 7.15: Miniatura z vidimu znakového privilegia pro Kralupy u Chomutova [č. 49]

Panovník udělil znak na prosbu zástupců městečka, které bylo v době vydání privilegia komorní.⁵¹³ Význam štítku se nepodařilo zcela objasnit. Mohlo by se však jednat o českého lva bez koruny, využijeme-li analogicky první pole znaků Horního Slavkova (č. 46) a Krásna (č. 47). Tyto dvě lokality byly městy, zatímco pro znak městečka mohl panovník užít modré barvy namísto červené.

Popis znaku Kralup u Chomutova je opět podrobnější, nežli je tomu u českých popisů, a nachází se v něm vše podstatné. Přestože listina ani malba znaku není původní, lze předpokládat, že obraz se snažil co nejvíce přiblížit původní malbě, neboť vidimus města Kadaně byl vyhotoven pouhých devět let po původní Ferdinandově listině. Terminologicky zajímavou pasáží shledáváme poslední část následující za slovem „Steeund“ a začínající slovy „Jnn das“, jíž se vyjadřuje, že lev je opačných barev.

50. Štětí (1549, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít modrý, v němž stojí věže bílá a přes tu věž jest napříč pošikem ostrev černá přeložená /.../“.

Přímluvcem za vydání listiny pro Štětí byl nejvyšší hofmistr Zdislav Berka z Dubé, z jehož rodového erbu pochází ostrev.

⁵¹³ Jedná se o další z konfiskovaných sídel v roce 1547, kdy bylo odebráno Jindřichovi z Vidpachu. Krátce po vydání listiny jej koupil Šebestián z Veitmile.

V popisu není uvedeno, zda má věž cimbuří a střechu, což by osvětlila miniatura. Listina se však nedochovala v originále, a proto je třeba využít dochovaných sfragistických podkladů.⁵¹⁴

51. Chabařovice (1549, salbuch)

„/.../ pečel, zejména štít modré neb lazourové barvy, v němž dvě věže s červenými kovy, (sic!) mezi kterýmižto dvěma věži skála vyniká, na kteréž sedí lev své přirozené barvy /.../“.

Poté, co Chabařovice poklesly na ves a byly konfiskovány Václavovi z Vartenberka, získal je do držby Volf z Vřesovic, který vymohl jejich opětovné potvrzení za městečko a udělení nového znaku. Starý znak se supím křídlem, který udělil Ferdinand I. v roce 1542 (č. 37), byl změněn na výše popsanou podobu, v níž se projevíly fortifikační prvky spolu s odkazem na přírodní prostředí.⁵¹⁵

52. Bělčice (1549, salbuch)

„/.../ pečel /.../ totiž štít červené barvy, v kterémž jsou dva klíče na kříž pošíkem přeložené, mezi kterýmižto dvěma klíči meč nahý u spodku jest /.../“.

Ačkoli panovník znak udělil na prosbu Václava Běšina z Běšin, nebylo do znaku městečka přidáno nic z jeho rodového erbu, který sestával ze zlato-černě polceného štítu s černou uťatou medvědí tlapou s červenou zbrojí vpravo a stříbrným buvolím rohem vlevo. Došlo pouze k potvrzení staré pečeti/znaku, jehož figury se jako atributy váží k místnímu kostelu sv. Petra a Pavla. Na svátek těchto světců bylo nově stanoveno konání výročního trhu.⁵¹⁶

V popisu postrádáme pouze uvedení přesné polohy meče.

⁵¹⁴ Viz např. LIŠKA, K.: *Sbírka IV/2*, s. 84–85.

⁵¹⁵ Viz také znovu udělení a potvrzení znaku v roce 1571 (č. 93).

⁵¹⁶ Srov. s opětovným udělením stejných výsad o sedm let později (č. 60).

53. Bílina (1549, originál)

„/.../ k prvnému štítu nebo erbu týmž Bílinským toto znovu půjčujem a dáváme, aby v vrchu mezi těmi dvěma věžemi dva štrychy napříč nesli, vrchní červený a dolní bílý, k levé pak straně v bílém poli černý vorel rozkřídlený aby stál /.../“.

Obr. 7.16: Miniatura ze znakového privilegia pro Bílinu [č. 53]

V původním znaku Bíliny se nacházela hradba s bránou a třemi věžemi, nad prostřední byl polcený štítek a dva prapory, jak ukazují staré pečeti.⁵¹⁷ Nově došlo k odstranění prostřední věže a štítku a vložení nového štítku, přičemž ne na všechny skutečnosti se v popisu odkazuje.⁵¹⁸ Mezi věže byl vložen polcený štítek, vpravo stříbrný s červenou hlavou a vlevo stříbrný s černou orlicí se zlatým perizoniem. V roli petitora vystupoval Jan mladší Popel z Lobkovic, z jehož erbu tato kompozice pochází.⁵¹⁹

Popis starého znaku Bíliny nebyl do textu privilegia zahrnut a popis nového znaku se omezil pouze na popis štítku, který byl umístěn mezi věžemi. O věžích se proto dozvídáme druhotně a bez miniatury bychom museli pátrat po podobě znaku ve sfragistickém materiálu. Nedostatečnost popisu sledujeme dále v nehlášení štítku, nýbrž pouze figur v něm. Porovnáme-li text popisu znaků Horšovského Týna a Bíliny, najdeme množství podobností. V listině pro Horšovský Týn začíná polepšení slovy: *„/.../ aby v vrchu štítu k pravé straně dva štrychy napříč nesli, vrchní červený a dolní bílý /.../“*, popis druhého pole se shoduje téměř doslovně. Oba popisy neobsahují dostatek informací, z pohledu celkového uspořádání znaku.⁵²⁰

54. Chválkovice (1551, opis)

„/.../ pečť, /.../ totiž ščit zelený barvy a v tom ščítu dvě lilijí bílé v svršku bílém /.../“.

Na prosbu představených vsi udělil znak olomoucký biskup Jan Dubravius, jehož rodový erb tvořil modrý štít se stříbrným znamením, které se v literatuře popisuje více způsoby. Podrobně bychom jej mohli popsat jako trojúhelník směřující základnou k hornímu okraji štítu, jehož hroty mají tvar lilíí.⁵²¹

⁵¹⁷ Viz např. Liška, K.: *Sbírka III/1*, s. 38.

⁵¹⁸ Tamtéž Karel Liška publikoval pečeť z roku 1550, která obsahuje změněný znak, avšak ve štítě vidíme stále tři věže.

⁵¹⁹ Týž vystupoval v roli petitora v listině pro Horšovský Týn (č. 42).

⁵²⁰ Viz také Sobotka (č. 113).

⁵²¹ Například Kolář, M. – Sedláček, A.: *Českomoravská heraldika I.*, na s. 219 uvádějí: *„Udice na nohy okrášlená lilíemi na třech rozích náležela jako štít pánům ze Starého Hyršteina na Plzeňsku a když ten*

Popis znaku, respektive závěr popisu, působí zmatečně a dovoluje interpretaci o umístění lilí v hlavě štítu. Za tohoto předpokladu by znak odporoval heraldickým pravidlům o vzájemném kladení tinktur. Dokonce do té míry, že lilie by musely být opatřeny konturami, aby byly ve štítě viditelné. Pouze podle popisu proto nelze určit správnou podobu znaku, a proto musí dostat prostor sfragistické doklady. V. Spáčil publikoval perokresbu pečeti, v jejímž pečetním poli se nachází štít s květinami – u dolního okraje štítu jsou tři listy, z nichž vyrůstají dvě květiny.⁵²² Díky pečeti se tedy můžeme domnívat, že ve štítě měly být stříbrné lilie v podobě celých rostlin, jejichž květy – svršky – měly být stříbrné.

55. Horní Kounice (1552, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít červený barvy, v kterémž od spodku saň bílé, zelené, modré a našeravé barvy nohami nahoru obrácená jest a muž oděnc drží meč v pravé ruce k ráně na bílým koni, po též sani šlapaje /.../“.

O vydání znakového privilegia panovníka prosili zástupci městečka, přičemž vrchnost – Jindřich Višňovský z Petrovic, v listině není uveden. Rovněž z jeho rodového erbu, který byl tvořen modrým štítem se zlatým kohoutem, nebylo do znaku Horních Kounic převzato nic. Manželka Jindřicha Višňovského Ludmila pocházela z rodu Koňasů z Vydří, kteří užívali červený štít se stříbrnými buvolími rohy. Zda může být barva znaku Horních Kounic odvozena od barvy štítu rodového erbu pánů z Vydří, nelze s jistotou určit.

Zatímco pro saň autor popisu užil hned čtyř tinktur, oděnc se blíže nepopisuje. Figura oděnc však v tehdejší terminologii znamenala muže oděného v plátové zbroji, jejíž tinktura (železo/stříbro) se zpravidla nehlásila.

rod sešel, daroval jeho erb r. 1420 král Zikmund patriciům plzeňským Ebrzvinům z Hradiště, po nichž erb a jméno dědili Doubravkové z Hradiště a z Doubravy, z kterého roku Jan biskup olomoucký (†1553) pocházel.“ Vojtěch Král z Dobré Vody tuto figuru chápal jako tři žezla spojená konci, když ve své Heraldice na s. 165 uvedl: „Tři žezla dle obr. 290. seřaděná, někdy obrácená liliovitými konci do všech rohů štítu měl na štítě Kropáč z Nevidomí. Ebrzvin z Hradiště měl svá 3 žezla klínovitě rukojetmi dolů /.../“.

⁵²² Perokresbu pečeti publikoval SPÁČIL, V.: *Pečeti*, s. 103; otisky dvou pečeti přinesl ŠTĚPÁN, J.: *Znakové privilegium*, s. 92; viz také týž: *Heraldická tvorba*, s. 110.

56. Říkovice (1554, opis)

„/.../ pečť, totižto štít černé barvy a v tom štítu předkem skálu vysokú žlutú a vprostřed pod tou skálú řeku více vodú tekúcí /.../“.

Říkovcím udělil znak olomoucký biskup Marek Khuen, z jehož erbu byla do znaku vložena zlatá skála. Spojení slov „řeku více“ dřívější badatelé transkribovali jako „řeku víře“,⁵²³ nebo „řeku více“.⁵²⁴ Z podrobného paleografického srovnání způsobu psaní ligatur „cz“ a „rz“ v celém textu vyplývá, že se bezpochyby jedná o ligaturu „cz“, jíž můžeme transkribovat jako „c“ nebo „č“. Nejen, že se pro výskyt písmene „c“ vyslovuje obsahový smysl, ale je možné slovním spojením demonstrovat snahu o důraz na mluvící znamení.⁵²⁵

V případě vsi Říkovice se nedochovala originální listina, ale text známe z biskupských register. Písař se odhodlal k velmi netradičnímu kroku, když doprovodil text perokresbou znaku. Přestože perokresba nemůže plnohodnotně nahradit miniaturu, máme alespoň elementární představu o původní podobě znaku, kterou lze porovnat s dochovaným otiskem pečeti.⁵²⁶

V citovaném popisu chybí tinktury břevna řeky, přičemž do úvahy připadá na prvním místě stříbro. V dřívějších dobách se jako řeka označovalo vlnité břevno. Na kresbě znaku v registrech vidíme, že je provedeno rovným řezem. Stejně tak expresivní termín skála bychom pro podobu, v jaké ji vidíme na kresbě, v dnešní době nahradili termínem trojvrší.

57. Horní Blatná (1555, originál)

„/.../ ain Regall zaichen /.../ ainen schillt nach der lenng in Zway thaill abgetaillt, auf der Rechten seitten Welche auch vber Zwerch abgesetzt, Oberhalb in ainem Rotten feldt ain Weissner Leo und vnnder halb ein Seiffen gabel vnnd Kheulhauen, auf der annndern Linnkhen seitten aber ein halber Osterreichischer Schillt /.../“.

Panovník vydal privilegium pro Horní Blatnou na prosbu zástupců místní obce, přičemž reminiscence na svou osobu jakožto hlavu rakouského domu vložil do levé půle štítu.

⁵²³ MÜLLER, K.: *Znamé – neznámé privilegium*, s. 6–7.

⁵²⁴ PAPAJÍK, D.: *Dějiny obce Říkovice*, na s. 28 uvádí přepis „rzeiku; více vodu tekúci“; odlišný způsob transkripce přinesl ŠTĚPÁN, J.: *Pečeť Říkovice*, když na s. 31 uvedl „řeku, více vodou tekoucí“.

⁵²⁵ Pro naznačený způsob transkripce hovoří i obrat z listiny pro Závodí (č. 119): „aby parma zlatej barvy, jako z tekoucí vody neb řiky hlavu hřbetem a ocasem, se vyskytovala“. Jako častěji užívané se tedy jeví sousloví „tekoucí voda“, přičemž slovo „řeka“ bylo jeho alternativou.

⁵²⁶ Viz ŠTĚPÁN, J.: *Pečeť Říkovice*, s. 33–34; též: *Heraldická tvorba*, s. 110.

Obr. 7.17: Perokresba z opisu znakového privilegia pro Říkovice [č. 56]

V popisu nebyly uvedeny tinktury pravého dolního pole, bližší popis lva a polohy rýžovacích vidlí a hornického špičáku. Štítek domu rakouského byl v listinách pro Jáchymov (č. 43) a Přísečnici (č. 44) popsán podrobně, zatímco zde se autor popisu odvolal k tomuto znamení všeobecně.

58. Vémyslice (1556, salbuch)

„/.../ pečel, zejména štít modré neb lazurové barvy, v němž jest jedna střela červené barvy vzhůru stojící /.../“.

O vydání znaku se zasloužila abatyše kláštera v Předklášteří u Tišnova Barbora Konická ze Švábenic. V erbu tohoto šlechtického rodu se nachází zlatá rozletitá střela v modrém štítě. V popisu čteme, že se ve znaku Vémyslic nachází „jedna střela“. Originální vyhotovení listiny se nedochovalo, avšak díky pečetím víme, že zmíněná jedna střela se skládá z hrotu, dřívku a kruhu, který tvoří součást rozletité střely v erbu pánů ze Švábenic. Autor na tento fakt poukázal právě výslovným hlášením jedné střely.

59. Vlachovice (1556, originál)

„/.../ pečel, zejména štít modrej neboližto lazourové barvy, v němž jeden roh losovej vzhůru stojí /.../“.

Petitorem byl Václav mladší Podstatský z Prusinovic, jehož erb tvořil červený štít se stříbrným parožím. V popisu znaku se výslovně uvádí losí paroh, což vylučuje domněnku, že by tato figura měla odkazovat na petitora.

60. Bělčice (1556, originál, vidimus)

„/.../ pečel /.../ ští[t] červené barvy, v kterémž jsou dva klíče na kříž pošikem přeložené [mezi který]mižto d[vě]ma klíči meč nahý v spodku jest /.../“.

Shodný znak byl udělen již v roce 1549 (č. 52), viz tam.

Obr. 7.18: Miniatura ze znakového privilegia pro Vlachovice [č. 59]

Obr. 7.19: Miniatura ze znakového privilegia pro Bělčice [č. 60]

61. Dolní Dobrá Voda (1557, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít černý a v něm od spodku až do polovice štítu klín červený /.../“.

Kompozice znaku odkazuje na přímluvce za vydání listiny Kryštofa Zilvara z Pilníkové, neboť štít jeho rodového erbu byl červený s černým šikmým klínem.

Popis obsahuje vše důležité; dle dnešních zvyklostí v popisování znaků bychom však namísto termínu klín užili termín hrot. Klín totiž směřuje z horních rohů štítu do středu dolního okraje a hrot je jeho obráceným ekvivalentem.

Obr. 7.20: Miniatura ze znakového privilegia pro Doubravici nad Svitavou [č. 62]

62. Doubravice nad Svitavou (1557, originál)

„/.../ pečť, zejména štít žlutý neb zlaté barvy, v němž jsou u vrchu tři štrychy červené napříč a štvrtej štrych přes ty tři pošikem, a u spodku toho štítu zelený dub stojí /.../“.

Ferdinand I. udělil znak na prosbu Jana Drnovského z Drnovic, jehož erb byl téměř shodný s erbem pánů z Kunštátu; odlišovaly se zejména klenotem. Základní kompozice znaku Doubravice vychází z erbu petitora, přičemž došlo ke změně tinctur. Zatímco výklad kosmého břevna zůstává tajemstvím, dub lze jednoznačně označit za mluvící znamení.

Styl popisu znaku zpočátku odpovídá například popisu znaku Dambořic (č. 9), kvůli výskytu čtvrtého „štrychu“ však autor popisu upřesnil, že tři horní „štrychy“ jsou „napříč“, neboť čtvrtý je přes tyto tři „pošíkem“ přeložen.⁵²⁷

63. Dobrovice (1558, konfirmace)

„/.../ pečť, zejména štít červené barvy, v němž od spodku až do polovice štítu zeď z kvadrátů s stínkami a se dvěma věžemi z červeným přikrytím a bílými makovicemi, v kteréžto zdi u spodku brána otevřená dveřjma otevřenýma panty bílými stažená a s zavěšenou zapadající mříží bílé zavostření majíce, vše žluté neb zlaté barvy, a na vrchu té zdi nad stínkami mezi týmiž věžemi štít rodu z Valdštejna, totiž čtyři lvice, dvě v modrém neb lazourovém poli žluté neb zlaté a dvě v žlutém neb zlatém poli modré neb lazourové barvy /.../“.

⁵²⁷ Směr břevna nicméně nelze určit jako šikmý, nýbrž jako kosmý, viz hesla **Kosno** na s. 394 a **Šikmo** na s. 398.

Základ znaku Dobrovice tvoří hradba s věžemi doplněná štítkem, v popisu přímo hlášeným jako „*štíť rodu z Valdštejna*“, tedy rodový erb petitora Jindřicha z Valdštejna. Popis hradby a věží obsahuje dostatek podrobností. Zajímavým způsobem se autor popisu vypořádá s popisem štítu, respektive popisem jeho čtvrcení, jež je třeba odvodit z kontextu, případně vizuální znalosti erbu Valdštejnů.

64. Černovír (1558, opis)

„/.../ pečť svou vlastní měli (a na ní dvě parmy v štítě) /.../“.

Text listiny, kterou pro ves Černovír vydal opat kláštera v Hradisku u Olomouce Kašpar z Litovle, známe pouze z novin Našinec. V nekompletně citovaném textu privilegia chybí mimo jiné narace, a proto neznáme petitora. Na dochované pečeti ryby směřují hlavami k hornímu okraji štítu.⁵²⁸ Opat Kašpar pocházel z Litovle, v jejímž znaku se nachází kapr a štika v modrém poli, přičemž obě ryby směřují hlavami k hornímu okraji štítu. Zda se Kašpar inspiroval právě zde, nelze s jistotou říci.

Ve stručně pojatém popisu chybí zejména uvedení tinktur a polohy ryb.

65. Líšeň (1558, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít všecken červený a v něm přes vinný dřevěný s podloženými hrozny zelenými /.../“.

Přímluvcem za vydání listiny pro Líšeň byl královský rada Jan Leskovec z Leskovce, jehož rodový erb měl podobu červeného štítu se dvěma zlatými zkříženými vidlicemi. Znak Líšně má rovněž červený štít, figura však není zlatá, nýbrž „dřevěná“ a vinné hrozny zelené, tedy obojí své přirozené barvy.

Podobu vinařského lisu by bylo třeba podat podrobněji, avšak v námi zkoumaném období se složitější figury nepopisovaly do detailu. Bylo třeba spoléhat zejména na malbu znaku, jíž provedl malíř na objednávku příjemce. Domníváme se, že často docházelo k malbám figur jakožto konkrétních reálných předmětů a staveb, které nemohl úředník královské kanceláře znát, a proto byly popisy ve srovnání s následnou malbou často výrazně strohé.⁵²⁹ Listina se nedochovala

⁵²⁸ SPÁČIL, V.: *Pečeti*, s. 56.

⁵²⁹ Např. kostel ve znaku Sadské (č. 74) či věž ve znaku Dalešic (č. 79).

v originále, a tak je nutné při rekonstrukci podoby lisu použít dochovaných pečeti.⁵³⁰

66. Mikulovice (1558, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít, spodní polovice téhož štítu bílé neb stříbrné barvy, v němž dva sypeny neboližto korci křížem přeložené se vidí, vrchní pak polovice téhož štítu rozdělena jest, pravá modré neb lazourové barvy, v níž dvě hvězdy a uprostřed týchž hvězd klíč zlatý neb žluté barvy jest, levá pak strana červené barvy, v níž hrozen vína zelené se vidí /.../“.

O vydání znakového privilegia pro Mikulovice panovníka prosil opat želivského kláštera Martin Stralický. Z klášterní symboliky se do znaku Mikulovic dostal klíč, neboť kostel v Mikulovicích je zasvěcen sv. Petru a Pavlu.

Popis jednotlivých figur vykazuje určité nedostatky, například chybí uvedení polohy pivovarských šoufků, v prvním poli poloha klíče a hvězd.

67. Žihle (1559, originál)

„/.../ pečť, zejména štít červené barvy, v němž od spodku až do vrchu štítu věže bílé neb stříbrné barvy, zespod brána s mříží zapadající a nad bránou i svrchu té věže stínky a dvě okna se vidí, z kterýchž oheň neboližto plamenové i z svrchu té věže vychází /.../“.

Jáchym Šlik z Holíče panovníka prosil o obnovení statutu městečka a starých privilegií pro Žihli. V listině se výslovně hovoří o vyzdvižení na městečko, jarmarcích, týdenním trhu a „jiných privilegiích“. Zda k těmto jiným – dříve existujícím – privilegiím patřil i znak, nebo alespoň pečť, nelze prozatím prokázat.⁵³¹ Z erbu petitora však nebyly do uděleného znaku Žihle převzaty figury ani tinktury.

Popis znaku odpovídá malbě, avšak chybí uvedení tinktury mříže a plamenů.

530 Viz DRÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 43–44; nověji HOUZAR, P.: *Brněnské symboly*, s. 155.

531 Protože jediná známá pečť, jejíž pole odpovídá obrazu z privilegia, není datovaná, nelze bezpečně určit její stáří. Žihle se městečkem jmenuje nejméně od roku 1268, pročež je možné se domnívat, že později si pečtní typář obstaralo. J. Pelant předpokládal, že plameny odkazují na vyhoření městečka a obnovu privilegií, viz PELANT, J.: *Znaky*, s. 270. S tímto tvrzením je možné souhlasit a zároveň doplnit domněnku, že staré pečtní znamení tvořila samotná věž. Při vydání znakového privilegia na prosbu Jáchyma Šlika pak k této věži byly přidány plameny jako připomínka významné události v dějinách městečka. Stejně tak mohly plameny figurovat i v původním znaku, neboť jméno městečka je odvozeno od základu žeh, pročež by se jednalo o mluvící znamení.

Obr. 7.21: Miniatura ze znakového privilegia pro Žihli [č. 67]

68. Hroznová Lhota (1560, salbuch)

„/.../ pečel, zejména štít všecken červený, v kterémž dva hrozny vína zelené od vrchu štítu dolův visí /.../“.

Erb suplikanta Jana z Kunovic tvořil červený štít s modrým kosmým břevnem, v něm dvě horní poloviny jelenů. Základ znaku Hroznové Lhoty – červený štít – tedy patrně vychází z erbu držitele městečka.

Dříve se městečko jmenovalo Veselská Lhota a teprve později došlo ke spontánnímu přejmenování na Hroznovou Lhotu. Znamení ve znaku se tedy stalo inspirací k novému jménu městečka.⁵³²

69. Loket (1561, originál)

„/.../ Sigl vnnd Clainet, Mitnamen ainen Rotten oder Rubinfarben Schilt, im grundt desselben erscheidt ain maur mit vier Zinen, in mitlt ainer schwartzen Thür vnd an den mittren zwaiien zinen zwo Rotte Rosen mit weissen strichen unnderschieden, von dem linkhen obern taill des Schillts ober zwerch erscheidt ain gewappneter Arm, in der faust ain schwerdt zum strach auf recht halltenndt, vnnd hinder dem Schillt ain Aufrecht furwertz steennder weisser Leo, in seiner Rechten prannckhen ainen Schlüssel mit ainem kreutz aufrecht vnnd mit der andern Linggen oben vnndden hindern zwaiien prankhen vnnden den schilt, sambt beseitz vberschlagnem schwantz halltenndt mit aufgethanem maull vnd Rotter aufgeschlagner Zungen /.../“.

Město Loket v době vydání listiny zástavně drželi páni z Plavna, avšak náleželo k české komoře a o vydání znakového privilegia panovníka prosili jeho zástupci v čele s purkmistrem. Znamení ve znaku navazovalo na starší tradici, neboť město užívalo již na počátku 15. století na pečeti rámě, které odkazovalo ke jménu města.⁵³³ Později se pečetní znamení vyvinulo v rámě oděné ve zbroji a držící meč. Figura, která varovala případné útočníky, byla znakovým privilegiem doplněná o hradbu a štútonose v podobě lva držícího klíč. Původ lva bývá v literatuře spojován právě s pány z Plavna.⁵³⁴ O původu růží není nic známo.

Německy koncipované popisy znaků dosud obsahovaly téměř vždy všechny podstatné skutečnosti a odpovídaly tak malbám v originálních listinách. Přesto-

Obr. 7.22: Miniatura ze znakového privilegia pro Loket [č. 69]

⁵³² V pramenech se poprvé zachycuje místo jako Hroznová Lhota v roce 1598, na začátku 17. století pojmenování ještě kolísalo, viz HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. Svazek I.* Praha 1970, s. 511.

⁵³³ Viz např. LIŠKA, K.: *Sbírka III/2*, s. 156.

⁵³⁴ Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 138.

že polohy jednotlivých figur jsou popsány poctivě, vidíme, že autor popisu zcela pominul hlášení tinktur hradby, ramene, meče i klíče. Do popisu pak vůbec nezahrnul tři černé kotouče v růžích.

70. Kladno (1561, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít všecken modré neb lazourové barvy, v půli na zděl rozdělený, v kteréžto pravé polovici půl orla ptáka bílé neb stříbrné barvy majíce nos zlatý s rozza-venými ústy a vyplazeným jazykem, štrých žluté neb zlaté barvy na prsech svých a nohu též žluté neb zlaté barvy, k pravé straně téhož štítu obrácený se vidí; v levé pak straně štítu rys zvíře své přirozené barvy vzhůru stojí, máje též rozzašená ústa a jazyk červený, předními téhož půl orla držíce (sic!) /.../“.

Jiří Žďárský ze Žďáru vystupuje v roli petitora, jehož erb byl tvořen modrým štítem se stříbrno-červeně polcenou orlicí se zlatým perizoniem, zlatou zbrojí a jazykem. Pomyslná pravá půle takto popsaného štítu se tedy stala základem pro znak Kladna. Původ figury rysa nelze jednoznačně prokázat, jistě však nesouvisí s rodem Žďárských ze Žďáru.

Autor popisu uvedl vše podstatné, co je třeba pro následnou korektní malbu znaku. Písař, který vyhotovoval opis listiny do královských register, však patrně přehlédl slovo tlapa, noha či pracka, jež by doplnilo popis mezi slovy „*předními*“ a „*téhož*“.

71. Smidary (1562, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít všecken červené neb rubínové barvy, v němž brána se dvěma věžemi přikrytými, každá věže i nad bránou se dvěma vokny z stínkami bílé neb stříbrné a s makovicemi i také mříží připaditou v bráně žluté neb zlaté barvy, též majíc ty dvě věže u spodku malé dveře, stojí, a přitom na pravé jedné věži štít červený, v němž půl měsíce žlutého neb zlatého a na levé druhé věži štít černý, v kterémž klín červený pošikem /.../“.

Listina pro Smidary je v našem souboru ojedinělá v tom ohledu, že o její vydání prosila žena, a to nikoli jako představená kláštera, ale jako dnešními slovy soukromá osoba. A to Sabina Zilvarová z Vřesovic, manželka Kryštofa Zilvara z Pilníkova,⁵³⁵ který byl přímluvcem za vydání listiny pro Dolní Dobrou Vodu (č. 61). Štítky na věžích odkazují k erbům rodů pánů z Vřesovic a Zilvarů z Pilníkova.⁵³⁶

⁵³⁵ Sabina Zilvarová nebyla ani vdovou, neboť její manžel zemřel až sedmnáct let po vydání této listiny, viz např. PELANT, Jan: *Erby české, moravské a slezské šlechty: vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*. Praha 2013, s. 549.

⁵³⁶ Erb pánů z Vřesovic tvořil modrý štít se zlatým měsícem. Barevné zobrazování tohoto erbu dříve kolísalo, přičemž k roku 1560 se můžeme setkat právě s červeným štítem, viz BOUKAL, Jan: *Po-*

V poměrně poctivém a obsáhlém popise nacházíme nejasnosti, které se týkají formulací určujících tinktury některých figur. Pojetí popisu staveb lze přirovnat k popisu znaku v listině pro Dobrovici (č. 63).

72. Šumperk (1562, originál)

„/.../ pečeť městskou, totiž štít všecken modré neb lazourové barvy, v němž jeden roh jelení z šesti parožky bílej jest byl, sobě danou měli a té až posavad užívali, /.../ jim takovou pečeť takto napravovati a polepšovati ráčíme, totiž štít všecken červené neb rubínové barvy a u spodku štítu skála, na kteréž dvě věže bílé neb stříbrné barvy proti sobě z třemi stínkami z kvadrátů postavené k vrchu štítu stojí, a na jedné každé věži litera F na znamení jména našeho žluté neb zlaté barvy se vidí. Mezi těmi pak dvěma věžemi brána s mříží zapaditú stříbrnú a nad kteroužto bránou štít malej od zpodku až do vrchu na poli rozdělený, pravá polovice žluté neb zlaté barvy, v níž půl vorla ptáka černého jest, levá pak polovice modré neb lazourové, v níž roh jelení s šesti parožky bílé neb stříbrné barvy, jakž jsou ten erb od starodávna užívali, se vidí /.../“.

O vydání znakového privilegia panovníka prosili zástupci města poté, co se vykoupili z vrchnostenské držby a poddali přímo králi. Popis obsahuje všechny důležité skutečnosti, které vysvětlují obsah znaku. Kromě obranných staveb vidíme na každé věži písmeno F, které odkazuje ke jménu panovníka, a polcený štítek. Pravé pole by mohlo být opět reminiscencí na panovníka, avšak nikoli jako na českého krále či vladaře rakouského domu, ale římského císaře. Levé pole připomíná původní znak města.

Pomineme-li tinkturu skály, která má na dochované miniatuře modrou barvu, obsahuje popis vše důležité.

73. Rokycany (1562, originál, salbuch)

„/.../ [erb od předkův našich králův českých, totiž štít černý a uprostřed žlutým neb z]latým štrychem napříč rozdělený; a nad štítem půl [biskupa pod korunou biskupskou nebolížto infulí v bílém rouše se vidí, /.../ erbu nebolížto pečeti jim /.../ [polepšovati ráčíme, [totiž štít barvy červené, v němž od spod]ku až do polovice štítu zeď bílá z kvadrátů, [na níž dvě věže, z každé strany jedna majíce u spodku dveře a čtyři okna] z stínkami jsou, mezi kterýmižto dvěma vě[žemi jich starý štít a erb s půl biskupem] /.../“.

Obr. 7.23: Miniatura ze znakového privilegia pro Šumperk [č. 72]

částky rodu erbu pŕilměšice. Rytíři z Vřesovic v pozdním středověku. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Praha 2015, s. 199.

Obr. 7.24: Miniatura z konfirmace znakového privilegia pro Sadskou [č. 74]

Podnět k vydání znakového privilegia podala ke králi městská obec. Původní znak města sestával z černého štítu se zlatým břevnem a vyrůstajícím biskupem na horním okraji štítu. Byl tedy odvozen od znaku držitele lokality pražského biskupství, respektive arcibiskupství. Původní znamení se stalo figurou v nově uděleném znaku, kterou provází fortifikační stavby.

Popisu chybí k úplnosti pouze uvedení tinktur dveří a oken věží.

74. Sadská (1562, konfirmace)

„/.../ pečeti, zejména štít červené barvy, v němž u spodku trávníček zelený, na kterémž kostelíček a věže z kvadrátu postavená stojí /.../“.

O vydání erbovní listiny prosili představení Sadské. Poděbradské panství, k němuž Sadská náležela, patřilo od roku 1495 k české komoře. Figurou odkazoval k významné památce kapitulního kostela sv. Apolináře.⁵³⁷ Vyobrazení kostela na miniatuře odpovídá jeho reálné podobě.

Privilegium Ferdinanda I. pro Sadskou se nedochovalo v originále, ale v několika opisech v konfirmačních listinách. Primárním pramenem, z něž byla přejata citace, je konfirmační listina Ferdinanda III. z roku 1640, která obsahovala i miniaturu. Patrně proto, že se jednalo o existující stavbu, nedošlo k jejímu podrobnějšímu popisu.⁵³⁸ Za zmínku jistě stojí nezvyklé užití deminutiv u figur „trávníček“ a „kostelíček“.

75. Hora Svatého Šebestiána (1563, salbuch)

„/.../ Stadt Sigil und Kleinod mit Namen einen Schild in Mitten nach der Lange in zween gleiche Theil unterschieden, das vorder recht in zwenn Theil nach der zweng getheilet, das unter gelb oder gold farb darinnen erscheinen über einander geschränkt Schlägel und Eisen wie dieselben zu den Bergwercken gebraucht werden, den ober Theil aber in drey gleiche, die unter und oben rother oder rubinfarber und mittlen weisser oder silberfarb Straffen oder Palcken abgetheilet, der hintere linke Theil des Schilds rotherfarben, darinnen auf recht an einen durren Baum oder Stammen St. Sebastians Bildnis und Gestalt mit fünf Pfeilen durchschossen gebunden und auf dem Schild ein rother Erzherzoghut der Unterstulp desselben mit Hermelin Hutter und darob mit einem goldenen Kreutz gezieret und erhöht /.../“.

⁵³⁷ Kostel podle legendy stojí v místě, kde byla původně kaple, již měl nechat postavit sv. Cyril v roce 864. Kostel samotný pak nechal postavit Bořivoj II. v letech 1118–1120 a během husitských válek nedošlo k jeho zničení, přestože husité vypálili nedaleký klášter i původní osadu.

⁵³⁸ Viz také výklad o znaku Líšně (č. 65) či Dalešic (č. 79).

Ferdinand I. vydal znakové privilegium na pokornou prosbu příjemce s přímluvou svého druhého syna, místodržitele v Českém království a rakouského arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského. Na přímluvce, ale i vydavatele, upomíná první pole štítu, které je odvozeno od erbu domu rakouského, a arcivévodská koruna.

76. Nové Veselí (1563, salbuch)

„/.../ pečel zнову nadáváme, zejména štít všecken zlaté neboližto žluté barvy, v němž v prostředku mříže stříbrné neboližto bílé barvy, taková jako v branách městských bejvá, na řetězi dvojitým železném na červeno obarveným od vrchu zavěšená jest, a k tomu též mříži dva lvi červené barvy s rozzavenými ústy a vyplazenými jazyky, jeden po pravé a druhý po levé straně, předními nohama drží a na zadních nohách vzhůru stojí, ocasy své mezi ty zadní nohy svěšené dolův mají /.../“.

Městečko užívalo znak i dříve, což se uvádí v naraci: *„/.../ pečeti křídla bílého vorlího v červeném poli /.../“*. Jednalo se o reminiscenci na bývalé držitele Nového Veselí pány z Lomnice.

Erb přímluvce Zikmunda Helta z Kementu sestával z modrého štítu se zlatou mříží. V nově uděleném znaku Nového Veselí tedy z erbu petitora vidíme zlato jako základní tinkturu štítu, do něhož byla vložena mříž zavěšená na řetězu. Veškeré odkazy na předchozí držitele městečka se nový majitel rozhodl odstranit a nechal do znaku promítnout prvky ze svého erbu.

Popis můžeme označit za velmi kvalitní, zejména je třeba vyzdvihnout i podrobný popis lvů, respektive jejich ocasů, které mají být svěšené mezi zadní nohy.

77. Město Albrechtice (1563, opis)

„/.../ Stat Sigl vnd Cleinat, mit namen ainen Gelben oder goldfarben Schilt, in grundt deßelben erscheinent aus ainem Hauffen durren Reuser ein Prust bild eines Wilden Manns, auf dem Haupt ainen Krantz von Grienzen Alber Zweyen, die Linckh hand auf die hilff gestellt vnd in der Rechten vber die Axel einen gruenen Ast von ainem Alber Paumb haltent /.../“.

Panovník vydal znakové privilegium pro městečko Albrechtice na prosbu purkmistra, rychtáře, rady a celé obce. V případě Albrechtic se dochovala i písemná suplika ke králi, nicméně v ní ani v listině samotné se nezmiňuje jakákoli intervence majitele městečka Jiřího Supa z Fulštejna. Pánové z Fulštejna užívali zlatý

Obr. 7.25: Malba ze supliky
Města Albrechtic [č. 77]

kotouč postrkaný třemi (2, 1) meči v červeném štítě; na jejich erb tedy udělený znak neodkazuje. Větev topolu drženou divým mužem lze bez pochyby označit za mluvící znamení, neboť německý název Albrechtic byl Olbersdorf; topol je možné dle zvyklostí německého jazyka 16. století přeložit jako Alberbaum.

Podrobnost citovaného popisu zaručuje správnou malbu znaku. Fascikl v národním archivu obsahuje dvě malby znaku. První byla součástí supliky a druhá, reprodukováná výše, se nachází u konceptu. Zatímco malba v suplice zcela odpovídá citovanému popisu, druhá malba se odlišuje nejen v tom, že je zdobnější, ale zejména tím, že divý muž nemá levou ruku opřenou v bok.

78. Němčice nad Hanou (1563, salbuch)

„/.../ pečť, zejména štít od svrchu až do spodku rozdělený, pravá polovice žluté neb zlaté barvy, v níž půl hlavy zubrové s kruhem a vyplazeným jazykem přirozené barvy červené se vidí. Druhá polovice modré neb lazourové barvy, u spodku kopček neb trávníček zelený, na němž pět klasů pšeničných své přirozené barvy povřísem svázaný vzhůru stojí /.../“.

Pernštejský erb tvořil stříbrný štít s černou zubří hlavou s černou zbrojí a zlatou houžví. Tinktura štítu však kolísala, neboť někteří příslušníci rodu užívali zlatého štítu.⁵³⁹ Jedním z nich byl pravděpodobně i přímluvce za vydání této listiny, pozdější nejvyšší kancléř Vratislav II. z Pernštejna. Pomyslná pravá půle štítu se stala pravou půlí štítu nového znaku Němčic nad Hanou.

Nejednoznačně působí sousloví „kopček neb trávníček zelený“, neboť by se mohlo jednat dvě různé figury. Dochované pečeti dokládají, že se v levé půli nachází skutečně návrší.⁵⁴⁰

79. Dalešice (1564, salbuch)

„/.../ pečť, totiž štít bílé neb stříbrné barvy a v něm věži červenou, kteráž slove Kralice, na skalce stojící /.../“.

Jindřich Kralický z Kralic jako zástavní držitel dalešického kláštera a městečka Dalešic prosil o vydání privilegia spolu s „lidmi osedlými“. Z jeho rodového erbu, jehož základ tvořil modrý štít se stříbrnými sekerami se zlatými topůrký,

539 Viz např. PELANT, J.: *Erby*, s. 332.

540 Viz např. DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 264, 502; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 197.

nebyly do znaku Dalešic přejaty žádné prvky. V popisu se hlásí věž, „*kteráž slove Kralice*“. Připomínku na svou osobu Jindřich Kralický vložil do znaku Dalešic alespoň tímto způsobem.

Jednoduchý znak nepotřebuje složitý popis, což se projevilo i v tomto případě. Za zmínku jistě stojí přímý odkaz na existující věž, protože se tato věž již blíže nepopisuje. Podobné případy známe z dříve udělených znaků Líšni (č. 65) a Sadské (č. 74). Ve všech případech se v listinách objevují nápadně strohé popisy v kontrastu se složitostí a zjevnou konkrétností vyobrazených figur.

80. Slavonín (1564, opis)

„/.../ pečeť jměli a užívali, totižto štít (sic!) v zeleném poli a v tom štítu tři skály neb vrchy a nad těmi skalami neb vrchy od biskupství kostela našeho olomouckého dědičného erbu tři kužele a na vrchu nad erbem kříž a zespod pod těmi skalami kostelík s věží /.../“.

Na prosbu představených Slavonína udělil olomoucký biskup Marek Khuen této vsi znak. Právě v souvislosti s biskupovým erbem můžeme s jistotou napravit chybu písaře opisu listiny, který namísto slova „*štrych*“ uvedl slovo „*štít*“. Tři zlaté skály v červeném kosmém břevně totiž pochází z erbu Marka Khuena. Pro úplnou jistotu poslouží dochovaný otisk pečeti, na němž se nachází onen „*štrych*“ neboli břevno, nikoli štítek.⁵⁴¹ Břevno se nachází v kosmé poloze, což se v popisu nehlásí. Horní tři kužely byly převzaty ze znaku olomouckého biskupství, což se přímo uvádí v popisu. Zmiňme další užití deminutiva v souvislosti s kostelem. V popisu znaku Sadské (č. 74) byl hlášen „*kostelíček*“, zde „*kostelík*“.

Jedinou tinkturu, již autor popisu hlásil, byla zelená barva štítu. Nicméně ostatní tinktury by s ohledem na známost okolností nemělo být těžké odhadnout. Kužely by měly být stříbrné, skála zlatá. Po uvedení kuželů následuje popis kříže, který má být umístěn „*nad erbem*“. Na pečeti se skutečně kříž nachází nad štítem.⁵⁴² Celkové pojetí popisu působí poněkud neobratně a nedostatečně.

81. Horní Dunajovice (1565, salbuch)

„/.../ pečeť, zejména štít modré neb lazourové barvy, v němž bažant k pravé straně obrácený stojí a nad ním dva košíře křížem přeložený, mezi kterýmiž tři hvězdy žluté neb zlaté barvy /.../“.

⁵⁴¹ Perokresbu pečeti publikoval SPÁČIL, V. a kol.: *Pečeti*, s. 204–205; otisk ŠTĚPÁN, J.: *Heraldická tvorba*, s. 111.

⁵⁴² Tamtéž, s. 205.

O vydání znakového privilegia panovníka prosil Fridrich Březnický z Náchoda. Z jeho erbu, který byl tvořen zlatým štítem s černým lvem, však nedošlo k implementaci žádných prvků; důraz byl kladen na práci obyvatel a přírodní poměry. V popisu postrádáme uvedení tinktur bažanta a kosířů.

82. Havlíčkův Brod (1566, vidimus)

„/.../ jejich předešlých pánův svých dědičných pánův z Dubé a Lipého erb užívají a takovým erbem všelijaké listy své zapečetí, /.../ jsme propůjčili /.../ z starého erbu našeho dědičného červené věže se zdí, nad kteréžto zdí tři krance a ve zdí jedna brána s vysutým čtyř hranatým mřížem jest /.../“.

V palatinátní listině Františka z Thurnu se popisuje bývalý znak města, jenž hrabě polepšil o hradbu mezi dvěma věžemi, které pocházejí z jeho rodového erbu, respektive v jeho erbu figurovala pouze jedna věž.

Popis znaku obsahuje všechny důležité skutečnosti; postrádáme pouze přesné označení umístění starého znaku města. Díky malbě znaku v listině lze snadno zjistit, že se nachází mezi věžemi nad hradbou. Bližší podobu věží nebylo rovněž nutné hlásit, neboť pocházejí z erbu vydavatele listiny a malíř miniatury jejich podobu pravděpodobně znal.

Obr. 7.26: – Miniatura z vidimu znakového privilegia pro Havlíčkův Brod [č. 82]

83. Chrastava (1568, originál)

„/.../ Auch nachdem Sie vor allters in einem bloen feldt ein weyß Hirschhorn uber Zwersch in einem schilt gefuhrt; /.../ Damit Sie nun hinfuro vnndt Ire nachkomen Zw ewigen Zeitten uber solchem Hirsch horn ein Silber Weisse Lilge vnnd derunder auch dergleichen Lilia fuhren /.../“.

Chrastava obdržela v předbělohorském období celkem čtyři znaková privilegia.⁵⁴³ V prvním z nich místokancléř Jiří Mehl ze Střelic polepšil původní znak, jímž byl stříbrný jelení paroh v modrém štítě. Nepochybně se jedná o odvození znaku od erbu bývalých majitelů pánů z Donína. K parohu Jiří Mehl přidal dvě stříbrné lilie ze svého rodového erbu.

⁵⁴³ Druhé a třetí vydal Maxmilián II., čtvrté Rudolf II. (č. 89, 101 a 115). Viz také předmluvu k rozboru formuláře znakových privilegií, s. 122–124.

84. Maršovice (1568, originál)

„/.../ pečť neboližto erb /.../, totiž štít modré neb lazourové barvy, v němž v spodku pahrbek zelený, ma (sic!) kterýmž dvě bílé věže s cihelnými krovky a dvěma makovicemi žlutými, a vprostřed jich koule ohnivá /.../“.

Přímluvcem za vydání listiny pro Maršovice byl Vilém Malovec z Malovic a Kosoře, jehož erb obsahoval polovinu zlatého koně v modrém štítě. Od erbu petitora tedy mohla být převzata modrá barva štítu jako základní barva štítu znaku městečka.

V popisu chybí pouze podrobnější uvedení podoby věží. Barva jejich střech byla určena jako cihelná, kterýžto termín byl užit v popisu znaku Olbramkostela (č. 23) v souvislosti s hradbou.

85. Vranov nad Dyjí (1568, deperditum)

Původní popis je neznámý. Podle dochované pečeti bychom mohli znak popsat následovně: ve štítě zeď s bránou s vytaženou mříží a dvěma výklenky po stranách, ze zdi vynikají dvě věže, každá s brankou, dvěma okny vedle sebe, cimbuřím a stanovou střechou. Mezi věžemi nad bránou kulatý výstupek, na něm sedící (rozkřídlený) pták natočený doleva.⁵⁴⁴ V Moravském zemském archivu se dochovala malba znaku od K. Gödela,⁵⁴⁵ který štít namaloval červený, zeď volně stojící na trávníku, stavby stříbrné a ptáka černého – vránu. Zmíněný kulatý výstupek má na pečeti formu obruče, zatímco na Gödelově malbě je součástí zdi.

Erb vydavatele listiny Petra Čertorejského z Čertorej sestával ze zlatého štítu s medvědem, na němž seděla korunovaná panna, tedy znak Vranova nad Dyjí se k erbu vrchnosti nevztahoval.

86. Biskupice (1570, salbuch)

„/.../ erbu neboližto pečeti zejména štítu v půli rozdělenýho, svrchní polovice barvy červené neb rubínové, v níž dvě věže bílé neb stříbrné barvy, každá tři okna mající, nahoře u krovu zděné stínky a na každé krov skřídličný modrý; mezi věžama štít všcken též modrý, v němž dva štrychy červené špicemi nahoru způsobem krokvice obrácené,

Obr. 7.27: Miniatura ze znakového privilegia pro Maršovice [č. 84]

⁵⁴⁴ Moravský zemský archiv v Brně, D 2 Rektifikační akta, sg. 103, Vranov nad Dyjí; v literatuře otisk pečeti publikovali např. DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 511.

⁵⁴⁵ Moravský zemský archiv v Brně, G 10 Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, inv. č. 963, f. 271^v.

na nichž dva lvové bílí proti sobě vzhůru v skoku postavení a tři růže žluté neb zlaté barvy, mezi týmiž štrychy u vrchu téhož štítu po obou rozích a u spodku vprostřed jedna; spodní pak polovice bílé neb stříbrné barvy na způsob zdi, v níž brána veliká otevřená, v každé straně okno mající /.../“.

Obr. 7.28: Miniatura ze znakového privilegia pro Chřibskou [č. 87]

Mikuláš Walter z Waltersperku působil jako královský rada a sekretář. Štít z jeho erbu měl podobu štítku, který se ve znaku Biskupic nachází mezi věžemi.

Popis je velmi podrobný a kvalitní, avšak musíme upozornit na jistou zvláštnost. Namísto hlášení hradby byl štít popsán jako dělený, v jehož červené horní polovině se nachází dvě věže⁵⁴⁶ se štítkem a dolní polovinu tvoří hradba. Obdobný popis zvýšené hradby nacházíme v listinách pro Divišov (č. 39) a Jirkov (č. 128), viz také Vrchlabí (č. 8) a Polešovice (č. 136).

87. Chřibská (1570, originál, opis)

„/.../ pečť, zejména štít modré neb lazourové barvy, v němžto při spodku koruna zlatá, na té loďce rybářská, [v kteréž žena černým rouchem oditá] a v bílej hrbol s farchy zadu visícími zavítá drží v obouch rukou veslo způsobem plavcův /.../“.

Petitor Jindřich z Vartenberka patřil k rodu děčínských Vartenberků, kteří užívali erbu s klenotem v podobě pádlující ženy v loďce. Právě zmíněný klenot se stal hlavní figurou nově uděleného znaku Chřibské.

88. Troubky (1570, opis)

„/.../ znamení, totiž štít na čtvero rozdělený, v prvním rozdělení dolejším po pravé straně v bílém poli trouba lovecká červené barvy a po levé straně v druhém rozdělení v žlutém poli radlice železné přirozené barvy, nahoře pak pravé straně v třetím rozdělení též v žlutém poli vrch hlavy zubové černé barvy se dvěma rohy a se dvěma ušima, a v čtvrtém rozdělení po levé straně v bílém poli také trubka červené barvy s šňůrou neb řemenem jakž jedna tak druhá křížem převlečeným ufasovaná a vzhůru jakž jedna tak druhá oběma rohy obrácená /.../“.

Na prosbu zástupců vsi udělil znak Troubkám Vratislav II. z Pernštejna. Na něj jako vrchnost a vydavatele listiny v jedné osobě upomíná první pole s horní polovinou zubří hlavy. Lovecké trubky ve druhém a třetím poli můžeme označit za mluvící znamení.

⁵⁴⁶ K termínu „skřidlice“ viz oddíl o popise střech na s. 390.

Popis vykazuje značnou míru potřebné detailnosti; postrádáme pouze uvedení přesné polohy radlice. Pečeť však ukazuje, že se mělo jednat o radlici asymetrickou.⁵⁴⁷

89. Chrastava (1570, koncept)

„/.../ Ir alt habendes Insignl oder Statt Wappen /.../ Plauen oder Lasurfarben schildt ab vnnd unten darInnen nach der Zwerch erscheinenden weissen oder Silberfarben hirschhorn weisse oder Silberfarbene Lilien /.../“.

„/.../ ainem Statwappen vnd Insignl, Nembliche mit Namen ain gantz Plaw oder Lasurfarben Schilt, im grundt desselben ain gruener Perg oder Puhel darauf ain furwerts stehender weisser Schwann mit außgepraitten flüglen vnd in yeder derselben nach der lenng in mitte ain Plawer strich, dar Inn drey nacheinander stehende weisse oder Silberfarbe Lilien vnd durch den Schnabel ain gelben oder goldfarbe Stral in der mitte in sinen Schnabl uber zwerch das vordertail desselbige Strals fur sich gekkert haltendt ersheint /.../“.

V konceptu se nachází výše citované popisy. První tvořil organickou součást textu, ale byl přeškrtnut (což naznačuje podtržení) a nahrazen popisem druhým, který byl napsán na samostatném listu papíru. Problematikou znakových privilegií pro Chrastavu se zabýváme na jiném místě,⁵⁴⁸ proto nyní jen zmiňme, že privilegium s vysokou mírou pravděpodobnosti nebylo nikdy vydáno, a proto nelze provést plnohodnotnou kritiku kvality popisů. Protože však Chrastava obdržela více znakových privilegií, lze jej porovnat s nimi, jmenovitě s listinami Jiřího Mehla ze Střelice z roku 1568 (č. 83) a Maxmiliána II. z roku 1574 (č. 101). V listině Jiřího Mehla se starý znak i polepšení popisují zběžně, avšak dostatečně kvalitně pro pochopení kompozice. Popis v konceptu je v tomto ohledu kvalitnější. Popis druhý a popis v listině o čtyři roky mladší jsou téměř doslova shodné, liší se pouze popis labutě.

Erb místokancelře pro německé záležitosti Jiřího Mehla ze Střelice, jenž panovníka prosil o vydání listiny, byl tvořen stříbrno-červeně čtvrceným štítem s modrým břevnem, v něm tři stříbrné lilie vedle sebe; na štítě turnajová přilba s červeno-stříbrnými příkrývadly, korunou a klenotem – vyrůstající stříbrnou rozkřídlenou labutí se zlatou zbrojí, zlatým šípem v zobáku a modrým pruhem se třemi stříbrnými liliemi vedle sebe na každém křídle. Hlavní figurou „nové-

⁵⁴⁷ Viz např. LIŠKA, K.: *Sbírka I*, s. 322.

⁵⁴⁸ Viz předmluvu k roboru formuláře, s. 122–124.

ho“ znaku se měla stát labuť z klenotu erbu petitora, která našla uplatnění i v jiných znacích měst a městeček na jeho dominiích – Rumburku (č. 126) a Jiřetína pod Jedlovou (č. 127), oba udělené v roce 1587. Doplňme, že po Maxmiliánovi polepšil Chrastavě znak ještě Rudolf II. v roce 1581 (č. 115), nicméně i tam se labuť popisuje jako sedící a nemá na sobě pruh s liliemi. Taková kompozice se uplatnila až u obou znaků udělených v roce 1587.

Obr. 7.29: Perokresba z vidimu znakového privilegia pro Všeruby [č. 91]

90. Kdyně (1570, deperditum)

Listina ani žádná reprodukce jejího textu se do dnešních dnů nedochovala. Díky pečetím víme, že se ve štítě nachází věž provázená dvěma přivrácenými lvy.⁵⁴⁹ Původní tinktury neznáme, v dnešní době se štít maluje červený, ostatní figury stříbrné.

Panovník vydal znakové privilegium pravděpodobně na prosbu Jiřího z Gutštejna či jeho bratra Albrechta, neboť rýzmburské panství, k němuž Kdyně patřila, spravovali společně.⁵⁵⁰ Erb pánů z Gutštejna tvořil zlatý štít s trojicí černého paroží. K rodovému erbu Gutštejnů tedy znak Kdyně neodkazuje. Jiří z Gutštejna vystupuje jakožto petitor v listinách pro Všeruby ze stejného dne jako listina pro Kdyni (č. 92) a zejména pro Hostouň (č. 124), které vydal Rudolf II. v roce 1580. Znak Všerub tvoří zlatý štít s medvědem, tedy zlatým štítem znak odkazuje k Jiřímu z Gutštejna. Ve znaku Kdyně se naopak z erbu Jiřího z Gutštejna neobjevuje žádný prvek. Právě znak Hostouně stojí v kontextu se znakem za zohlednění, neboť Jiří z Gutštejna nechal do štítku kromě sebe zvěčnit i svou manželku Anežku z Rabštejna. Stáli-li za vydáním listiny pro Kdyni stejný petitor, mohla by červená barva štítu a lvi odkazovat právě k Anežce z Rabštejna. Nicméně nedochoval se dostatečný počet relevantních pramenů, který by mohl tuto tezi podpořit, nebo vyvrátit.

91. Všeruby (1570, originál, vidimus)

„/.../ pečeti, a to jmenovitě za štít nedvěda [přirozeného jeho barvy v žlutém poli an] k pravé straně [obrácený stojí] /.../“.

V erbu Jiřího z Gutštejna, který byl přímluvcem za vydání listiny, se nacházela trojice černého paroží ve zlatém štítě. Zlatý štít tvoří i základ znaku Všerub.

549 Viz např. ČÁREK, J.: *Městské znaky*, s. 194; LIŠKA, K.: *Sbírka III/2*, s. 58.

550 Viz např. SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl devátý. Domažlicko a Klatovsko*. Praha 1893, s. 69.

Originál privilegia pro Všeruby se dochoval ve velmi poškozeném stavu, písmo lze číst jen na některých místech a s velkými obtížemi. V obdobné kondici se nachází i miniatura, z níž lze vysledovat pouze zlatý štít s obvodovými konturami. V Národním archivu se dochoval vidimus listiny včetně jednoduché kresby znaku, z něž můžeme rekonstruovat nejen plné znění textu, ale částečně i podobu znaku.

92. Dolní Kounice (1571, koncept)

„/.../ pečeti, kteréž jsou předešle užívali, totiž štítu červené neb rubínové barvy, v němžto krahujec pták své přirozené barvy s rozletitými křídly, mající nohy rozložené a drží v oustech neboližto v pyscích hrozen vinný modrý, u spodku pak téhož štítu jeden list zelený z křoví vinného rozložený a u vrchu v každém rohu téhož štítu týmž způsobem se vidí /.../“.

V listině pro Dolní Kounice se uvádí, že panovník vydal listinu na prosbu zástupců městečka. V době vydání privilegia držel panství Jiří ze Zástřizl, jehož erb sestával z červeného štítu se stříbrnou lilií. Dolní Kounice užívaly vlastní pečeť nejspíše od konce 15. století, v jejímž poli se nacházel štít se třemi vinnými listy.⁵⁵¹ Zda tuto pečeť mohli jejich představitelé užívat i jako barevného znaku, nevíme. Nelze proto vysledovat, zda červená barva štítu pocházela z tradice, či z erbu vrchnosti. Do nově uděleného znaku byly ze starého znamení přejaty jistě jen vinné listy.

93. Chabařovice (1571, vidimus)

„/.../ Wappenn oder Stadt sygill aller gnedigist begnadet als nemlichen ainen plawen oder Lasurfarben schildt, darinnen zue beiden seiten Zwene thuren mit roten dechernn stehen, zwischen welchen ain fels erscheint, darauß ein Lew seiner Naturlichen farben setzt /.../“.

O vydání listiny panovníka prosili zástupci místní obce, kteří chtěli potvrdit a nově udělit znak, a to výslovně listinou v německém jazyce. Nejednalo se o znak nový, nýbrž totožný se znakem uděleným Ferdinandem I. v roce 1549 (č. 51), na což se přímo odkazuje; přesto se nyní nejedná o konfirmaci. Díky existenci obou listin můžeme porovnat dobový popis téhož znaku v češtině

⁵⁵¹ DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 86.

a němčině. V česky psané listině Ferdinanda I. je znak popsán takto: „/.../ *pečeť, zejména štít modré neb lazourové barvy, v němž dvě věže s červenými kovy, (sic!) mezi kterýmižto dvěma věži skála vyniká, na kteréž sedí lev své přirozené barvy* /.../“. Popisy se téměř doslova shodují,⁵⁵² a tak se můžeme domnívat, že se český popis mohl stát předlohou pro popis německý.

Obr. 7.30: Miniatura ze znakového privilegia pro Držovice [č. 95]

94. Podhradí nad Dyjí (1571, koncept)

„/.../ *pečeť, zejména štít červené neb rubínové barvy, v němžto zámek se dvěma věžmi a stínkami zedný barvy na skále stojící se vidí* /.../“.

Ve znaku Podhradí nad Dyjí se nachází zámek v červeném štítě. Nejedná se však o figuru přejatou z erbu petitora Volfa Streina ze Schwarzenau, jehož štít byl čtvrcený, první a čtvrté pole zlato-modře polcené, druhé a třetí pole červené se stříbrným vztyčeným lipovým listem.

Provedení podrobného popisu zámku nepatřilo k hlavním cílům autora popisu, kromě toho se nedochoval žádný otisk pečeti, kteréžto skutečnosti nedovolují učinit si bližší představu o jeho vzhledu. Domníváme se, že do miniatury byl následně namalován konkrétní zámek, jehož podobu autor popisu neznal.⁵⁵³ Zedná barva snad odpovídala přirozené barvě zdi, tedy bílé či světle šedé, v heraldice tedy reprezentované stříbrem. Otázkou přitom zůstává, zda tímto termínem mohlo být naznačeno i kvádrování. Například v popisu listiny pro Olbramkostel (č. 23) se uvádí „*zeď cihelné barvy*“ v červeném štítě. Zeď je kvádrovaná a její barva na miniatuře byla skutečně uzpůsobena tak, aby v červeném štítě nezanikala.

95. Držovice (1571, originál)

„/.../ [totiž ščit ...] *pravé straně žluté neb zla[té] a po levé modré neb lazourové barvy, a v tom ščítu tak rozděleném dvě votky železné barvy na dřevjně topořiště nasazené a na kříž přeložené votkami vzhůru [a] vodtřísky neboližto držadly dolů obrácené, mezi nimižto na vrchu jedna hvězda a z dolu též jedna hvězda žluté neb zlaté barvy, každá o osmi špicích* /.../“.

⁵⁵² V českém popisu chybí sloveso „*stojí*“ v souvislosti s věžemi a neuvádí se, že stojí po stranách štítu.

⁵⁵³ K tomu viz např. Vlastějovice (č. 28), Sadská (č. 74), Dalešice (č. 79) či Vysoké Veselí (č. 111).

Držovice získaly znak od svého pána Vratislava II. z Pernštejna. Na rozdíl od znaku Troubek (č. 88) nedošlo k využití zubří hlavy z jeho erbu, ale pouze zlatou tinkturu pravého pole.

Listina je poškozená a část textu se nedochovala,⁵⁵⁴ avšak pro vlastní popis se nejedná o příliš obsáhlou ztrátu, neboť chybí pouze sdělení o polcení štítu. Popis je velmi podrobný a uvádí se zde i přesná poloha otek a počet hrotů hvězd. Pro pravou půli štítu musel být v malbě použit jiný odstín barvy, neboť by se v něm ztrácela pravá půle hvězd. Tinktura násad otek, která je na miniatuře hnědá, tedy pro dřevo barva přirozená, se v popisech tradičně neuváděla.

96. Hustopeče (1572, originál)

„/... / pečeť, totiž štít vřpol na dyl rozdělený, v pravé polovici tři štrychy, spodní červené neb rubínové, prostřední žluté neb zlaté a surní též červené barvy, v kterémžto prostředním štrychu hrozen vína červeného a v surním kosíř vinařský s střenky žlutými, levá pak polovice žluté neb zlaté, do kteréž z té pravé polovice půl vorla ptáka bílé neb stříbrné barvy s jednou nohou a jedním křídlem rozkřídleným, majíst (sic!) ústa rozzívená a jazyk červený vyplazený, vynikajícího se vidí /... /“.

Městečko patřilo klášteru králové na Starém Brně, avšak o vydání znakového privilegia panovníka prosili zástupci městečka v čele s purkmistrem. Hustopeče již dříve užívaly pečeti s vinnými hrozny,⁵⁵⁵ nový znak tedy navázal na staré znamení rozšířené o kosíř jako další atribut vinařství a orlici.

Díky podrobnosti popisu lze znak namalovat ve správné podobě, chybí pouze přesné uvedení polohy vinného hroznu. Anděl, který drží štít za horní rohy, se v popisu nehlasí. Vyobrazení na pečetích obsahuje znak i s andělem,⁵⁵⁶ nicméně město jej neužívalo jako štítonoše.

97. Kašperské Hory (1572, originál)

„/... / pečeť, zejména štít vřpol napříč rozdělený, spodní polovice červené neb rubínové a surní modré neb lazurové barvy, v kteréžto surní polovici z obou stran, totiž z pravé i z levé, věže jedna, každá v spodku bránu a nad tou uprostřed jedno a v vrchu dvě okna mající, vprostřed pak těch věží zeď stínkami zdobená, jak věže ty obě, tak také

Obr. 7.31: Miniatura ze znakového privilegia pro Hustopeče [č. 96]

⁵⁵⁴ V roce 1839 byl pořízen opis, v němž chybí i text poškozeného originálu. Ke ztrátě části pergamentu tedy došlo ještě před pořízením opisu.

⁵⁵⁵ DŘÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 127–128; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 110.

⁵⁵⁶ LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 110.

Obr. 7.32: Miniatura ze znakového privilegia pro Kašperské Hory [č. 97]

i zeď s stítkami (sic!) vše bílé neb stříbrné barvy, z kteréžto věže též vprostředku ruka mužská v červeném rukávě vzhůru vyzdvížená držící kladivo železné v hrsti, a z pravé strany též ruky drobet vejše též i zleva něco níže kladivo tolikéž železné se vidí /.../“.

Maxmilián II. vydal znakové privilegium na prosbu zástupců města, které patřilo ke královské komoře.⁵⁵⁷ Kašperské Hory sdílely část své historie se sousedním Rejštejnem, s nímž tvořily jeden celek a u nějž existuje doložená pečeť před polovinou 14. století. V jejím poli se nacházel štít s ramenem držícím hornický mlátek provázeným vpravo nahoře a vlevo dole hornickým železkem.⁵⁵⁸ Za základ znaku posloužilo již užívané znamení – rámě držící hornický mlátek provázené dvěma železky, které je umístěno nad hradbou mezi dvěma věžemi v horní polovině štítu. Dolní polovina zůstala prázdná.

Popis je dostačující a uvádí téměř vše korektně, nicméně dnes bychom pro přesnost k dělení přidali přírvlastek „snížený“; rámě by mělo vynikat z věže, avšak na miniatuře zřetelně vyniká z hradby.

98. Stárvkov (1573, zápis v městské knize)

„/.../ ta pečeť jest způsobem tímto vyryta Nedvěd stojný, poděli něho strom, f textě vyrytej Miesteczko Starkow /.../“.

Hertvík Žehušický z Nestajova povolil úředníkům městečka Stárvkova, aby užívali vlastní pečeti. V tomto okamžiku sledujeme skutečně pouze udělení práva pečeti a definované pečetní pole a legendu. Hertvík Žehušický z Nestajova užíval červeného štítu se stříbrným korbelem. Pozdější znak Stárvkova, který se z pečetního pole vyvinul, se maluje s červeným štítem, snad tedy s odkazem na barvu štítu Hertvíkova.

Podle popisu by bylo možné chápat medvěda ve vzpřímené poloze, tedy na dvou zadních nohách, a před ním, nebo za ním strom. Podle dochovaných pečetí však víme, že medvěd stál na všech čtyřech nohách podložený kmenem stromu.

⁵⁵⁷ V době vydání listiny je zástavně držel Jiří z Lokšan. Jeho erb tvořil čtvrcený štít, v prvním zlato-modře polceném poli vpravo půl černé orlice, vlevo půl zlaté lilie, druhé a třetí pole červeno-zlatě čtvrcené, čtvrté pole modro-zlatě polcené, vpravo půl zlaté lilie, vlevo půl černé orlice. Na jeho erb se tedy neodkazuje.

⁵⁵⁸ Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 103, 210–211; LIŠKA, K.: *Sbírka III/2*, s. 56.

99. Lochovice (1574, koncept, opis)

„/.../ erbu neboližto pečeti zejména štítu vúpol napříč rozděleného, v kteréhož spodní polovici červené neb rubínové a v té při spodku kopec zelený o třech pahrbcích, na kterémž v prostředku brána a vedle té z každé strany věže bílé neb stříbrné barvy, jedna i druhá tři okna a při svrchu tři stínky zděné mající, vrchní pak modré neb lazourové barvy, v kterých dva štrychy červené neb rubínové, od pravé i levé strany pošikem vzhůru obrácená v hromadu se špicemi stejňající v způsobu krovu neb krokve, na kterýchžto obojích štryších dva lvové bílé neb stříbrné proti sobě vzhůru v skoku postavení, mezi těmi pak dvěma krokvicemi červenými v témž modrém štítu a v každém rohu růže žluté neb zlaté barvy se vidí /.../“.

Panovník vydal znakové privilegium pro Lochovice na přímluvu svého rady a sekretáře Mikuláše Waltera z Waltersperku, jenž vystupoval v roli petitora v listině pro Biskupice (č. 86). Zatímco tam byl jeho erb přejat v podobě štítu mezi věžemi, ve znaku Lochovic tvoří horní polovinu štítu. Popis obsahuje vše potřebné pro malbu. Při srovnání s malbou znaku vidíme trojvrší pojaté netradičním způsobem.

Listina se nedochovala v originále, a proto bylo nutné vycházet prvotně z konceptu. Kromě něj se dochoval i opis, který se patrně snažil napodobit původní podobu listiny včetně miniatury. Na malbě znaku si můžeme všimnout, že malíř naznačil pouze kontury krokve, ale nevybarvil ji červeně, a proto se její barva shoduje s barvou celého horního pole.

Obr. 7.33: Miniatura z opisu znakového privilegia pro Lochovice [č. 99]

100. Libáň (1574, salbuch)

„/.../ erbu neboližto pečeti, zejména štítu červené neb rubínové, v němžto u spodku kopec žlutý neb zlatý o třech pahrbcích, na kterémž u prostředku až do vúpol štítu brána černejší vraty zavřená a na té podkova špicemi dolův obrácená, a vedle té každé strany věže s okrouhlým krovem bílé neb stříbrné barvy jedna i druhá tři okna a u vrchu vúkol krovu tři stínky, tak jako i brána mající, na kterýchžto třech stínkách nad branou mezi špicí těch dvou věží jelen zvíře na třech nohách stojící a čtvrtou totiž přední pravou povyzdviženou a rohy v sedmi parožích mající se vidí /.../“.

Jako přímluvce za vydání listiny pro Libáň vystupuje císařův komorník Jiří Pruskovský z Pruskova. Jeho erb tvořil čtvercový štít, v prvním a čtvrtém zlato-černě děleném poli jelen střídavých barev; ve druhém a třetím stříbrno-červeně polceném poli dvě položené přivrácené podkovy opačných barev. Znak Libáně se skládá z fortifikačních staveb a figurami jelena a podkovy z erbu petitora.

V popisu postrádáme pouze hlášení tinktur brány a jelena.

101. Chrastava (1574, opis)

„/.../ Stadt wappen, welches vor diesen ist gewessen Ein weiss hirschhorn in einem blauen felde uber zwerch, gebesert vnd anstadt, dess blauen feldes Einen gantz blauen oder lasurfarben schildt, im grunde deßselben einen grünen bergk oder bühl, drauf ein furwerts stehenden weissen schwan mit zugethanen fligeln, vnd in seinen schnabel ein goldt gelben strahl, in der mitten uber zwergck daß fordere theil des selbigen Strahls fur sich gekehrt haltende erscheinende /.../“.

Obr. 7.34: Miniatura ze znakového privilegia pro Říčany [č. 102]

102. Říčany (1575, originál)

„/.../ pečť, totiž bránu se dvěma věžemi bílé barvy s krovky červenými a makovicemi zlatými, s mříží u vrchu též brány žluté nebo zlaté barvy, vo pěti stínkách, nad kterýmižto stínkami mezi týmiž věžemi štít rodu Smiřického v polu napříč rozdělený, spodní polovice bílé nebo stříbrné a druhá svrchní polovice černé barvy se vidí /.../“.

V roli petitora vystupuje Jaroslav Smiřický ze Smiřic, jehož erb, respektive štít, můžeme ve znaku Říčan nejen vidět, ale výslovně se na něj upozorňuje.

V popisu není vůbec hlášen hlavní štít ani jeho tinktura a postrádáme i bližší popis podoby věží. Rovněž popis štítu nelze označit za uspokojivý. Termínem „napříč rozdělený“ rozumíme v dobovém kontextu heraldskou figuru „dělení“, tedy rozdělení štítu vodorovným řezem na dvě poloviny, zatímco štítek je viditelně dělený kosmo.

⁵⁵⁹ K problematice vývoje znaku Chrastavy v předbělohorském období viz předmluvu k rozboru formuláře, s. 122–124.

103. Liberec (1577, originál, koncept)

„/.../ Statwappen, Sigel vnd Clainot mit namen ein weissen oder silber farbenn Schildt, in wellchen vom grundt [bis] inn die hohe dessel[ben] erscheynet aine rott oder Rubin farben Mawer mit Zinnen, daran zu baidenn vnnd Jeder seitten [ain gan]zer gerader mit Zwayen gesimbsten gleich formirtenn Rotten oder Rubin farben Thurnen vnnd an Yedem Turm mit offenen Pfortten oder eingannngen vnnd ob denselben ein schiesl[och] auch lenglichst kreuzweis abgetaillttes Fennster, [oben] auf dem Kranz vier Zinnen, ambt Zugespitztenn Dachlenn, darauff inn der Spitz Zu obrist des Dachs gelbe oder gold farben [Ko]pffe mit Plawen [Fahn]lein, die Spitzen furwertzkherende volgenndts in grundt des schilts. Zwischen baiden Thurnen an der Mawer ein offenes Thor mit Zwaien aufgethanen weissen und gelben bannden an Ydem thail beschlagene Thorflugeln, am [Schir]bogen des Thors ein gelbes oder Goltfarbes vnnden mit Eisenn gespitstes einwärts hangender Schosgat[ter], daruber an der Mawer ein blawer oder Lasurfarbe Schilt, inn welchem ein gan[z weis]ses oder Silberfarbes rad ist. Nachmals auf der Mawer Zwischen baidenn Thurmen auf Zwayen Zinnen e[in] Gelber oder Goltfarber aufrecht furwarts den linckhen Fus hinnder sich vnnd den Rechten Fus sich setzend stehennnder Lew mit aufgeworffenem schwanz, offenem maul, rotter [ausg]eschlagener Zunngen vnnd auf seinem Haupt [aine guldene khunigliche Chron, mit seinen fordern] Pranckhen zum raub [gesch]icket /.../“.

V roli příměluvců za vydání listiny nevystupuje vrchnost – Redernové, nýbrž sám příjemce reprezentovaný městskou obcí. Přesto v uděleném znaku sledujeme reminiscenci na držitele městečka v podobě modrého štítku se stříbrným kolem nad bránou, tedy jejich rodového erbu.

104. Čehovice (1577, originál)

„/.../ erbu a znamení propůjčujem, totiž štítu na čtvero křížem rozděleného, v němž první čtvrt vrchní pravá žluté a nebo zlaté barvy, v níž kus tlamy nebo huby černé zubrové nad chrípími odlaté a skrze chrípí houžví protažené se vidí, druhá čtvrt též vrchní po levé straně modré a nebo lazourové barvy, v níž vprostřed snop pšeničný v půli svázaný stojí, třetí čtvrt dolní pravá podobně vrchní levé v modrém poli s takovým snopem se spatřuje, a čtvrtá čtvrt dolní levá žluté a nebo zlaté barvy, v níž dvě čertadla a nebo krojidla železná křížem přeložená jsou /.../“.

Třetí známé znakové privilegium pro ves, jejímž vydavatelem byl Vratislav II. z Pernštejna, patří Čehovicím. Předchozí listiny vydal pro vsi Troubky (č. 88) a Držovice (č. 95), přičemž ve znaku Držovic se nenacházela zubří hlava či její

Obr. 7.35: Miniatura ze znakového privilegia pro Liberec [č. 103]

Obr. 7.36: Miniatura ze znakového privilegia pro Čehovice [č. 104]

Obr. 7.37: Miniatura ze znakového privilegia pro Plzeň [č. 105]

Obr. 7.38: Miniatura ze znakového privilegia pro Heřmanův Městec [č. 106]

část jakožto upomínka na erb Pernštejnů. Znak Troubek obsahoval horní polovinu zubří hlavy ve zlatém poli; ve znaku Čehovic se nachází dolní polovina zubří hlavy ve zlatém poli.

105. Plzeň (1578, originál)

„/.../ quod super vestris insignibus crucem prout inferius depicta est habere et ac pingi et insculpi facere, sicque uti perpetuo possitis /.../“.

Papež Řehoř XIII. polepšil znak Plzně tím, že na štít přidal kříž, který je v malbě doplněn zeleným trojvrším s nápisem IN HOC SIGNO VINCES, dvěma olivovými ratolestmi, halapartnou, palcátem a dvěma přilbami. Starý znak se nepopisuje, ačkoli se jedná o první doložené užití středního štítku v plzeňském znaku. Plzeňští jej patrně užívali samovolně a vydáním papežského breve, v němž se uvádí, že figuroval ve starém znaku, bylo jeho umístění legitimováno. Nepopisuje se ani anděl, který zaujímá funkci štítonoše, ale město jej dodnes jako štítonoše užívá.⁵⁶⁰

106. Heřmanův Městec (1579, originál)

„/.../ pečeti, totiž štít modré neb lazourové barvy, v němž vprostřed lekný list zelený své přirozené barvy /.../“.

V roli petitora vystupuje nejvyšší mincmistr Království českého Vilém starší z Oppersdorfu. Jeho erb tvořil červený štít se stříbrnou hlavou gryfa. Zástupci města však v písemné suplice uvádějí, že svůj znak „od starodávna podle milostivého obdarování předkův vaší císařské milosti etc. totižto králův českých za známé my sme užívali a až posavad bez překážky všelijaké /.../“. Jednalo se tedy o potvrzení a nové udělení starého znaku, který neměl být nikterak měněn.⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 192 a obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka IV/1*, s. 54–82.

⁵⁶¹ Tuto situaci jsme zaznamenali již v případě znaku Chabařovic, který byl udělen v roce 1549 (č. 51) a poté v roce 1571 (č. 93) potvrzen a znovu udělen. Na rozdíl od této situace se starší listina pro Heřmanův Městec, na níž se petitoři odvolávají, nedochovala. Zatímco v naraci listiny se o žádném předchozím znakovém privilegiu nehovoří, v suplice se přímo uvádí: „/.../ za časův předkův našich mnohá nadání a milosti, kteréž někdy od dobré paměti pánův Heřmanův fundátorův města Městce Heřmanova obci naší učiněna byla zmrhána jsou, mezi kterýmižto nadáními i tím sme obdařeni byli, abychem pečeti městské v přitisknoutím k listům našim a k všelijakým jistotám užívali (v kteréžto pečeti od starodávna podle milostivého obdarování předkův vaší císařské milosti etc. totižto králův českých za známé my

Předložená miniatura v originální listině odpovídá popisu, avšak oproti původnímu nákresu v suplice došlo k obrácení lekna zleva doprava.⁵⁶²

107. Jedovnice (1579, vidimus)

„/.../ pečť, totiž štít červené neb rubínové barvy, v němž půl jelena modré neb lazurové barvy /.../“.

Znakové privilegium pro Jedovnice vydal panovník díky prosbě nejvyššího hofrychtěře Markrabství moravského Bernarda Drnovského z Drnovic. Jeho rodový erb byl téměř totožný s erbem pánů z Kunštátu, tedy černo-stříbrně dělený štít se dvěma stříbrnými břevny v horním poli, lišil se pouze klenotem, neboť namísto orlích křídel užíval jeho rod rohy. Představení zdejší obce chtěli znovu potvrdit statut městečka, které užívalo pečeti. Tato pečť byla potvrzena, respektive znovu udělena, bez rozhojnění o prvky z erbu vrchnosti. Dle supliky mělo původní znakové privilegium shořet,⁵⁶³ nicméně v naraci listiny tento údaj nefiguruje, stejně jako například v případě Heřmanova Městce (č. 106).

Originál původní listiny se nedochoval, avšak existuje vidimus privilegia obsahující i miniaturu se znakem, na níž vidíme, že malba odpovídá popisu.

Obr. 7.39: Miniatura z vidimu znakového privilegia pro Jedovnice [č. 107]

108. Opava (1579, opis)

„/.../ pečť a erb, zejména štít od svrchu vprámo dolů vprostřed rozdělený, pravá polovice červené neb rubínové, levá strana bílé neb stříbrné barvy, v pravé polovici půl vorla bílé neb stříbrné barvy a v levé polovici téhož štítu tři krokvice červené neb rubínové barvy rozdílně jedna po druhé špicemi dolů obrácené a ostatní díl levé strany téhož štítu od vrchu až k spodku bílé neb stříbrné barvy se vidí /.../“.

Purkmistr a celá obec města Opavy prosili panovníka o potvrzení a polepšení znaku. Starý znak⁵⁶⁴ byl zkombinován se znakem opavského knížectví a přidána do něj orlice. V roce 1895 znak potvrdilo ministerstvo vnitra svým výnosem,

Obr. 7.40: Malba z opisu znakového privilegia pro Opavu [č. 108]

sme užívali a až posavad bez překážky ušelíjaké užíváme lekna, kteréž na vodách roste, jakž toto vymalování prosté ukazuje, a v té pečeti v okolku text zejména takto zní Sigillum civium miestecensis Herzmani.“

562 Viz např. LIŠKA, K.: *Sbírka III/1*, s. 163, pečť č. 6.

563 *„/.../ oznamujíc mně (Bernardovi Drnovskému), která jest jim majestát aneb obdarování jejich, které jsou od jich milosti slavné a svaté paměti panu předku Vaší císařské milosti měli na pečť svou, kteréž posavad pečeti a jí užívají, shořel, takže již žádného majestátu od dávných let nemají.“*

564 Původní znak známe z pečeti dochované k roku 1311. V jejím pečetním poli se nachází štít s kulem, který nese tři krokve. Viz také Příbor (č. 154).

v němž vidíme i malbu znaku. Text je však nadepsán jako „*opis opisu*“, a tak není možné říci, do jaké míry odpovídá miniatuře z původní Rudolfovy listiny.

Popis nevykazuje žádné nesrovnalosti, odhlédneme-li od zvláštní formulace popisu levé strany štítu, která pouze naznačuje, že krokve nesahají až do boku štítu. Nicméně bez malby znaku či dochovaných pečeti by nebylo možné znak podle popisu namalovat.

Obr. 7.41: Miniatura ze znakového privilegia pro Dolní Dunajovice [č. 109]

109. Dolní Dunajovice (1580, originál)

„/.../ Zu Irem alten Wappen da sy In Iren dorf Sigl Pissher gebraucht alß Namlich Zu dem Tannen Paum, auf Jeder seyten deß Paums ainen Ratn thurn Vnserm turianischn wappn /.../“.

Druhou palatinátní listinu, která se v našem souboru vyskytuje, vydal opět František z Thurnu. Stejně jako v případě Havlíčkova Brodu, přidal ke stávajícímu znaku červenou věž ze svého rodového erbu, respektive dvě věže.

V popisu bohužel nejsou jmenovány původní figury ani jejich tinktury, avšak lze je dovodit z miniatury, která je součástí listiny. Podle dostupné literatury Dolní Dunajovice, zvané Unter Tannawitz, na pečeti původně užívaly mluvící znamení v podobě jedle, německy Tannenbaum; o návrší ani kosíři se však nezmiňuje;⁵⁶⁵ příslušnou část listiny lze přeložit slovy: „k jejich starému znaku, který na své obecní pečeti nesli, totiž k jedli, na každé straně toho stromu jedna věž z našeho Thurnovského erbu.“ Jak tedy vypadal původní znak, nelze s jistotou říci, neboť nejstarší pečeť Dolních Dunajovic pochází z roku 1580 a znak na ní odpovídá polepšené podobě.

110. Pivín (1580, opis)

„/.../ pečeť taková, jak se dole o tom píše i také v prostředku tohoto namalováno jest, totižto dvě čertadla nebo krojidla jedno přes druhé křížem přeložené a třetí votka mezi ně připojena jest od pluhu hanáckého, (kterýchžto čertadel nebo krojidel a votky v té krajině na Hanej všichni sedláci dobří hospodáři v pluhu těch časů, když své roli voří, vždycky užívají) /.../“.

Jan Žalkovský z Žalkovic udělil své vsi Pivínu znak, avšak bez jakékoli reminiscence na figury ze svého erbu, který byl tvořen stříbrným štítem, u jehož dol-

⁵⁶⁵ Viz např. DRÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 123; ČAREK, J.: *Městské znaky*, s. 123.

ního okraje vynikala z modrého oblaku ruka držící dubovou větev, na níž seděl modrý pták. Ve znaku Pivína však došlo k užití výhradně zemědělských figur, k nimž autor popisu připojil vysvětlení, které se v našem souboru vyskytuje již jen u dalších dvou znaků, které udělil Jan Žalkovský.⁵⁶⁶

Přestože se v popisu nehlásí štít ani tinktury, došlo k udělení skutečného znaku, neboť se uvádí, že jeho malba byla součástí listiny. Pokud bychom vycházeli z premisy, že figury se nacházejí ve svých hlavních polohách, bylo by možné znak namalovat správně, avšak bez tinktur.

111. Vysoké Veselí (1580, salbuch)

„/.../ pečť, totižto štít modré aneb lazurové barvy, v němžto brána v způsobu věže z kvadrátového kamene zděná, na gruntu kamenném a nebo skalky tepané, nad bránou pět stínků kamenejch, nad nimi vokna tři, jedno nad druhém z mřížemi bílými a nebo železnými, při vrchu té věže jiných stínků sedm v způsobu prvních pět a potom krov vo třech špicích, na kterýchžto jeden každé korohevička bílá nebo železná /.../ k pečeti téhož městečka erb jeho totižto štít na poli rozdělený, po pravé straně šachovnici černé a žluté neboližto zlaté barvy, tak jakž ten rod Bořků Dohalskejch týž erb užívají, aby v bráně té věži na žlutém a nebo zlatém řetězu visel, nad tím erbem nad branou čtyry litery I. B. Z D, kteříž jméno jeho vyznamenávají, aby vypsaný a nebo vytepané byly /.../“.

První část citace představuje popis původního znaku, druhá jeho polepšení. O vydání listiny panovníka prosil Jan starší Bořek Dohalský z Dohalic, jehož erb tvořil polcený štít s jednou půlí zlato-černě šachovanou a druhou zlatou, přičemž poloha polí u různých členů rodu alternovala. Díky popisu víme, že Jan Bořek Dohalský užíval šachování v pravé půli štítu. Kromě štítu panovník přidal nad bránu jeho iniciály, čímž došlo k upomínce nejen na celý rod, ale právě na Jana Bořka.

Popis starého znaku je velmi podrobný, což může nasvědčovat tomu, že autor textu listiny popisoval existující věž s bránou. Tento pocit umocňují i poslední slova popisu o vytepaní iniciál. Při srovnání s ostatními listinami, kde se ve znacích objevují reálné stavby,⁵⁶⁷ byla do kanceláře patrně doručena suplika s takto přesným popisem či malbou znaku.

566 Maršovice (č. 132) a Doloplazy (č. 151). Listiny se shodují celkovým pojetím formuláře.

567 Např. Vlastějovice (č. 28), Sadská (č. 74), Dalešice (č. 79) či Podhradí nad Dyjí (č. 94).

Obr. 7.42: Miniatura ze znakového privilegia pro Bystřici nad Pernštejnem [č. 112]

Obr. 7.43: Miniatura ze znakového privilegia pro Sobotku [č. 113]

112. Bystřice nad Pernštejnem (1580, originál)

„/.../ obnovovati a dolepšovati ráčíme pečel, totiž štít žluté nebo zlaté barvy na poli od surchu až k spodku dolův štrychem modré nebo lazourové barvy na dve (sic!) rozdělený, v pravé polovici téhož štítu půl hlavy zubrové nosem k spodku štítu dolův obrácený, majíce skrze chrůpě houžev protaženou, v druhé pak levé polovici téhož štítu půl vorla ptáka rozkřídleného černé barvy se vidí /.../“.

Panovník vydal privilegium na prosbu zástupců městečka, poddaných Vratislava II. z Pernštejna. K původnímu znaku, který se v listině nepopisuje, ale díky dochovaným pečetím víme, že jej tvořil štít s orlicí,⁵⁶⁸ byl přidán kůl a půl zubří hlavy z erbu vrchnosti.

Štít se popisuje jako zlatý a modrým kůlem „na dve“ rozdělený. Podobnou situaci jsme zaznamenali dosud čtyřikrát. Listiny pro Vrchlabí (č. 8) a Litenčice (č. 11) uvádějí štít rozdělený na „dwie“, pro Žlutice (č. 30) „na dve“ a Město Touškov (č. 34) „na dwee“. Zatímco u prvních dvou je možná dvojí interpretace, v druhých dvou je možná pouze „na dvě“. V listině pro Bystřici se však neuvádí ani jedna možnost, ale jak originální listina, tak i pozdější opisy v salbuchách uvádějí shodně *dwe/dve*. V popisu chybí uvedení tinktur zubří hlavy, avšak lze dovodit, že jakožto hlavní figura erbu pánů z Pernštejna byla černá, což ostatně potvrzuje malba znaku v listině. Některé prvky jako například houžev či zbroj však potřebují bližší pohled, aby bylo možné zjistit, jaké měly tinktury, neboť tyto nebyly v popisu vůbec hlášeny. Zubří hlavu malíř vyobrazil s černými rohy, červeným jazykem a zlatou houžví; orlice je rovněž černá s černou zbrojí.

113. Sobotka (1580, originál)

„/.../ polepšujem erbu a pečeti, aby jim v prvé nadané a propůjčené pečeti dvěma věžemi s štíty vyvěšenými, nad branou a stínky v poli modrém štítu téhož rodu z Lobkovic, totiž bílé nebo stříbrné barvy na čtvero rozděleného, v čtvrti spodní po pravé straně a v druhé čtvrti vrchní po levé straně vorlice černé barvy, v třetí čtvrti spodní po levé straně téhož štítu také i v čtvrté čtvrti surchní po pra[ve s]traně při vrchu štrych červené neb rubínové barvy v věnci z listu bobkového zelené barvy /.../“.

V roli petitora vystupuje Kryštof starší Popel z Lobkovic, z jehož rodového erbu byl užit celý štít ovitý vavřínovým věncem.

568 Viz např. DRÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 380–381, 512; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 54.

Popis obsahuje i původní podobu znaku – modrý štít se dvěma věžemi, na nichž jsou pověšeny dva štítky, a bránou se stínkami. Z popisu samotného nevyplývá obsah štítků ani, zda se hradba s bránou vyskytuje mezi věžemi, nebo z ní věže vynikají. Pomineme-li text v originále dochovaného znakového privilegia Vladislava II. Jagellonského z roku 1498, sporné pasáže osvětluje až dochovaná malba znaku.

114. Jívová (1581, salbuch)

„/.../ erb nebo pečeť městskou, totiž štít vprostřed vprámo dolův rozdělený, levá polovice téhož štítu modré nebo lazurové a pravá polovice červené nebo rubínové barvy. V levé polovici štítu měsíc s špicemi k pravé straně obrácený, před nímž hvězda s šesti špicemi žluté nebo zlaté barvy a v pravé polovici v spodku tři pahrbky zelené a na prostředním a nejvyšším dub vyrostlej zelený stojí /.../“.

Jívová byla od počátku 15. století v držení kartuziánského kláštera v Dolanech u Olomouce. Panovníka prosil o vydání listiny zdejší převor Stanislav ze Smidar; nejedná se však o predikát, nýbrž o místo, odkud do kláštera přišel.

115. Chrastava (1581, originál)

„/.../ ein gantz plawer oder Lasurfarber schildt, im grund desselben ein grüner Perg oder Püchel, darauf ein fürwerts stehender weißer Schwan mit zugethanen flügeln vnd inn seinem Schnabel ain gelben oder goltfarben Stral, inn der mitten über zuwerch das vorder thail desßelben Strals für sich gekert halttend erscheint /.../ verändert vnnd gebessert ain Plauen oder Lasurfarben Schildt vnnd inn demselben vom grundt biß auf die mitten aine von werklen oder Quaderstücken aufgefurte Mauer mit ainem offnen Thor vnnd von ainander aufgethanen flügeln vnnd inn mitten des Thors zwo Kratzen oder Hawen mit gelben stilen Creutzwaiss übereinander geschrenckt, auf der Mauer zwo zinen vnnd inn Yetweder derselben ain rundesschisloch, mitten aber zwischen den Zinen ain Gruner Schilff, darauss entspringen zwo braune Mosskolben vnnd zwischen denselben auf dem schilff erscheint ein Schwan seiner natürlichen farb mit zugethanen flügeln vnnd inn seinem schnabl ainen gelben oder goltfarben Straal haltennde, zu oberst inn dem Schildt vor ein Plaues vnnd hinnder dem Schwan ain Rottes Posthorn /.../“.

Poprvé znak Chrastavě polepšil Jiří Mehl ze Střelic, když k dosavadnímu znamení – jelenímu parohu – přidal dvě lilie ze svého erbu (č. 83). Sám pak v roce 1570 panovníka prosil o potvrzení svého polepšení (č. 89) a o čtyři roky později

Obr. 7.44: Miniatura ze znakového privilegia pro Chrastavu [č. 115]

nechal znak polepšit (č. 101). Poslední polepšení znaku provedl, opět na prosbu Jiřího Mehla ze Střelic, Rudolf II.⁵⁶⁹ Změna znaku byla podstatná, neboť návrší vystřídala hradba, do jejíž brány byly vloženy dvě zkřížené motyky, v popisu nazvané jako „*Kratzen oder Hawen*“. Chrastava je označena jako „*Stättl Kratze*“, a proto se ve znaku vyskytují jako mluvící znamení. Nově si dále můžeme všimnout trubek popsaných jako „*Posthorn*“, tedy trubek poštovních či lépe trubek, jež užívali poslové.⁵⁷⁰ Trubky pochází z erbu Mehlovy první ženy Judity z Hörningu, jenž byl tvořen modro-červeně děleným štítem se dvěma „poštovními“ trubkami opačných tinktur. Dalším novým přídatkem je rákosí s orobinci, které odkazuje na jeho druhou ženu Dorotu z Möhlhausu, jejíž erb se skládal ze stříbrného štítu s rákosím a dvěma orobinci přírodních barev.⁵⁷¹

Popis starého znaku více či méně odpovídá popisu, který obsahuje listina Maxmiliána II. z roku 1574. Druhá část citace nedoplňuje první, nýbrž se znak popisuje celý znovu. Chybí v něm pouze uvedení tinktury hradby a vrat brány.

116. Hrádek nad Nisou (1581, koncept)

„/.../ Stadt Wappen Somit Nahmen ist ein Plauer oder Lasurfarber Schildt, darin von Grund bis auf di mitte eine von werkh oder Quadrstuckhen aufgefuerde Maur mit einem offenen Thor vnnd aufgethanen gelbe flugeln, Mitten Im Thor ein Rothes Posthorn, auf der Mauer drei Zinnen mit runden schieslöcher vnd zwischen denselben auf der mittern erscheint ein gruener schulff mit zweyen braunen Maßkhollen, Zu oberst des Schildts drey weisse oder silberfarbe Lilien neben ainander verliehen und geben/.../“.

S ohledem na umístění městečka, užité figury a datum vydání listiny, které je totožné s předchozí listinou pro Chrastavu (č. 115), lze předpokládat, že o vydání listiny panovníka prosil Jiří Mehl ze Střelic.⁵⁷² Stejně jako v předchozím znaku Chrastavy i zde vidíme figury nejen z erbu petitora, ale i jeho dvou manželek.

569 K problematice vývoje znaku Chrastavy v předbělohorském období viz předmluvu k rozboru formuláře, s. 122–124.

570 Viz heslo **Trubka poštovní** na s. 384–385.

571 Viz heslo **Rákosí** na s. 382–383.

572 Souvislosti týkající se listin pro Chrastavu z roku 1581 a Hrádek nad Nisou jsou blíže vysvětleny v předmluvě k rozboru formuláře na s. 124–125.

117. Svitávka (1583, opis)

„/.../ pečť, zejména štít vprostřed černým štrychem napříč rozdělený, spodní díl téhož štítu od svrchní levé až k pravý straně pošikem dolův také černým štrychem, v němž rozdílně tři růže rozkvětlé, svrchní a spodní bílé nebo stříbrné a prostřední třetí růže červené nebo rubínové barvy, spodní pole téhož štítu zlaté nebo žluté a svrchní modré nebo lazourové barvy, druhá hořejší polovice téhož štítu žluté barvy, v němž vprostřed obraz svatého Štěpána mučedníka Božího stojí, v levý ruce k sobě stažené tři kameny své přirozené barvy a v pravý ruce ratolest palmovou drží /.../“.

O vydání listiny panovníka prosil opat kláštera v Hradisku u Olomouce Jan Ponětovský z Ponětova. Svatý Štěpán, který se vyskytuje v horní části znaku, byl patronem tamního kostela.

K popisu pouze doplníme, že stylizace dolního pole umožňuje také popis dvojnásobného šikmého dělení, a to modro-černo-zlatě.

118. Želechovice (1583, originál)

„/.../ aby sobě pečť dali udělat, v níž by uměním zlatnickým vyryta byla radlice plužná a votka přes ní pošikem dolů a tekst okolo pečeti v tyto slova Peczieth wsy Zielechowicz /.../“.

Karel II. Minsterberský vydal listinu, na jejímž základě si mohli zástupci Želechovic nechat vyrobiť pečetní typář. Že se v tomto případě jedná skutečně o pečeť a nikoli znak, ujišťuje mimo absence hlášení štítu a tinktur zejména začátek citace, neohlášení malby v listině i fakt, že se v originální listině malba znaku nenachází.⁵⁷³ Kníže do znaku Želechovic nevložil žádné figury ze svého rodového erbu, ale uchýlil se k odkazu na zemědělskou tradici místa.⁵⁷⁴

119. Závodí (1585, opis)

„/.../ pečť, /.../ totiž aby měli štít jehož by vrchní díl červené barvy, v něm půl měsíce špicemi vzhůru obrácený a vprostřed jeho hvězda o šesti špicích a přes ní kříž rovně od vrchu přetažená, vše zlatej barvy byl, v spodním dílu pak toho štítu aby parma zlatej barvy, jakož tekoucí vody neb říky hlavů, hřbetem a ocasem se vyskytovala /.../“.

⁵⁷³ Viz také Újezd u Uničova (č. 131).

⁵⁷⁴ Pečeť publikoval SPÁČIL, V. a kol.: *Pečeti*, s. 252, pochází však z 18. století a pečetní opis se neshoduje s textem listiny.

Na prosbu fojta, starších a ostatních obyvatel Závodí vydal znakové privilegium olomoucký biskup Stanislav Pavlovský, jehož rodový erb byl tvořen modrým štítem se stoupajícím měsícem provázeným hvězdou, oboje zlaté. Biskup na svůj erb odkázal jeho figurami, které vložil do červeného pole, jež odkazuje ke znaku biskupství, a doplnil je křížem.

Štít bychom dle popisu mohli interpretovat jako dělený, avšak chybí uvedení tinktury dolního pole, ev. červený štít s patou bez uvedené barvy; nejednoznačným shledáváme i popis polohy parmy.⁵⁷⁵ Sousední „tekoucí voda“ mělo pravděpodobně přednost před užitím slova „řeka“, což bylo možné sledovat již v listině pro Říkovice (č. 56).

120. Březí (1585, deperditum)

Existenci listiny nedokazuje archivní pramen, nýbrž regionální vlastivědné dílo,⁵⁷⁶ které však nepřineslo její přepis, a proto známe pouze datum vydání privilegia. František z Thurnu měl Březí, jenž se v době vydání listiny jmenovalo Pratelsbrunn, udělit znak se studnou, tedy mluvícím znamením.

121. Rudolfov (1585, opis)

„/.../ Stattwappen, darinen sie ainen gelben lewen inn ain plauen feldt, neben schlegel vnnnd Eisen führen, mit einer Cron, darüber der buchstab R gesetzt auf das lewens haubt /.../ gebessert /.../“.

Panovník povýšil v listině nejmenovanou důlní osadu u Českých Budějovic na svobodné horní město, kterému dal jméno *Kaiser Rudolphstadt* a polepšil mu znak, a to na prosbu představených místní obce. Z uvedených figur k panovníkovi odkazuje jistě pouze písmeno „R“.

Popis je velmi stručný a neuvádí, zda byl štít členěný, případně jakým způsobem. Panovník znak polepšil, avšak původní znak zůstal nepopsán. Podle znaků Horního Slavkova (č. 46), Krásna (č. 47), Oloví (č. 134) či Budišova nad Budišovkou (č. 152) tvořil původní znak patrně pouze štít s hornickými kladivy, jenž byl rozhojněn o další figury. Ve vyjmenovaných případech došlo při polepšení k rozčlenění štítu a původní hornická kladiva se vždy přesunula do posledního

⁵⁷⁵ Pečeť publikoval ŠTĚPÁN, J.: *Neznámé znakové privilegium a pečeť zaniklé vsi Závodí u Olomouce z r. 1585*. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 8, 1999, s. 157; stejný otisk se nachází v autorově studii týž: *Heraldická tvorba*, s. 112.

⁵⁷⁶ SCHWETTER, A. – KERN, S.: *Der politische Bezirk Nikolsburg*, s. 139–140.

pole.⁵⁷⁷ Analogicky bychom tedy i v případě Rudolfova mohli popis chápat jako polcený štít, jehož pravé pole bylo modré se zlatým korunovaným lvem a písmenem „R“ nad hlavou; a levé pole s hornickými kladivy převýšenými korunou, bez uvedení tinktur. Dle uvedeného bychom mohli předpokládat polcení štítu, nicméně listina se nedochovala v originále a zároveň není známá žádná pečeť, která by pomohla osvětlit podobu znaku.

122. Zákupy (1586, koncept)

„/.../ pečeť, a to jmenovitě štít modré nebo lazourové barvy, v němž dvě věže a v nich dveře nebo brány otevřené od spodku vzhůru postavené s krovky špičatými sivé barvy, mezi týmiž krovky těch věží štít neboližto erb jeho Jindřicha Berky nebo toho rodu jeho Berkův, totiž štít žluté nebo zlaté barvy, v němž dva černý pařezy, jedno přes druhé pošikem křížem přeložené, při koncích, jakž po spodu tak při vrchu, tři větve přílate mající se vidí /.../“.

Panovník vydal znakové privilegium pro Zákupy po přímlově Jindřicha Berky z Dubé, na nějž upomíná zlatý štítek se dvěma černými zkříženými ostrvemi. Na tuto skutečnost odkazuje i samotný popis.

V popisu chybí uvedení tinktur a bližší podoby věží. Zajímavý je zejména dobový termín pro ostrve, které se v listině nazývají „pařezy“, a hlásí se i počet suků v postavení, které je dnes konvenčně vnímáno jako základní.

Obr. 7.45: Miniatura ze znakového privilegia pro Vilémov [č. 123]

123. Vilémov (1586, originál)

„/.../ pečeti, totiž štít modré nebo lazourové barvy, v němž do polu štítu zeď bílé barvy s stínky při vrchu, v prostřed též zdi brána, v ní mřížie žluté nebo zlaté barvy při vrchu, za kteroužto zdí při jedné každé straně štítu dvě věže, každá s dvojítymi krancy nebo kabřinci, pod spodními krancy v každé věži dvě vokna a pod svrchními tři vokna, krovky vokrouhlé baňaté, na nich makovice též barvy bílé a korouhvice na dvě rozdělené červené nebo rubínové barvy majícími vynikají, mezi nimiž tři strychy napříč červené nebo rubínové barvy se vidí a spatřují /.../“.

V roli petitora vystupuje Jindřich mladší Doupovec z Doupova, jehož erb, který sestával z červeného štítu se třemi stříbrnými břevny, byl umístěn mezi věže s obráceným pořadím tinktur.

⁵⁷⁷ Zmiňme ještě znak Žďáru nad Sázavou, jenž polepšil František z Ditrichštejna v roce 1607 (č. 147). Původní znak, jenž tvořila dvojice zkřížených ostrvů ve zlatém štítě, se stal třetím polem nového znaku.

Při popisování uvedené figury autor popisu vynechal hlášení samotného štítu. Nejedná se však o zvláštní situaci, neboť obdobně postupoval i autor popisu znaku Bíliny (č. 53), jenž uvedl také pouze „štrychy“.

124. Hostouň (1587, originál)

Obr. 7.46: Miniatura ze znakového privilegia pro Hostouň [č. 124]

„/.../ pečel, zejména totiž štít modrý neb lazourové barvy, v němž při spodní polovici téhož štítu zeď bílá z kamene [kva]drátů o pěti stínkách a v ní brána otevřená, po každé straně vrat[a na po]li se otvírající, panty okovaná, nad bránou v vrchu mříže žluté neb zlaté barvy se třmi špecy železnými, na dotčené zdi [dvě v]ěže bílé [kamenné] proti sobě jedna z jedné a druhá [z druhé strany brány] postavená, v každé pět oken, v vrchu dvě, zespod dvě a uprostřed jedno, na každé g[ranec] okolo a krov cihelný červený, s makov[i]cí zlatou, mezi týmiž věžemi štít jiný menší v poli napří[č] rozdělený, spodní polovice všeckna červené nebo rubínové barvy, svrchní pak polovice od vrchu až do pole červeného dolův též rozdělená, pravá všecka ž[lu]tá neb zlaté barvy, v níž rohy jelení černé barvy o čtrnácti parozích a levá strana též napříč rozdělená, svrchní bílé neb stříbrné a spodní žluté neb zlaté barvy, v níž lev celý k pravé straně obrácený na zadních nohách stojící s rozzavenými ústy a jazykem vyplazitým, ocas vzhůru vyzvižený maje, polovice téhož lva svrchní v poli bílém žluté a spodní v žlutém poli bílé barvy /.../“.

Erb Jiřího z Gutštejna, který v listině vystupuje jako petitor, tvořil zlatý štít s trojicí (2, 1) černého paroží. Upomínku na něj najdeme v prvním poli štítu, který se nachází mezi věžemi. Druhé pole štítu je stříbrno-zlatě dělené se lvem opačných barev a dolní polovina štítu zůstala červená bez figury. Druhé a třetí pole štítu upomínají na manželku Jiřího z Gutštejna Anežku z Rabštejna, dědičku panství. Její rodový erb tvořil čtvrcený štít, první a čtvrté pole zlato-stříbrně polcené, ve druhém a třetím červeném poli zlato-stříbrně dělený lev. Ve druhém poli štítu došlo ke kombinaci prvního a čtvrtého pole s figurou ze třetího a čtvrtého pole erbu Anežky z Rabštejna, přičemž původní pořadí tinktur si zachoval lev. Třetí pole štítu pak bylo červené s odkazem na druhé a třetí pole erbu Rabštejnů. Zajímavost nastalé situace zvyšují znaky Kdyně (č. 90) a Všerub (č. 91), které udělil Maxmilián II. 24. května 1570 na prosbu Jiřího z Gutštejna. V prvním jmenovaném se objevují reminiscence pouze na manželku, zatímco ve druhém pouze na petitora.

Citovaný popis znaku patří k nejpodrobnějším popisům česky psaných privilegií z našeho souboru. Všimněme si zejména popisu hradby jako „z kamene [kva]drátů“, zatímco věže pouze jako „kamenné“ a následného vyobrazení, kdy skutečně hradba kvádrovaná je a věže nikoli.

125. Šumvald (1587, opis)

Výjimečnost privilegia Jana Šembery Černoohorského z Boskovic pro Šumvald oproti ostatním listinám našeho souboru spočívá v absenci popisu znaku.⁵⁷⁸ Text pouze odkazuje na jeho malbu: „/.../ aby takovou pečel, na kterýž aby podle utipu malířského rozličných barev v tomto listu /.../ vymalovaného /.../ sobě mohli dáti udělati /.../“. Listina se však nedochovala v originále, a proto se v otázce podoby znaku musíme obrátit na sfragistické doklady. V. Spáčil publikoval informace o dvou pečetích z 18. století a perokresbu jedné z nich. V jejím pečetním poli se nachází štít se vztyčenou dubovou větví se třemi žaludy a čtyřmi listy a u dolního okraje sedícím ptákem.⁵⁷⁹

126. Rumburk (1587, opis)

„/.../ Wappen vnnd Insigl alß mit Namben ain Roten oder Rubinfarben Schildt, dar-Jnnen von grundt auf biß auf die mittlen des schildts aine weiße Stadtmauer in Quadrat stainen außgetailt, mit Zwayen gedrugkten Turnen, vnter derselben dechern erschein-ent auf der Rechten seiten ain Rotes vnnd auf der Lingken ain Plaues Posthorn, in obbemelter Stadtmauer ist ain offenes Thor mit zwayen von ain ander aufgeschaien Fluegeln welche baide Plaw oder Lasurfarb vnd auf derselben yeden dreydoppeler weiße oder Silberfarbe Lielien vber ainannder stehendt, in dem offenen Thor erscheient ain geharnischer Mahn mit aine Sturmhaub auf den Kopff, in seiner Rechten aine Helleparten, die Lingke handt aber auf der Huff haltendt, oben auf der Mauer Zwischen den zwayen gedrugkten Turnen stehet ain weißer Schwan in ainem grüenen gemäß Zwischen Zwayen moßkolben mit aufgethanen fluegeln vnnd in yedem vber Zwerch ain Plauen strich vnnd in ydem Plauen strich drey weißer oder silberfarbe doppelte Lilien vnnd gebogenen Halß auf seiner Brust ain gelbes Creutz vnnd durch seinen schnabel ain Kraal oder gelber pfeil gehend /.../“.

Rudolf II. udělil na prosbu místokancléře Jiřího Mehla ze Střelice Rumburku znak, v němž stojí rozkřídlená labuť v hnízdě a na křídlech má modrý pruh se stříbrnými liliemi. Právě v této podobě tvoří klenot petitorova rodového erbu. Vrata brány jsou rovněž modrá se třemi stříbrnými liliemi. Znak obsahuje i modrou a červenou „poštovní“ trubku,⁵⁸⁰ jejichž původ musíme hledat v erbu

Obr. 7.47: Malba z opisu znakového privilegia pro Rumburk [č. 126]

⁵⁷⁸ Podobně se nepopisuje znak v breve papeže Řehoře XIII. pro Plzeň z roku 1578 (č. 105), nicméně se uvádí alespoň kříž na horním okraji štítu.

⁵⁷⁹ Pečeti se liší pouze v absenci a výskytu ptáka, viz SPÁČIL, V. a kol.: *Pečeti*, s. 220.

⁵⁸⁰ Viz heslo **Trubka poštovní** na s. 384–385.

Mehlovy první manželky Judity z Hörnigu. Orobinec se dvěma klasy, mezi nimiž stojí labuť, připomínají druhou manželku Jiřího Mehla Doroty z Möhlhausu.⁵⁸¹

Malba znaku, která se dochovala přiložená u opisu v Národním archivu, téměř do detailu odpovídá citovanému popisu. Odlišuje se pouze zeď, která nezasahuje až do poloviny štítu, jak jí ukládá popis.

Obr. 7.48: Miniatura ze znakového privilegia pro Jiřetín pod Jedlovou [č. 127]

127. Jiřetín pod Jedlovou (1587, originál)

„/.../ Wappen vnnd Stadt sigel Nemlich vnnd mit Nahmen mit ainem Blawen oder Lasurfarben Schildt, darinnen im grundt ain gruener Berg, darunter im Thal ain Trach oder Linndtwurm, auf dem Berg ist das alte Schloss Tolenstain in weisse Quadratsteine geriffen mit ainem offenem Thor vnnd Zwaiien Turnen, deren Jedweder mit einem rotten runden dach bedeckht, in Jedem Thurmb ein rundes schiessloch vnnd vn- ter den schiesslochern zur rechten ain rottes vnnd zur linckhen ein blawes Posthorn, Auss dem Thor des Schlosses in der mittlen mit Zwayen gelben Flugeln auffgethan reittet der Ritter Sanct Georg gewapnet auf ainem weissen Ross mit ainer lantzen den Berg hinab vnnd mit der lantzen bemeltem linndtwurm Jm Thal durch den halss stehende vnnd umbbringende, Vber der Mauer des Schlosses Zwischen bemelten Zwayen Turnen in der mitte erscheint ein gruener gemoss mit Zwayen mosskolben auf bayden seiten herfurgehennd, darinnen stehendt ein weiser Schwann, durch den schnabel ein gelben oder goldt farben Pfeill haltendt mit seinen außgebreitten Flugeln vnnd uber die Brust Zwerchweiß so wohl uber beyde Flugel sein blawe oder Lasurfarbe strich, in der mitte vnnd in Jedwederm derselben blawen strich eine weisse oder silberfarbene doppelte lilien /.../“.

Jeden den po vydání privilegia pro Rumburk (č. 126) došlo k vydání znakového privilegia pro Jiřetín pod Jedlovou, další městečko z panství místokancléře Jiřího Mehla ze Střelic. Typologicky se znak velmi blíží předchozímu znaku pro Rumburk, k němuž přibýlo zejména trojvrší s obrazem sv. Jiří přemáhajícího draka. Hradba s věžemi po stranách má dle popisu znázorňovat asi kilometr vzdálený hrad Tolštejn, který Jiří Mehl v roce 1587 koupil. „Poštovní“ trubky a orobinec odkazují k rodovým erbům manželek Jiřího Mehla ze Střelic Judity z Hörningu a Doroty z Möhlhausu.⁵⁸²

Popis obsahuje vše podstatné; poukázat však musíme na pořadí jednotlivých figur. Autor popisu nejdříve uvedl trojvrší s drakem, poté hradbu s věžemi – obraz hradu Tolštejna, následně sv. Jiří na koni a nakonec labuť. Otázkou přede-

581 Viz heslo **Rákosí** na s. 382–383.

582 Viz hesla **Rákosí** na s. 382–383 a **Trubka poštovní** na s. 384–385.

vším zůstává, dle jakých pohnutek autor popisu uvedl draka na začátku a nikoli až společně se sv. Jiřím. Opačně bychom se mohli ptát, proč nebyl sv. Jiří popsán na začátku společně s drakem.

128. Jirkov (1588, opis)

„Nemb[lich] einen schild, darinnen unten in dem halb[en] theil eine stadtmurer mit zweyen aufgethanen halben rondierten thoren, die da blau und die bändter eyßenfarbe mit weissköpfeten nägeln durchschlagen und inn wendig des thors, so rotlich ein schlüßgatter mit eyßenfarben spitzen od[er] ziziken. Der obere theil aber des schildes blau, darinn ein wisser schild mit drey uber eck rubin rothen hertzen im gelben felde und auf dem schilde ein silber weißer stechhelm und daran ein gulden kleinod mit einem weißen und rubin rothen gewunden[en] pausch und einer rubinrothen und wissen, gelb und blawen dertheilten helmdecken, darauf ein silberweiser flügel und in demselben drey schwartzer kleeblätter erschein[en] /.../“.

Jiří z Karlovic udělil znak Jirkovu na základě palatinátního práva. Erb vydavatele sestával ze stříbrného štítu s černým jetelovým trojlistem, kteréžto znamení se objevilo i na křídlech v klenotu. Právě tento klenot byl přejat do znaku Jirkova. V souboru zkoumaných znaků se přilba s klenotem nachází pouze v dalších třech znacích; shodou okolností vždy horních měst Hory Svaté Kateřiny (č. 3), Adamova (č. 135) a Výsluní (č. 153). Přestože štítek má tinktury odlišné od erbu bývalých majitelů města pánů ze Rvenic (červený štít, stříbrné břevno, zelené leknínové listy), nepochybně se jedná o reminiscenci na tento rod.

Koncepce popisu znaku počítá s děleným štítem, kdy dolní polovinu tvoří hradba a horní polovina je modrá se štítkem. Takový způsob uvedení zvýšené hradby je z dnešního pohledu neobvyklý, avšak vyskytuje se v předbělohorském období i u jiných znaků,⁵⁸³ pročež jej pokládáme za méně užívanou alternativu popisu znaku se zvýšenou hradbou. V popisu není hlášena tinktura hradby. Kromě toho, že erb pánů ze Rvenic má odlišné tinktury, jsou zde chybně hlášena srdce namísto leknínových listů. Neuvádí se ani, že se nachází v břevně či štrychu, ale v poli – Felde, bez uvedení kosmého směru.

⁵⁸³ Viz Divišov (č. 39) a Biskupice (č. 86); viz také popisy znaků Vrchlabí (č. 8) a Polešovic (č. 136).

Obr. 7.49: Miniatura z opisu znakového privilegia pro Starou Říši [č. 129]

Obr. 7.50: Miniatura ze znakového privilegia pro Strachotice [č. 130]

129. Stará Říše (1589, salbuch, opis)

„/.../ pečeti níže psaný, totiž v štítu žlutém neb zlatém lva modrého od levý k pravej straně vzhůru stojícího s rozzavenými ústami a jazykem vyplazeným, držícího v předních nohách znamení pětihranatý, jenž obvykle moří noha sluje /.../“.

Nejvyšší komorník a moravský hejtman Hynek Brtnický z Valdštejna panovníka prosil o vydání privilegia pro Starou Říši. Udělený znak se skládá ze zlatého štítu s modrým lvem, což odpovídá druhému a třetímu poli štítu rodového erbu petitora. Pentagram neboli v popisu hlášená „*moří noha*“, pochází nikoli z erbu pánů z Valdštejna obecně, ale jedná se přímo o odznak Hynka Brtnického, jak je vyobrazen v zemských deskách.⁵⁸⁴

V popisu chybí uvedení tinktury muří nohy. V dnešní době se znak maluje se lvem směřujícím doprava a muří nohou červenou, nicméně v Národním archivu se dochoval opis obsahující i malbu znaku, na níž vidíme lva obráceného.

130. Strachotice (1591, originál)

„/.../ totiž štít vokrouhlý, vprostřed napříč rozdělený, dolejší pole červené neb rubínové barvy, v kteréžto litera latinská versální W žluté neb zlaté barvy se spatřuje, hořejší pak strana bílé neb stříbrné barvy, v níž vorel pták své přirozené barvy rozkřídlenými křídly až do prsů vzhůru postavený k pravé straně obrácený, hlavu rovně držící a korunu zlatou královskou na hlavě mající, otevřené pysky žluté neb zlaté barvy s vyplazeným červeným jazykem se vidí /.../“.

Za přímluvce je v listině onačen opat kláštera v Louce u Znojma Šebestián II. z Baden. Nebyl šlechticem, tudíž se nejedná o predikát, nýbrž o město v Rakousku, odkud pocházel. Písmeno „W“ v dolní polovině štítu odkazuje k zasvěcení kostela Panně Marii a sv. Václavu.⁵⁸⁵

584 Odznak je vyobrazen v olomoucké knize pana Hynka Brtnického z Valdštejna 1588–1595, přední desky, strana vnitřní, viz Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3, sg. ZDO XXX. Reprodukcí viz ŠTARHA, Ivan a kol.: *Moravské zemské desky 1348/1642*. Břeclav 1999, č. 47. První zprávu o výkladu figury přinesl Bílý, Jiří L.: *Poznámky k městské heraldice Jihomoravského kraje*. Genealogické a heraldické informace 1, 1981, s. 11–12: „*Původ muří nohy je nutné hledat v odznaku (badge) Hynka Brtnického z Valdštejna nejvyššího komorníka markrabství Moravského, které se nachází v Zemských deskách v knize z let 1588–1595 na vnitřní straně přední desky. Zde v kulatém štítu je muří noha, nad štítkem na stuze Hynkovo heslo FATA VIAM INVENIENT. Muří noha nám ukazuje na osobu, jež mocí svého úřadu vymohla Staré Říši znakové privilegium i je vzácným příkladem pronikání odznaků šlechty do naší městské heraldiky. Z Hynkova odznaku je nutno odvodit tinkturu muří nohy, která není privilegiem určená.*“

585 Viz také Oleksovice (č. 146).

131. Újezd u Uničova (1591, opis)

„/.../ aby sobě dali pečeť udělati, v níž by uměním zlatnickým vyryto bylo zespod paprsek brány, na vrchu kosa přes ten paprsek dolů protaženů a votku a tekst okolo pečeti v tyto slova peczeth diediny Augezda k Ssternberku naleziegiczi /.../“.

Stejně jako v případě Želechovic (č. 118) udělil Karel II. Minsterberský právo pečeti pečeti s přesně definovaným pečetním polem, jež v tento okamžik nemůžeme považovat za znak. Listiny pro Želechovice a Újezd se v některých místech podobají. V obou případech se určuje, že si mají ve zlatnické dílně nechat vyryt typář s popsáním pečetním polem a přesným zněním legendy. V obou pečetích vidíme shodně pouze zemědělské náčiní bez jakékoli upomínky na vydavatele listin.

Popis v takto úsporném znění nabízí více alternativ vzhledu pečeti. Bez malby nelze bezpečně určit, jak měla pečeť vypadat, a proto je třeba přihlídnout k dochovaným sfragistickým dokladům.⁵⁸⁶

132. Maršovice (1592, opis)

„/.../ totiž dvě motyky vinohradní, jednou velikou motyku a druhů malů, slově Ramač, ku křížení přeložené, a mezi těmi motykami vinohradními připojeno jest čertadlo, aneb krojidlo od pluhu, (kterýchžto motyk vinohradních všickni dobří kopáči při kopání vinohradů jejich a sedláci ty kteříž roli voří krojidla při pluhu užívají) /.../“.

Maršovští prosili Jana Žalkovského z Žalkovic, který vydal již dříve listinu pro ves Pivín (č. 110) a později ještě pro Doloplazy (č. 151). Obyvatelé Maršovic obdrželi do znaku pouze zemědělské náčiní⁵⁸⁷ stejně jako v případě obou jmenovaných vsí.

Obdobně jako u obou ostatních popisů v listinách Jana Žalkovského se ani zde neuvádí štít ani tinktury. Popisy všech tří znaků byly koncipovány stejným způsobem.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Viz např. SPÁČIL, V. a kol.: *Pečeti*, s. 231, publikovaná pečeť obsahuje i část citované legendy.

⁵⁸⁷ Ke krajovému pojmenování motyky viz heslo **Motyka vinohradní** s. 380.

⁵⁸⁸ Mimo stylu popisu samotného se tyto popisy vyznačují i uvedením způsobu práce s nástroji.

133. Chudenice (1592, opis)

„/.../ erbem a pečeti, totižto štítem červené barvy, v němž brána mezi dvěma věžemi bez krovův neb baštami, v vrchu brány s mříží zlatou s špicemi po spodu železnými, jakž nad tou bránou tak nad věžemi nebo baštami tři stínky, v každé věži dvě okna, jedno po spodu a druhé při vrchu, táž brána i věže našeré pobělavé barvy, z té jedné i z druhé věže dřevce neb kopí zlaté barvy a s praporečkem letícím tří barev a štrychův napříč po spodu bílé ve prostřed modré a při vrchu zlaté barvy vynikající, nad bránou a stínky mezi dvouma těmi věžemi nebo baštami štítek malej modré barvy, v něm měsíc své barvy špicemi k levé straně od pravé obrácený, při tom štítu též po levé straně na koutním stínku zadními nohama postavený a ku pravé straně obrácený nedvěd své přirozené barvy vzhůru stojící, v jedné přední levé noze týž štítek a v druhé přední pravé noze oštip s žlutým oštěpiskem držící, ústa rozzavená a jazyk vyplazený mající, v skoku, to vše se v tom červeném štítu vidí a spatřuje /.../“.

Obr. 7.51: Miniatura ze znakového privilegia pro Oloví [č. 134]

Po Chudenicích se psal přímluvce za vydání listiny Humprecht Černín z Chudenic, který zastával četné úřady.⁵⁸⁹ Erb Černínů z Chudenic sestával z polceného štítu, vpravo červeného, vlevo modrého se třemi stříbrnými břevny, v klenotu dvě složená orlí křídla, odpovídající svou barevností levému poli štítu.

134. Oloví (1594, originál)

„/.../ Wappen, So mit namben ist ain Schildt in mitten uber Zwerch Halb abgethailt, dessen ober thail Roth oder Rubinfarb, darinn aines weissen oder Silber farben gann-tzen Lowens gestalt, fur sich gegen der Rechten handt zum Raub mit ainer Cron auf dem Kopff vnnd Zu ruckh aufgeworffenem doppelten Schwantz. Der vnter wider umb in Zway gleich felddt der leng nach abgesondert, welches Rechter tail im grundt Plaw oder Lasurfarb, darinn auf ainen felfichten Perg oder Fulzen ain rundes vnnd gegen der hohe aufwerts zu gespitzztes Schindeltachin gestalt vnd form aines Pergkh Gappels, oben auf der Spitzen ainer windtfahnen vnnd herunden am grundt mit offener Thuren, Der annder vnd linckhe thail aber weiss oder Silberfarb, darinn kreutzweis ubereinander geschrenckht schlegl vnd Eisen nach art vnnd gebrauch der Pergkleutt angedeut. Hinder dem Schildt die gestalt aines Engels mit seinen Henden baide obere Egg des Schildts begreifend angethan in ainem weissen Gewandt vnd uber die Brust oder baide Achßl schultern kreutzweis mit ainer gelben Stalam umbgurtet ober Halb des Kopfs ain gelbes Kreutzlein tragend /.../“.

⁵⁸⁹ V listině se jmenuje jako rada císaře a jeho matky, český podkomoří a hejtman pražského hradu.

O vydání listiny panovníka prosili purkmistr, konšelé a celá obec města poté, co jim ohněm a vodou sešla stará privilegia. Již předtím užívali znaku, který tvořil štít s hornickými kladivy, rýžovnickou lopatou a rýžovnickou miskou.⁵⁹⁰ Do nového znaku však byla přejata pouze hornická kladiva, která vidíme ve třetím poli. První pole odpovídá erbu českého krále, zatímco dolní polovina se hlásí k hornické tradici. Podobnou situaci sledujeme ve znacích Horního Slavkova (č. 46), Krásna (č. 47) či Budišova nad Budišovkou (č. 152), kde tvořil původní znak patrně pouze štít s hornickými kladivy, jenž byl rozhojněn o další figury. Ve vyjmenovaných případech došlo při polepšení k rozčlenění štítu a původní hornická kladiva se vždy přesunula do posledního pole.⁵⁹¹

V citovaném popisu není uvedena tinktura žentouru ani jeho součástí, zejména praporku, a tinktura hornických kladiv. Popis hornických kladiv doplňuje věta, v níž se uvádí, že jsou vyobrazena podle způsobu, jak je používají horníci, s čímž se v našem souboru setkáváme vůbec poprvé.

Na rozdíl od znaku Horšovského Týna (č. 42), Hustopečí (č. 96) či Plzně (č. 105), kde se na miniaturách vyskytuje také anděl držící štít za horní rohy, avšak v popisu není zmíněn, tvoří zde jeho popis součást popisu celého znaku. Město jej užívalo jako štítonoše i v pečetním obrazu.⁵⁹²

135. Adamov (1595, opis, konfirmace)

„/.../ Wappen und Kleinod, so mit Namen ist ein Schild nach der Läng in zween gleiche Theil abgetheilt, dessen Vorder und rechtes roth oder rubinfarb, darinnen unten bis gegen der Helfte des Schildes reichend ein gelber aufgestellter See oder Meer Anker und ob demselben ein gelbe oder goldfarbe Königliche Kron, darüber wiederum ein mit schwarze farbe formirter lateinischer Versal Buchstaben A, der ander und linker Theil aber des Schilds wiederum in zween gleiche Theil nach der zwerch abgetheilt, dessen Unters in acht gleiche Theil von der rechten gegen der linken Seiten absenkende Felder oder Straffen schrembsweis unter schieden, deren erste, dritte, fünfte und Siebente weiß oder Silber, die andere, Vierte, Sechste und achte aber roth oder rubinfarb, im oberen Feld gleich auf der Abtheilung ein grüner Dreyfacher Puhel oder Waßen, darüber kreuzweis übereinander geschrenkt stehend Schlegel und Eisen nach Art und Gebrauch der Bergleuth, auf dem Schild ein Stech Helm zu beyderseits mit roth und weißer Heldecken und darauf einer Königlichen Kron geziert, ob derselben erschienet ein ganzer

Obr. 7.52: Miniatura z konfirmace znakového privilegia pro Adamov [č. 135]

590 Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 169–170 a obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka IV/1*, s. 52–53.

591 Zmiňme ještě znak Žďáru nad Sázavou, jenž polepšil František z Ditrichštejna v roce 1607 (č. 147). Původní znak, který tvořila dvojice zkřížených ostrvů ve zlatém štítě, se stal třetím polem nového znaku.

592 Viz poznámku č. 590.

einfacher Adler mit ausgebreiteten Flügeln, seine Füße beederseits von sich streckend und in der Mitten durch und durch von Kopf an bis auf den Schwanz in zwo farben unterschieden als nemblischen der rechte Theil roth und rubin und die linkn Seithen weiß oder silberfarb /.../“.

Obr. 7.53: Miniatura ze znakového privilegia pro Polešovice [č. 136]

V roli petitorů vystupují přísežní a celá obec horního města Adamova, které držel Adam II. z Hradce. Ve znaku vidíme nejen upomínky na fakt, že se jedná o horní město, ale i na jeho jméno, panovníka a na erb vrchnosti, reprezentovaný kotvou. Kotva je obrácená a převýšená korunou, což připomíná kompozici třetího pole erbu petitora, v němž se nachází lilie převýšená korunou. Na štítě se nachází přilba, která se v městské heraldice obecně příliš často nevyskytuje. V souboru znaků pocházejících z předbělohorského období ji mají pouze další tři města – Hora Svaté Kateřiny (č. 2), Jirkov (č. 128) a Výsluní (č. 153).

Přestože se listina Rudolfa II. nedochovala v originále, známe malbu znaku z konfirmační listiny Marie Terezie z roku 1747,⁵⁹³ díky níž si lze udělat představu o původní podobě znaku. Malba zcela odpovídá popisu, v němž je hlášeno vše podstatné. Popis hornických kladiv se téměř doslovně shoduje s popisem ve znaku Oloví (č. 134), včetně doplnění o vyobrazení dle způsobu, jak je užívají horníci.

136. Polešovice (1595, originál)

„/.../ erbem neboližto pečeti, totižto štítem modré nebo lazourové barvy, v němž po spodu do polou zeď se čtyřmi stínky červené neb rubínové barvy, na té zdi hrozen vína zelený se dvěma lístky též zelenými, za kteroužto zdí veprostřed dvě palmy vzhůru postavené a od sebe rozdělené vynikají /.../“.

O vydání listiny panovníka prosil opat kláštera ve Velehradě a Žďáru nad Sázavou Ekard ze Schwoben.

Znak na miniatuře odpovídá předloženému popisu, chybí však uvedení polohy vinného hrozu a tinktury palem. Mimoto vidíme, že hradba není kvádřovaná a nemá ani bránu. V takovém případě bychom ji mohli popsat i jako cimbuřovým řezem modro-červeně dělený štít.⁵⁹⁴

⁵⁹³ Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města Adamov 1630–1945, sg. I – 3.

⁵⁹⁴ K tomu viz Vrchlabí (č. 8), rovněž znaky Divišova (č. 39), Biskupic (č. 86) a Jirkova (č. 128), které se popisují jako dělené, ale dolní polovinu tvoří hradba.

137. Poběžovice (1596, originál)

„/.../ totiž štítu modré nebo lazourové barvy, v kterémžto štítu dvě věže bílé po stranách hranaté, červenou střechou přikrytý mající, mezi těmi věžemi též bílá zeď a v ní brána s mříží, při vrchu na té zdi po stranách při věžích dva stínky, mezi nimi koruna zlatá, z níž půl berana bělomného vyzdviženého, rohy a kopyta pozlacená majícího, vyskakuje /.../“.

Privilegium vydal Rudolf II. na přímlovu Jana Jiřího ze Švamberka. V bráně hradby se nachází červený štítek s labutí, jenž odpovídá rodovému erbů pánů ze Švamberka; černá barva labutě pravděpodobně vznikla vlivem oxidace.

V popisu chybí uvedení kvádrování staveb a tinktur brány a mříže. Není bez zajímavosti, že se v popisu nehlásí erb Švamberků. Bez existence miniatury bychom tedy jeho výskyt na pečeti pouze podle popisu mohli pokládat za samovolný přídavek.⁵⁹⁵

Poběžovice užívaly znak ještě před vydáním tohoto privilegia. Udělil jim jej tehdejší majitel Dobrohost z Ronšperka v roce 1502, a proto Rudolf II. při svém udělení v roce 1596 uvedl, že na něj nemají povolení od českého krále. Popis starého znaku v listině z roku 1502 zní: „/.../ dvě věže hranaté s vrchu s červenými střechami přikrytý, majíce v štítě v poli modrém a v prostředku těch věží bránu s šraňkem, na tom šraňku a bráně půl [ber]ana z brány vyzdvihnutého běloruného, majíce rohy a kopyta pozlacené /.../“. Porovnání obou popisů dovoluje domněnku, že autor popisu v Rudolfově privilegii musel být obeznámen se zněním listiny Dobrohostovy.

Obr. 7.54: Miniatura ze znakového privilegia pro Poběžovice [č. 137]

138. Mikulov (1597, originál)

„/.../ Wappen vnd Clainot, Mit Namben ainen Plawen oder Lasurfarben Schildt, darinnen vom grundt oder spitzen biß auf die mitte oder helfft erscheinend ain Weisse Stadtportten als von geuiernten stainen oder werckhstuckhen vnd zu baiderseits mit ainer derogleichen Stadt maur, oben herumb allenthalben mit rotgedeckhten Zinnen, unten an der Porthen auf ainen gruenen dreyhublichten Perglein ain Shwartzes Thor, in der mitten khreutzweiß uber ainander Schlegl vnd eisen geschrenckht vnd daruor mit ainem gelben halb aufgezogenen Schusgattern, ober dem Thor des Geschlechts deren von Lobkhowitz Wappen vnd auf der Zinnen erscheinend biß gegen den Knien das Bildnus des heiligen Bischoffen Nicolai angethan, in ainen Weissen gegurten vnter vnd ober rothen Bischofflichen khlaidt oder Mantl, in seiner rechten handt haltendt gegen der

595 Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 198, obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka IV./I*, s. 85.

Linckhen brust vber ainen guldenen Bischoffs stab vnd in der Linckhen ain Buech darauf die drey guldenen khnopf aufhabend ain guldene vnd Jnnwendig mit Roth Carmasin ausgefuetterte Infel /.../“.

Za vydáním znakového privilegia stojí prosba purkmistra a členů místní obce. Město však držel nejmenovaný člen z rodu pánů z Lobkovic, na něž bylo ve znaku města vzpomenuto štítkem z jejich rodového erbu.

Přestože popis obsahuje celou řadu velmi podrobných informací, mohli bychom část, která se vztahuje k vrchu a hornickým kladivům, označit za nejasnou. Hornická kladiva nelze jednoznačně umístit na vrch, ale podle hlášení polohy spíše na vrata brány. Dále se popisuje erb pánů z Lobkovic. Již dříve jsme ve třech znakových privilegiích mohli vidět části erbu tohoto rodu, ale i celý štít, přičemž vždy došlo k jejich popisu.⁵⁹⁶ Naproti tomu se autor popisu znaku Mikulova na erb pánů z Lobkovic pouze odkázal, aniž by jej popsal podrobně.⁵⁹⁷ Všechny tyto skutečnosti upřesňuje malba znaku v listině, která se dochovala v originále. V přímém rozporu s malbou se však hlásí biskupská hůl opřená o levou část hrudi sv. Mikuláše. Na malbě ji drží opřenou o pravé rameno.

Obr. 7.55: Miniatura ze znakového privilegia pro Mikulov [č. 138]

139. Nehvizdy (1599, salbuch)

„/.../ pečť nebo erb, zejména štít všecken červené nebo rubínové barvy, v němž v spodu místo neboližto plac zelené barvy a na tom placu zeď bílá nebo stříbrné barvy z kvadrátů s stínami nahoře vyzdobená a v ní brána otevřená s panty a mříží u vrchu zlatou neb žlutou, a na té zdi nad branou dvě věže bílé též s stínkami, krov skřídličný, v každé okno křížové a na krově věže hvězda žlutá neb zlatá o šesti špicech /.../“.

V roli petitorů vystupují rychtář, konšelé a celá obec městečka Nehvizd, jež držel Jáchym Vachtl z Pantenova. Z jeho erbu, který sestával ze stříbrno-modře polceného štítu s křepelkou přirozené barvy, nebyly do znaku Nehvizd převzaty žádné prvky.

V uvedeném popisu postrádáme pouze tinkturu střech věží.⁵⁹⁸ V citaci nacházíme ojedinělý popis trávníku, na nějž je třeba upozornit: „místo neboližto plac zelené barvy“.

⁵⁹⁶ V případě Horšovského Týna (č. 42) a Břlny (č. 53) byla přejata pouze část erbu; do znaku Sobotky (č. 113) štít celý.

⁵⁹⁷ Jedná se rovněž o jedinou připomínku na držitele Mikulova v celé listině.

⁵⁹⁸ K termínu „skřídlice“ viz oddíl o popise střech na s. 390.

140. Dolní Bousov (1600, originál)

„/.../ pečel, zejména totižto štít všechen modré nebo lazourové barvy, dole v spod[ku] štítu skála červená o třech pahrbcích, dva nižší a prostřední vyšší, na nichž věže ne[b] brána bílá stojí a v níž vrata otevřená a z každé strany té brány zeď bílá s [stín]-kami, nad bránou dvě okna a věže nad okny granz nebo kavřinec okolo věže též s stín[k]ama, na věži krov červený okrouhlý, nad nímž se nad samým vorel černý v [letu] vznášej, máje přes prsa a křídla svá roztažená pružinu žlutú neb zlatú, na každém konci tři pukličky a v pysku nebo oustech svých an drží větvičku zelenú a na ní růži žlutú neb zlatú /.../“.

Královský rada a komorník Oldřich Felix z Lobkovic prosil panovníka o vydání znakového privilegia Dolnímu Bousovu. Při srovnání s ostatními listinami z našeho souboru, v nichž vystupují v roli petitorů či držitelů členové tohoto panského rodu, jsme zaznamenali rozličné způsoby využití částí štítu jejich rodového erbu⁵⁹⁹ i štít celý.⁶⁰⁰ Nyní se poprvé setkáváme pouze s orlicí, která se v erbu Lobkoviců vyskytuje ve druhém a třetím stříbrném poli.

Autor do popisu nezahrnul tinkturu vrat a oken, zcela pominul mříž.

Obr. 7.56: Miniatura ze znakového privilegia pro Dolní Bousov [č. 140]

141. Lovosice (1600, originál)

„/.../ pečel, /.../ jmenovitě štít modré nebo lazourové barvy, v němž brána otevřená, jako by ve zdi stínkama po vrchu ozdobenými štukverkem štverhraným udělaná a připravená byla, se dvěma věžemi po stranách brány té, na věžích červenými krovky, každé vo dvou špicích, v každé věži dvě okna při vrchu a třetí po spodu, v bráně pak po spodu mříže pokosným způsobem, za níž lva přes polovic i po zadní kýty vzhůru vyzdvíženého, nohy přední rozložené, ústa otevřená, jazyk vyplazený a vocas vzhůru vyzdvížený majícího, vše to žluté nebo zlaté barvy, vyniká /.../“.

Petitem se v naraci listiny jmenuje rada a komorník krále Adam mladší z Valdštejna. Z tohoto rodu pocházela řada osob, které v předbělohorském období panovníka prosily o vydání znakového privilegia.⁶⁰¹ Ve znaku Lovosic můžeme

Obr. 7.57: Miniatura ze znakového privilegia pro Lovosice [č. 141]

599 Horšovský Týn (č. 42) a Bílina (č. 53).

600 Sobotka (č. 113) a Mikulov (č. 138).

601 Do znaku Opatova (č. 32) se žádný prvek z Valdštejnského erbu nepromítl. Ve znaku Dobrovice (č. 63) se nachází celý štítek a ve znaku Staré Říše (č. 129) modrého lva ve zlatém štítu držícího muří nohu, tedy barevnou kombinaci prvního a třetího pole doplněnou o odznak Hynka Brtnického z Valdštejna.

Ob. 7.58: Miniatura ze znakového privilegia pro Chotusice [č. 142]

spatřovat odkaz k Valdštejnům v kombinaci modrého štítu se zlatým lvem, který se nachází v bráně hradby; všechny figury mají zlatou tinkturu.

Na malbě znaku, která se dochovala v originále, vidíme, že věže mají cimbuří, což se v popisu nehlásí. Matoucí je rovněž podoba třetích oken *po spodu* věží, které vypadají spíše jako branky. Ojedinělým úkazem je užití termínu „*pokosným způsobem*“ v souvislosti s mříží. Dosud se vždy užívalo výhradně termínu „*pošikem*“, a to bez ohledu na skutečný směr.

142. Chotusice (1601, originál)

„/.../ erb totižto štít žlutý, v němž jest divoký muž zelený, od levé strany k pravé tváří obrácený, nohy rozkročené mající, pravou ruku vzhůru vyzdvíženou nad hlavu, v té ruce palici a v druhé levé ruce rundel držící se vidí /.../“.

Na prosbu svého číšníka Adama staršího z Valdštejna Rudolf II. přenesl práva městečka Žehušice na Chotusice. Ferdinand I. v roce 1540 povýšil Žehušice na městečko, a kromě znaku udělil další práva (č. 29). Můžeme provést komparaci popisů znaku, neboť známe texty obou listin. V privilegiu pro Žehušice se uvádí: „/.../ erb, totižto štít žlutý, v němž jest divoký muž zelený /.../“. Základ znaku tvoří v obou případech zlatý štít se zeleným divým mužem. Zatímco autor listiny pro Žehušice předvedl poměrně skoupý popis, autor textu listiny pro Chotusice byl sdílnější. Původní znak nesouvisel s erbem petitora, jenž pocházel z rodu Žehušických z Nestajova, který byl tvořen červeným štítem se stříbrným korbelem. V případě Chotusic nedošlo ke změně znaku například převzetím prvků z erbu Adama staršího z Valdštejna, a proto snad lze předpokládat, že znak odpovídá dříve udělenému.

Stejně jako v případě Vlastějovic (č. 28), kde bylo třeba nejdříve určit podobu figury hamr, abychom tohoto termínu mohli užít namísto obsáhlého popisu, se můžeme i zde uchýlit k popisu rundelu jako malého kulatého štítu s dlouhým hrotem uprostřed.

143. Bor (1602, originál)

„/.../ *pe[čet]*, zejména štít všecken modrý neb lazurové barvy a v [témž štítu brána s mříží, po] každé straně brány věže kamenná, dole v každé jedné okno uprostřed druhé a v vrchu věže po dvo[u ok]nech křížových, nad týmiž okny grance nebo stínky, mezi týmiž věžemi nad branou a mříží erb neboližto štít čer[eně] nebo rubínové barvy a v něm labuť zlatými nebo žlutými nohami a pyskem k pravé straně obrácená stojí. Nad týmž

št[ítem] kolčí helm a okolo něho přikrývadla neboližto fafrnochy bílé a červené barvy z obou stran dolův potažené visí, nad helmem krk labutí až po prsy zlatým pyskem k pravé straně obrácený se vidí /.../“.

Jan Ernreich ze Švamberka vystupuje jako prosebník za vydání listiny a jeho rodový erb včetně prilby s klenotem byl umístěn mezi věže.

Stavby jsou pojaty poněkud složitě, zejména věže na malbě mají mnoho oken a střilen, brána hradby působí dvojitým dojmem. Autor popisu však uvedl jen některá okna a u brány pouze mříž, kterou naopak malíř miniatury do malby nezahrnul. O patě štítu se vůbec nezmínil, a proto ji snad lze chápat jako uměleckou manýru. Labuť by správně měla být stříbrná, avšak vidíme, že je černá, stejně jako ve znaku Poběžovic (č. 135), kde se nachází štítek z erbu Švamberků. Shodou náhod autor popisu znaku Poběžovic jejich erb v uděleném znaku vůbec nehlásil a nyní neuvedl tinkturu labutě. Zato však hlásil tinktury přikrývadel, která by měla být stříbrno-červená, avšak na malbě vidíme černo-červená.

144. Ostrov (1604, koncept)

„/.../ altes vnd vorhin gewöhnliches Stadt wappen, Jnsigel vnd Secret /.../ Nemblichen ein Schildt von Plauen farb, darinnen funff weisse Thurmen mit rotten dachern, Schißlöchen vnd gelbes Thüren deren der höchste in der mitten auf seinen viereckhichten oben zuegespitzten dach zwen guldene knöpf, die anderen ober, alls die zwen nechst umb sehenden stett was höher vnd ganz Spitzig vnd dan die andern zwene aus den Eckhen, so an niderigsten vnd ein rundes dach oben zuegespitztes dach haben, ieder einen guldenen Knopf hatt. Im mitten Thuren soll sein oben auf ain grosses Viereck tens fenster mit vier aussehungen vnd vnten auf den seiten mit einem aussehen Zwei kleine fensterlein, Jn den beiden nechst umb stehenden Thurmen in ieden ein fenster, oben rundt vndt mit vier aussehungen. Jn den zwen Eckh Thurmen aber in iedem oben zwei grössern vnd vnten uber den Thuren zwei gar kleine viereckichte fensterlein, deren Jedes mehr nicht dan nur ein zusehen haben soll. An disen beiden Thurmen sollen aussen in der mitten Zwen auflauffende gantz rotter vnd nur vnten an den bruchen weisse Aichorn erscheinen, Weiter soll ihm gelben Thor des haubt oder mittel Thormbs ein anderes volkhombenes wappen Zustehen sein, des Jnhalts Ein gantz rotter schilt, darinnen ein aufrecht zur rechten seitten stehenden vnnd gleich samb zum streitt bereitter weisser oder Silberfarber Loew mit auß geschlagene rotter Zungen vnd aufgeworffenem doppeltem schwantz auch mit Königlicher goldtfarben Cron gekrönt, darüber ein Stechhelm geziert mit rotter vnd weisser oder Silbefarber helmdegcken, darauf ein Pundt gleichs falls von wisser vnd rotter farb vnd endlich uber demselben eingantz zu ruckh stehende

Obr. 7.59: Miniatura ze znakového privilegia pro Bor [č. 143]

schwarze Adlersflug, darinen 18 weisse oder Silberfarbe Klain Hertzlein. In drey vnd drey neben ainander vberzwerch stehendt /.../“.

V případě města Ostrova prosili zástupci místní obce panovníka o potvrzení znaku, který užívali více než sto let, avšak příslušné privilegium jim shořelo při požáru města. Časový údaj o užívání pečeti je uveden v naraci listiny a vychází z písemné supliky datované 18. květnem 1604.⁶⁰²

Znak není složitý s ohledem na počet figur, ale zejména na uspořádání věží ve štítě. Autor popisu však uvedl vše do nejmenších detailů.

145. Radomyšl (1605, zápis v gruntovní knize)

„/.../ pečť /.../ od erbu svého přirozeného znamení orla celého, na prsech pul okrouhlosti, na hlavě korunu královskou a nad ní kříž jich milosti pánův pánův rytířův svatého Jana Jerolimilauského řádu vyrytej majícího/.../“.

Matouš Děpolt z Lobkovic udělil právo pečetit spolu s popisem pečetního pole městečku Radomyšl nikoli jako pán strakonického panství, ale jako velmistr řádu Johanitů neboli maltézských rytířů, jemuž městečko patřilo. Do pečetního pole nechal promítnout orlici ze svého erbu, což se v zápise v gruntovní knize přímo zmiňuje, v kombinaci s maltézským křížem. Velmistrem stejného řádu byl dříve Jan III. z Rožmberka, který v roce 1526 udělil právo pečetit Vyššímu Brodu (č. 3). Přestože se v intitulaci uváděl jako velmistr řádu johanitů, právo pečetit udělil z moci pána dominia, nikoli z titulu velmistra.

146. Oleksovice (1606, salbuch)

„/.../ pečeti a erbem, totiž štítem na poli napříč barvami rozděleným, spodní polovici bílé nebo stříbrné barvy, v níž se litera v latinském způsobu W žluté nebo zlaté barvy spatřuje, a druhá svrchní polovice modré nebo lazourové barvy a do ní z té bílé polovice půl vorla nebo vorlice černé – literu R též latinským způsobem bílé nebo stříbrné barvy vprostřed života majícího, s křídly rozkřídlenými a jazykem vyplazeným pod korunkou zlatou od levé strany k pravé obráceného vyniká /.../“.

V listině se jako přímluvce za její vydání uvádí opat louckého kláštera Šebestián Chotěbořský. Ve funkci opata působil již jako třetí v pořadí toho jména. Před

⁶⁰² Národní archiv, Stará manipulace, kart. 1767, inv. č. 2693, sg. P106/O16.

ním byl opatem Šebestián II. z Baden, díky němuž panovník vydal znakové privilegium pro Strachotice (č. 130). Stejně jako v případě Strachotic odkazuje písmeno W na klášterní kostel zasvěcený Panně Marii a sv. Václavu.

Znaky Strachotic a Oleksovic se liší zejména barevně. Znak Strachotic tvoří stříbrno-červeně dělený štít, znak Oleksovic štít dělený modro-stříbrně; tinktury figur zůstaly nezměněny a shodují se v obou znacích. Ve znaku Oleksovic se navíc nachází pouze písmeno „R“ na hrudi orla, které pravděpodobně odkazuje ke jménu panovníka. Také styl popisu se shoduje s listinou pro Strachotice (č. 130).

147. Žďár nad Sázavou (1607, originál)

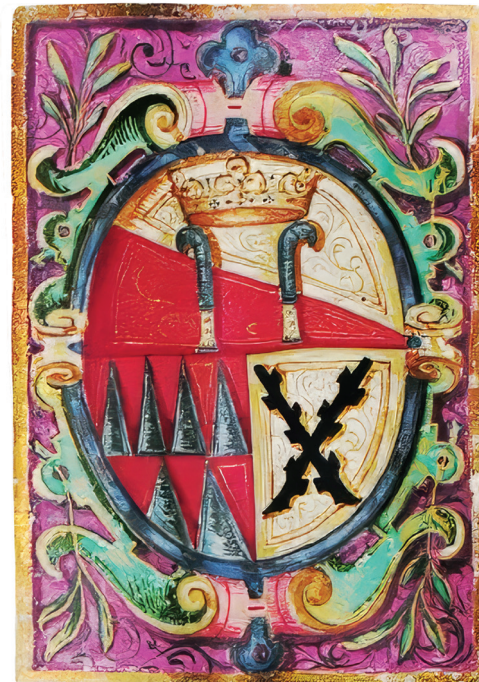
„/.../ k prvnějšímu erbu neboližto pečeti, totiž ke dvěma ostrevím křížem přeloženým v žlutém poli, kterejž posavad užívali, šest piramides neboližto kuželek bílé neb stříbrné barvy v červeném poli, erb kostela našeho olomouckého a nad tím obojím dva nože z přirozeného erbu našeho železné barvy s žlutými střenkami v červeném a žlutém poli, nad těmiž noužmi pak královskou korunou /.../ přidávati /.../ ráčíme /.../“.

Znakové privilegium, jímž polepšil dosavadní znak,⁶⁰³ vydal olomoucký biskup a kardinál František z Ditrichštejna na prosbu zástupců města v čele s primátorem. Stejně jako u jeho předchůdců na biskupském stolci, došlo i zde k implementaci figur nejen ze znaku biskupství, ale i svého rodového erbu.

Autor popisu se pouze odvolal k podobám znaku olomouckého biskupství a osobního erbu biskupa, které by měly být všeobecně známé, a tak popis prvních dvou polí neobsahuje příliš podrobností. Původní znak, jímž byly ostrve, tvoří poslední pole štítu.⁶⁰⁴

148. Hartmanice (1607, salbuch)

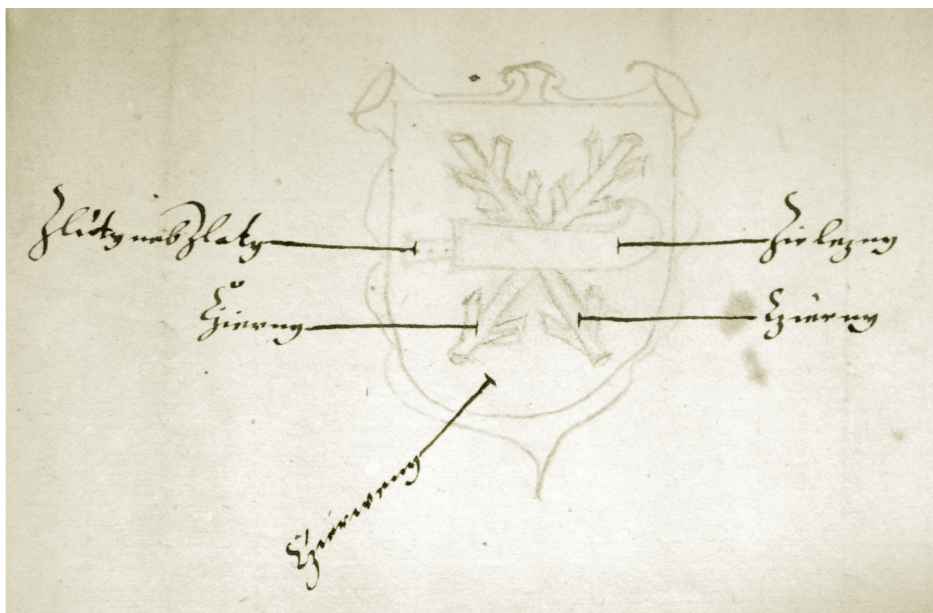
„/.../ totiž štítem modré neb lazourové barvy, v němžto věž z kamení kvadrátového a v níž tři vokna, dvě po spodu vedle sebe a nad nimi v prostřed jedno, pod tou pak věží brána, v níž obyčejný šraňk a pod ním prostice solná žluté nebo zlaté barvy se spatřuje /.../“.

Obr. 7.60: Miniatura ze znakového privilegia pro Žďár nad Sázavou [č. 147]

603 DRÍMAL, J. – ŠTARHA, I.: *Znaky*, s. 397, 513; LIŠKA, K.: *Sbírka II*, s. 369.

604 Zajímavé srovnání postupu při tvorbě nových znaků, respektive znaků polepšených, nabízí znaky Horního Slavkova (č. 46), Krásna (č. 47), Oloví (č. 134) či Budišova nad Budišovkou (č. 152), které obsahují shodně hornická kladiva vždy v posledním poli.

Obr. 7.61: Perokresba ze supliky Vojnova Městce [č. 149]

O vydání znakového privilegia pro Hartmanice panovníka prosili purkmistr a konšelé jménem obce města Sušice v roli vrchnosti. Modrý štít se shoduje se znakem Sušice.

149. Vojnův Městec (1607, opis, koncept, suplika)

„/.../ k prvnějšímu erbu neboližto pečeti, totiž ke dvěma ostrevím křížem přeloženým (kterých, nemajíc na to obdarování, až posavad užívali) v červeném štítu neb poli nůž z přirozeného erbu našeho železné barvy, žluté neb zlaté barvy střenkem napříč uprostřed těch ostreví přeložený a ostrím dolů obrácený /.../“.

O vydání listiny prosili olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna zástupci městečka, přičemž se dochovala i písemná suplika, k níž petitoři přiložili černobílou kresbu znaku se slovním doplněním tinktur. Porovnáním nákreсу znaku v suplice s popisem v listině dospějeme k závěru, že biskup žádosti více či méně vyhověl. Zatímco na kresbě vidíme nůž směřující rukojetí doprava a ostrím k hornímu okraji štítu, v uděleném znaku se popisuje s ostrím směřujícím k dolnímu okraji štítu.

150. Vyšší Brod (1608, opis vidimu)

„/.../ Jhr altgewöhnlich Wappen als zween Turn und in der Mitte ein Rothe Roß, dreyfach, Klein, Mittler, und gros /.../“.

Petr Vok z Rožmberka vydal v roce 1608 listinu, v níž uvedl v platnost na věčné časy všechna dosavadní práva Vyššího Brodu. V posledním oddíle potvrzuje také užívání znaku, jehož počátky můžeme sledovat v listině, kterou Vyššímu Brodu vydal Jan III. z Rožmberka o osmdesát let dříve (č. 3). Znak nebyl nikterak polepšen, tedy zůstaly zde původní figury, z nichž růže ve štítu mezi věžemi odkazuje na rod, z něž pocházeli oba vydavatelé.

V citovaném popisu jeho autor neuvedl štít, růže byla naopak popsána podrobně; mimo barvy se určuje, že je trojitá.

151. Doloplazy (1610, originál)

„/.../ takovou pečeť, jakž se dole o tom píše, i také vprostřed listu tohoto namalováno jest, totiž dva srpy, jeden přes druhý křížem položený, a mezi ně v prostředku jedny hrábě, kterýchžto srpu a hrábí všickni sedláci dobří hospodáři při času žní a klíčení obilí na polích užívají /.../“.

Poddaní ze vsi Doloplazy prosili o vydání listiny svou vrchnost Jana Žalkovského z Žalkovic, který vydal již dříve listiny pro vsi Pivín (č. 110) a Maršovice (č. 132). Obyvatelé všech tří vsí obdrželi do znaku pouze zemědělské náčiní.

Autor popisu nehlásil štít ani tinktury, nicméně tyto nedostatky napravuje malba znaku, které se dochovala v originální podobě. Popisy všech tří znaků jsou koncipovány stejným způsobem.⁶⁰⁵

Obr. 7.62: Miniatura ze znakového privilegia pro Doloplazy [č. 151]

⁶⁰⁵ Popis znaku Pivína: *„/.../ pečeť taková, jak se dole o tom píše i také v prostředku tohoto namalováno jest, totižto dvě čertadla nebo krojidla jedno přes druhé křížem přeložené a třetí votka mezi ně připojena jest od pluhu hanáckého, kterýchžto čertadel nebo krojidel a votky v té krajině na Hanej všickni sedláci dobří hospodáři v pluhu těch časů, když své roli voří, vždycky užívají /.../“.* Popis znaku Maršovic: *„/.../ pečeť taková, jakž se o tom dole píše i také vprostředku tohoto listu namalováno jest, totiž dvě motyky vinohradní, jednou velikou motyku a druhou malú, slově Ramač, ku křížení přeložené, a mezi těmi motykami vinohradními připojeno jest čertadlo, aneb krojidlo od pluhu, kterýchžto motykh vinohradních všickni dobří kopáci při kopání vinohradů jejich a sedláci ty, kteříž roli voří, krojidla při pluhu užívají /.../“.*

152. Budišov nad Budišovkou (1613, originál)

„/.../ als nemblichen soll der Schildt erstlich nach der quierich in zway felder getheilet werden, doch daß der vndertheil den obern thail in der grosse gedoppelt ubertreffe, daß vnder feld soll wiederumb in zway gleiche thail durch aine linien abwärts entzway geschnitten vnndt daß theil auff der rechten seitten Rott oder Zinober, daß annder auff der lincken seitten blaw oder Lasur farbe sein, in der mitten aber dieser zwayer Felder ein Weiser Turn, dessen nur zwo seitten erscheinen vnndt auff jeder seitten ein Thor vnndt uber yeden Thor ein Fenster, in dem Fenster auff der rechten seiten ein lateinisch M, auff der lincken seitten ein lateinisch W mit schwartzen Farben geschrieben zue gedächtnuß Ihres befürderers Martini Wenceslai mehr gemeltes Thumb Probsts zue Ollnitz auff dem Thurmb aber Vier Zinnen an Stadt des Krantzes gesehen werden. Ferner ihn dem rotten feldt sollen Zwene Kegel oder Piramides Vnnsers fürstlichen Bischoffthumb Vhralten Wappen weiß oder Silberfarb auffgericht stehen, auff dem blawen Feldt der lincken handt ein Kheilhaw vnndt Berghammer aisenfarb mit den stielen oder handthaben so gelb sein sollen kreutzwaiß uber einander geschrencket, welche zway Instrumenta sie auch beyneben dem Thurmb vonn alterßhero Zum Zeugnuß, daß dieser Ort sey ein Bergk Stadt gewesen zu Ihrem Merckh vnndt Stadtwappen in ainem blawen Schildt gefuhret haben. Der ober theil aber des Schildes soll auch in zway Feldt durch aine beseits vonn der lincken handt des vnderisten Winckelh hinauff zur rechten seitten in die Obriste eckh auffgezogen linien gethailt vndt daß vnder feldt auff der rechten seitten Rott, daß Obertheil aber gelb oder goldtfarb, in der mitten ein Messer aisenfarb mit gelb oder goldtfarbenem stiel auß Vnnserm vnndt des Vhraltten geschlechts der Herrn vonn Dietrichstein erblichen Wappen, auff der lincken seitten ein Lateinisch F brüsilgen farb, zum gedächtnuß Vnnsers Nahmens vnndt Fürstlichen Zueneigung gegen Ihnen beiders auffwärts durch beide Felder gestellet sein /.../“.

Obr. 7.63: Miniatura ze znakového privilegia pro Budišov nad Budišovkou [č. 152]

Kardinál a olomoucký biskup František z Ditrichštejna vydal znakové privilegium pro Budišov nad Budišovkou na prosbu purkmistra, konšelů a ostatních příslušníků tamní obce s přimluvou probošta olomoucké kapituly Martina Václava z Greiffentalu, na něž se odkazuje písmeny v oknech věže. Na vydavatele tedy odkazují první a druhé pole, zatímco třetí pole odkazuje k původnímu znaku.⁶⁰⁶ Podobnou situaci sledujeme ve znacích Horního Slavkova (č. 46), Krásna (č. 47), Oloví (č. 134), kde tvořil původní znak patrně pouze štít s hornickými kladivy, jenž byl rozhojněn o další figury. Ve vyjmenovaných případech došlo při polepšení k rozčlenění štítu a původní hornická kladiva se vždy přesunula do posledního pole.⁶⁰⁷

V popisu celkově vidíme u každého pole vysvětlení výskytu každé figury, vyjma věže.

⁶⁰⁶ Prozatím se nepodařilo objevit pečeť s tímto původním znkem.

⁶⁰⁷ Zmiňme ještě znak Žďáru nad Sázavou, jenž polepšil František z Ditrichštejna v roce 1607 (č. 147). Původní znak, který tvořila dvojice zkřížených ostrvů ve zlatém štítu, se stal třetím polem nového znaku.

153. Výsluní (1615, koncept)

„/.../ Wappen vnnd Clainot, mitnamben ainen vber Zwerch halb a[b]gethailten Schildt, deßen vnter Pla[w] oder Lasur, darinn im grund a[inen] weiß oder Silberfarben dreyspitzigt[en] Felßen, deren miller die andere ba[i]de was vber höhendt, Obwelige[...] ainer gelb oder goldtfaiben Sonne gestalt mit allerseits von sich ge[hend] oder scheinenten Flammen stehend. Das Oberthail aber weiß oder Silber, in welchem mitten an der Abthailung des Schildts ain halb oder vorderthail aines Roth oder Rubinfaiben Lowens, seine bayde Pranckhen ausgebraittet, aufrechts erscheint, In dessen vordern rechten ain Schlegel vnnd in andernn linkhen ain Eyßen nach artt vnnd gebrauch der Perckhleuten vbersich halt oder fuhrendt. Auf dem Schildt ain Stechhelmb Zur Rechten mit Plaw vnd gelb vnnd linkhen seitten weiß vnd Rother Helmbdegkhen vnnd darob ainen von des Schildts Farben gereundenn Pausch oder Pundt geziert, Ob welchem wie im Schildt bemelt aus ainem weiß oder Silberfarben dreyspitzigten Felßen ainer gelb oder goldtfaiben Sonnengestalt mit von sich gebend oder scheinenden Flammen vber sich stehend /.../“.

Za vydání znakového privilegia panovníka prosili purkmistr, konšelé a celá obec města. Dolní polovina znaku se sluncem nad skálou či horou je mluvící, neboť město se v minulosti nazývalo německy Sonnenberg. Zároveň kompozice dolní poloviny nápadně připomíná erb zaniklého stejnojmenného hrabství Sonnenberg, jehož tvořil modrý štít s černým trojvrším převýšeným zlatým sluncem. Na štítě byla přilba s modro-zlatými příkryvadly, korunou a dvěma modrými složenými křídly, jež nesly klenot tvořený trojvrším a sluncem ze štítu.⁶⁰⁸ Panovník tedy ve znaku Výsluní mohl hypoteticky zkombinovat mluvící znamení a reminiscenci na svou osobu v podobě červeného lva ve stříbrném poli, tedy s obrácenými tinkturami, než se nachází v královském znaku. Do dolní poloviny vložil uprázdněný erb stejnojmenného hrabství. V listině se však nenachází žádná přímá souvislost s tímto hrabstvím. Konečně se kombinace této kompozice projevila i v příkryvadlech, která byla vpravo modro-zlatá a vlevo červeno-stříbrná, točence měla modro-stříbrné zbarvení. Jako pomocný klenot neposloužila orlí křídla, ale na přilbu byla přímo posazena skála převýšená sluncem. Jediný odkaz k hornické tradici tvoří hornická kladiva držaná lvem. Přilbu s klenotem dosud obsahovaly pouze tři znaky – Hory Svaté Kateřiny (č. 2), Jirkova (č. 128) a Adamova (č. 135).

608 Viz např. STRÖHL, Hugo Gerhard: *Oesterreichisch-Ungarische Wappenrolle nach seiner kaiserlichen und königlichen apostolischen Majestät*. Wien 1890, s. XI, Tafel VI.

154. Příbor (1615, originál)

„/.../ štít a na štítu v červeném poli vprostřed tři krokvy žluté neboližto zlaté barvy vždy pochodně jedna druhou převyšující, kteréžto hořejším i dolejším koncem přímo vzhůru postavený dva nože plavé a neboližto stříbrné barvy z střenky hřebíčkové barvy (erbu rodu našeho) a na nich literu F jména našeho křtěného počáteční, z obojí strany uzavírají. Na vrchu pak tři kuželky (díl erbu knížetství biskupství kostela našeho olomouckého) tolikéž plavej aneb stříbrné barvy, špicou vzhůru se vznáší /.../“.

Obr. 7.64: Miniatura ze znakového privilegia pro Příbor [č. 154]

Znakové privilegium pro město Příbor patří do skupiny listin vydaných olomouckým biskupem a kardinálem Františkem z Ditrichštejna. V naraci nejsou jako petitoři uvedeni přímo purkmistr, rada a celá obec, jak je tomu obvyčejně zvykem, nýbrž jejich zástupci „písař, radní a obyvatelé města našeho Příbora“, kteří jsou v listině dokonce jmenováni. Původní znak Příboru byl odvozen od erbu pánů z Hückeswagenu, kteří se později psali z Příboru, a jejichž erb tvořil červený štít se třemi zlatými krokvemi nad sebou.⁶⁰⁹

S výjimkou německy psané listiny pro Budišov nad Budišovkou, neoplyvají popisy v listinách Františka z Ditrichštejna podrobnostmi. Musíme proto často spoléhat na malbu znaku, která se téměř vždy dochovala. Kardinál zároveň všechny znaky polepšoval, a to nejen přidáváním figur ze svého rodového erbu, ale také kužely ze znaku olomouckého biskupství. Právě poloha kuželů byla popsána nedostatečně a bez přítomnosti malby by pochopení celé kompozice bylo velmi obtížné.

Zatímco ve všech předchozích případech se o polepšení znaku hovoří a zmiňuje se i znak původní, v tomto případě se polepšení vůbec nezmiňuje.

155. Kladruby (1616, originál)

„/.../ pečeť jich městskou, /.../ v též pečeti své od starodávna při spodku jejím zdi z kvadrátového kamene barvy šeré spolu s bránou otevřenou užívají, v kteréžto bráně na trávníku zeleném osoba knížecí k levé straně obrácená v černém dlouhém mozírovaném hábitu s sepatými vzhůru rukami, též tváří vzhůru k znamení umučení Božího neboližto Crucifixu na též zdi postavenému, vyzdviženou klečící a na hlavě obdýlné vlasy žluté nebo zlaté barvy, před sebou pak na témž trávníku čepici tolikéž černou knížecí položenou mající, okolo pak již jmenovaného Crucifixu po straně pravé obraz blahoslavené Panny Marie též s rukami na prstech sepatými v oděvu spodním rozitovém a vrchním modrém s tváří dolův skloněnou, po levé pak obraz svatého Jana v spodním

609 Viz také výklad o znaku Opavy v této kapitole (č. 108).

oděvu zeleném a vrchním červeném neb rubínovém s rukami sepatými, od prsův odtahenými vzhůru k znamení umučení Božího patřící a okolo též pečete slova latinská tato se spatřují SIGILLVM CIVITATIS CLADRVBIENSIS, /.../ z štědroty své císařské a královské do též městské pečete přední literu jména svého, totiž M zlaté v štítu modrém neb lazourovém pod korunou zlatou královskou při vrchu již jmenované brány, kterejžto štít a korunu dva andělé s křídly jako klečící, a to po straně pravé v červeném neb rubínovém a po levé v rozínovém oděvu, obouma rukama je až po lokte ohrnuté neb obnažené majíce drží milostivě přidávati ráčíme /.../“.

Panovník polepšil znak Kladrubům na prosbu purkmistra a konšelů na místě celé obce města, přičemž o kladrubském klášteře jako vrchnosti se listina nezmiňuje. Do již existujícího znaku, o němž nemáme jiné doklady,⁶¹⁰ vložil štítek s písmenem „M“ a královskou korunou, aby tak zvěčnil svůj odkaz na tento okamžik. V souladu s celkovou koncepcí znaku štítek nesou dva andělé.

Listina se dochovala v originále a znak je v ní namalován, a to v podobě pečeti, respektive otisku pečetního typáře doplněného barvami. Barevnost štítu byla v privilegii pojata naturalisticky – jako obloha při západu slunce; nahoře vidíme purpurové mraky, které se dole mění na oranžové až růžové a v bráně jsou již téměř shodné s přirozenou barvou pergamenu. Pouze na podkladě popsané kompozice jsou jakékoli pokusy o rekonstrukci tinktury štítu bezpředmětné. V. R. Widimský, J. Pelant i J. Čarek shodně uvádějí modrou jako barvu štítu.⁶¹¹ V popisu chybí hlášení štítu a jeho tinktury.

Obr. 7.65: Miniatura ze znakového privilegia pro Kladruby [č. 155]

156. Loučná pod Klínovcem (1616, originál)

„/.../ Wappen vnd Clainot, Mitnamben ainen nach der lengs halb abgethailten Schildt, darinen im grundt oder Thal eine gruene Wiesen, dessen Schildts hinderlinckhes thail weiß oder Silber, in mitten desselben ain Rotter Palckhen oder Straffen vber zwerch gehendt. Im vndern bemelten weißer feldt Schlegel vnnd Eyßen Creutzweiß vberainander geschrenckt. Im Obern aber ain Roth oder Rubinfarbe doppelte Lylien erscheint. Das vorderthail aber Roth oder Rubin, in welchem auf beruertter halber Wießen ain weiß oder Silberfarber Low furlich auffrechts stehendt, in seinen bayden vordern Pranckhen ainen von etlichen Metallen schein oder glantz den Perckhstossen vbersich haltendt mit offnem Rachen, Roth ausgeschlagner Zungen vnnd zurukh auffgeworffnen doppelten

⁶¹⁰ Známe pouze pečeť se štítem, v němž se nachází postava vedle kříže, viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 107, obrazová příloha; LIŠKA, K.: *Sbírka III/2*, s. 62.

⁶¹¹ Viz WIDIMSKÝ, V. R.: *Städtewappen*, s. 62–63. Ačkoli Widimský přímo jmenuje privilegium císaře Matyáše II. z roku 1616, popisuje přidání štítu jako červený. Na to upozornil i PELANT, J.: *Znaky*, s. 107–109; dále viz ČAREK, J.: *Městské znaky*, s. 196.

Schwantz, Vnnd umb obgedachten Schildt außwärts mit ainem gruenen ausgeschnittenen Crantz getziert bayderseits auf ainen gruenen Feldt Zweene Perckh Knappen gegenainander vber stehendt erscheinen, welcher vorder ohne Barth vnnd der Ander in ainem braunen Knebel Barth vnnd genanten Schildt als der Aine Zur Rechten mit der linckhen vnnd linckken seiten mit der rechten handt halt oder fuhrendt vnd die andere bayde hännde auf die hüttl setz oder stutzendt angethan in braunen Klaidern auf Jenische Manner vornen mit gelben Knopfflain am Wammes auch weissen Strümpffe vnnd schwartzen Schuuhnen umbgurttendt mit ainem schwartzen Perckhleder vnnd auf den Köpffen weisse spitzige Hauben habend von schwartzen Pörtlein gebramt /.../“.

Soubor dochovaných předbělohorských znakových privilegií pro česká, moravská a slezská města, městečka a vsi, které se nacházejí na území dnešní České republiky, uzavírá listina Matyáše II. pro Loučnou pod Klínovcem, o jejíž vydání panovníka prosili zástupci místní obce. Znak je zčásti mluvící, a to v německém i českém jazyce, neboť město se německy jmenovalo Böhmisches Wiesental, česky pak Loučná. V popisu vidíme přímo hlášen nikoli trávník, ale „eine grüne Wiesen“ – zelenou louku.

Po uvedení polcení štítu následuje popis levého pole, a to nejdříve červeného břevna a poté figury pod ním a nad ním, poté následuje popis pole pravého. Otázky vyvolává zejména bližší určení předmětu, který lev drží v předních tlapách. V popisu čteme „/.../ in seinen bayden vordern Pranckhen ainen von ettlichen Metallen schein oder glantz den Perckhstossen vbersich haltendt /.../“, což bychom mohli volně přeložit jako *ve svých předních tlapách drží úlomek skály s lesknoucím se kovem*. Podle takto vágního pojmenování patrně nezbyvá než figuru dále označit jednoduše jako valoun.⁶¹² Existují určité indicie, které by svědčily o stříbře, například jeho těžba v okolí a fakt, že stříbro je heraldickou tinkturou. Bylo by tedy své přirozené „barvy“, kterou autoři předbělohorských popisů znaků téměř nikdy nehlásili.

Místo pro malbu znaku bylo v listině vyhrazeno, avšak k jejímu provedení z neznámých příčin nedošlo.

7.2 Ikonografie

Předchozí výklad naznačoval, že velmi často docházelo k projevům reminiscence na erby vrchnosti v rolích vydavatelů listin či petitorů. Tedy, že se různé elementy z jejich rodových erbů promítly do udělovaných znaků. S ohledem na užití figury a tinktury v nově udělených či polepšených znacích bylo mož-

⁶¹² Srov. s popisem v databázi REKOS, kde se uvádí stříbro: <https://rekos.psp.cz/detail-symbolu/id/3001>.

né postihnout celkem čtyři způsoby. Kritériem pro zařazení znaku do daného souboru byla míra využití erbu vydavatele či petitora. Nejdříve uvidíme znaky, které zcela (nebo zčásti) odpovídají erbům vrchnosti v roli vydavatelů a petitorů, případně obsahují štítek, který je s jejich erbem totožný či víceméně shodný. Následně znaky, které obsahují figuru či figury z erbů vrchnosti v roli vydavatelů a petitorů. Poté skupinu znaků odkazujících k vydavateli či petitorovi pouze tinkturami. Čtvrtá skupina bude obsahovat znaky, které na vydavatele nebo petitora upomínají odlišným způsobem. Na posledním místě znaky bez prokázaného vztahu k erbů či osobě vydavatele nebo petitora.

Dochází-li ve znaku k reminiscenci na vydavatele, uvádíme nejdříve panovnické listiny, poté palatinátní, šlechtické, nakonec církevních vydavatelů. V rámci jednotlivých skupin budou znaky řazeny podle konkrétních potřeb přehlednosti výkladu. Někdy proto budou nejdříve uvedeny celé štíty, následně štíty členěné a naposled figury a tinktury vyskytující se ve štítcích; někdy budeme postupovat podle chronologického pořádku, někdy podle četnosti výskytu určité figury ve znacích. Na konci každého oddílu budou ještě uvedeny znaky sporné, tedy můžeme-li v nich odkaz na vydavatele či přímluvce předpokládat, avšak nikoli prokazatelně. Štítky, které ve znacích již existovaly, jako například štítky na věžích ve znaku Sobotky (č. 113), nebudou zohledněny, neboť se jejich výskyt neváže k udělení či polepšení znaku v předbělohorském období. Některé znaky bylo možné z pohledu užitých figur zařadit do více skupin. Naopak například znaky Vranova nad Dyjí, Kdyně a Březí nebylo možné zohlednit, neboť se jedná o deperdita, a proto neznáme původní tinktury.

7.2.1 Znaky/pole (téměř) shodné s erbem vrchnosti

a) v roli vydavatele – panovníci užívali erb složený z kombinace svého původního rodového erbu a znaků zemí, kterým vládli. Rodový erb Habsburků, jenž tvořil zlatý štít s červeným lvem, se neuplatnil v žádném uděleném znaku. Panovníci využívali rakouského a českého erbu a v jednom případě i erbu říšského. Olomoučtí biskupové kombinovali své rodové erby se znakem olomouckého biskupství. V některých případech byla do erbu přidána další figura, k čemuž odkazuje v nadpise ono slovo téměř.

Ve třech znacích se panovník nechal v nově uděleném znaku zvěčnit erbem českého krále. Ve znaku Ostrova došlo k užití úplného erbu českého krále v podobě štítku s helmou a klenotem. Neúplný erb českého krále pak tvoří první pole znaku Oloví. V levé červené půli znaku Loučné pod Klínovcem se nachází český lev držící v předních tlapách valoun nespecifikované rudy.

Červené pole s babenberským břevnem, které odkazuje na panovníka jako rakouského arcivévodu, se nachází v podobě štítku ve znacích Jáchymova a Přísečnice, přičemž přes břevno jsou v obou případech přeložena hornická kladiva. Dále tvoří levé pole znaku Horní Blatné a zaujímá druhé pole ve znacích Krásna a Horního Slavkova, kde je břevno přeloženo červeným kulem.

Znak Šumperku obsahuje polcený štítek, jehož pravá půle je zlatá s půlí černého orla, tedy pomyslná pravá půle erbu římského císaře.

Olomoučtí biskupové udělovali nejen kužely ze znaku biskupství, ale i prvky ze svých rodových erbů. Shodu rodového erbu biskupa s polem ve znaku lokality nacházíme ve dvou případech. Horní polovina ve znaku Žďáru nad Sázavou je totožná s erbem Františka z Ditrichštejna. Vinařské nože však převyšuje koruna, která se v biskupově rodovém erbu nevyskytuje. Podruhé znak Bělkovic, v němž je rodový erb Stanislava Thruza umístěn do biskupské mitry.

Shodu se znakem biskupství nacházíme pouze v podobě pravého dolního pole znaku Žďáru nad Sázavou. V ostatních případech docházelo k využití pouze několika kuželů.

Jan III. z Rožmberka udělil pečeť Vyššímu Brodu a v pečetním poli se nachází štítek s růží, tedy jeho rodový znak.

b) v roli petitora – celé štíty se shodují s erby petitorů v případě Dambořic a Troskotovic, které byly uděleny po prosbě Jana II. z Kunštátu. Znak Staré Říše se odvíjí od druhého a třetího pole erbu pánů z Valdštejna, přičemž lev drží muří nohu – osobní odznak petitora.

Z polcených štítů se erb vrchnosti vyskytuje v podobě pravé půle ve znacích Žlutic a Kladna (sic!), kde odkazuje poprvé na pány z Plavna, podruhé na Žďárské ze Žďáru. Dále vidíme erb domu rakouského jako první pole znaku Hory Svatého Šebestiána, kde se váže k Ferdinandovi II. Tyrolskému jakožto majiteli chomutovského panství.

Z dělených štítů vidíme shodu horní poloviny znaku Horšovského Týna s horní polovinou erbu pánů z Lobkovic. Horní polovinu znaku Divišova lze ztotožnit s erbem Jana Holického ze Šternberka, stejně jako horní polovinu znaku Lochovic s erbem Mikuláše Waltera z Waltersperku. Dolní polovina znaku Kralovic odpovídá erbu Floriána Griespeka.

Všechny další výskyty rodových erbů sledujeme ve štítcích. Dva štítky se nachází ve znaku Smidar – pravý odkazuje k petitorce Sabině Zilvarové z Vřesovic, levý k jejímu manželovi Kryštofu Zilvarovi z Pilníkova. S jedním štítkem se setkáváme častěji, poprvé v podobě erbu Rožmberků ve znaku Vyššího Brodu, dále s erbem pánů z Kunštátu ve znaku Jaroslavíc, Petra Mrakše z Noskova ve znaku Budišova a Jindřicha z Valdštejna ve znaku Dobrovice, Mikuláše Waltera z Waltersperku ve znaku Biskupic, Jana Bořka Dohalského z Dohalic ve znaku

Vysokého Veselí, Jindřicha Berky z Dubé ve znaku Zákup a Jindřicha Doupova z Doupova ve znaku Vilémova. Na přímluvce z rodu Lobkoviců upomínají štítky ve znacích Sobotky a Mikulova; na Švamberky znaky Poběžovic a Boru; ve znaku Boru vidíme dokonce úplný erb Švamberků. Na posledním místě stojí znak Hostouně, neboť na Jiřího z Gutštejna neodkazuje celý štítek, nýbrž jeho první pole. Jaksi „pod čarou“ uveďme znak Liberce, v němž se nachází štítek v podobě erbu Redernů. O vydání listiny však panovníka prosili zástupci místní obce a Redernové se nezmiňují na žádném místě v listině.

7.2.2 Znaky obsahující figuru z erbu vrchnosti

a) v roli vydavatele – přihlédneme-li k listinám vydaným panovníkem, nacházíme českého lva v prvních polích znaků Jáchymova (zde i ve čtvrtém), Horního Slavkova a Krásna. S českým znakem však nejsou shodné, neboť pole ve znaku Jáchymova jsou červeno-zlatě šikmo dělená; u dvou posledně jmenovaných se český lev vyskytuje v červeno-stříbrně děleném poli a je střídavých barev. Znak Kralup u Chomutova obsahuje modro-stříbrně dělený štítek s českým lvem střídavých barev.

Znak Výsluní musíme označit za nejednoznačný, neboť jisté jsou pouze odkazy k hornictví a názvu města. V horní polovině vidíme vyrůstajícího červeného lva ve stříbrném horním poli, což by bylo možné hypoteticky pokládat za odkaz na erb krále se záměnou tinktur. Obdobně bychom mohli chápat kompozici levého stříbrného pole s červeným břevnem ve znaku Loučné pod Klínovcem, a to v kontrastu s pravým červeným polem s českým lvem, kdy by jinak vedle sebe stála dvě červená pole.

V palatinátních listinách Františka z Thurnu pro Havlíčkův Brod a Dolní Dunajovice tvoří základ znaku stříbrný štít se dvěma červenými věžemi.

Ve znacích udělených šlechtou se nachází lilie ve znaku Chrastavy z roku 1568 z erbu Jiřího Mehla ze Střelce a části zubří hlavy pocházející z erbu Vratislava II. z Pernštejna ve znacích Troubek a Čehovic. Klenot znaku Jirkova tvoří dvě složená orlí křídla nesoucí černý jetelový trojlist. Tato figura pochází z erbu vydavatele listiny palatina Jiřího z Karlovic.

Určitou zvláštností této skupiny jsou znaky udělené olomouckými biskupy, neboť se v nich objevují nejen kužely ze znaku olomouckého biskupství, ale četně i figury z rodových erbů biskupů. Takto nacházíme postupně růži z erbu Stanislava Thurza ve znaku Staré Vsi, lilie ve znaku Chválkovic z erbu Jana Dubravia, skály ve znacích Říkovic a Slavonína z erbu Marka Khuena, měsíc s hvězdou z erbu Stanislava Pavlovského ve znaku Závodí a vinařské nože ve znacích Vojnova Městce, Budišova nad Budišovkou a Příboru z erbu Františka z Ditrichštejna.

Ze znaku biskupství docházelo k užití různého počtu kuželů. Jak bylo řečeno výše, všech šesti bylo užitou pouze ve znaku Žďáru nad Sázavou, tří ve znacích Slavonína a Příboru a dvou ve znaku Budišova nad Budišovkou.

Matouš Děpolt z Lobkovic udělil Radomyšli z moci velmistra řádu johanitů pečeť, v jejímž pečetním poli se nachází orlice z jeho rodového erbu, což se v zápisu v městské knize přímo uvádí.

b) v roli petitora – ve znaku Hory Svaté Kateřiny se vyskytují dva mlýnské kameny z erbu Šebestiána z Veitmile, ve znaku Třebovic polovina kapra odvozená z erbu Jindřicha Bzence z Markvartovic, ve znaku Litenčic tři lilie na hůlkách z erbu Václava Kropáče z Nevědomí, ve znaku Kokor husí noha odvozená od erbu Václava z Ludanic, půl hvězdy ve znaku Rychnova nad Malší od erbu Bohunky ze Šternberka, půl orlice ve znaku Města Touškov odvozená od erbu Petra z Roupova, půl leknínového trojlistu ve znaku Pňovan od erbu Oldřicha z Říčán, vyrůstající orlice ve znaku Sedlce od erbu Ladislava II. Popela z Lobkovic, ostrev ve znaku Štětí pochází z erbu Zdislava Berky z Dubé, střela ve znaku Vémyslic byla odvozena od erbu Barbory Konické ze Švábenic, snížený hrot ve znaku Dolní Dobré Vody na erb Kryštofa Zilvara z Pilníkova. Znak Doubravice nad Svitavou koncepčně vychází z erbu Jana Drnovského z Drnovic, avšak má odlišné tinktury; mříž ve znaku Nového Veselí od erbu Zikmunda Helta z Kementu, půl zubří hlavy ve znaku Němcic nad Hanou od erbu Vratislava II. z Pernštejna. Ve znaku Chřibské se nachází loďka s pádlující ženou, která tvoří klenot v erbu Jindřicha z Vartenberka. Jelena a podkovu ve znaku Libáně můžeme hledat v erbu Jiřího Pruskovského z Pruskova. Půl zubří hlavy ve znaku Bystřice nad Pernštejnem pochází z erbu Vratislava II. z Pernštejna, kotva ve znaku Adamova z erbu Adama II. z Hradce, orlice ve znaku Dolního Bousova z erbu Oldřicha Felixe z Lobkovic a vyrůstající lev ve znaku Lovosic z erbu Adama z Valdštejna.

7.2.3 Znaky odkazující tinkturami

Na jednu stranu tinktury nelze přehlednout, avšak ne každou shodu tinktur ve znaku lokality a erbu vydavatele či petitora lze bezpečně označit za záměr. Procházku po vpravdě tenkém ledě proto lze uskutečnit v případech, kdy se užitá tinktura jeví jako záměr. V následujícím přehledu tedy budou uvedeny ty znaky, u nichž se nepodařilo zjistit návaznost v souvislosti s figurami, a snad lze shodu tinktur za záměr považovat. Pravděpodobně odkazují na vrchnost v roli:

a) vydavatele – znak Lokte, který vycházel ze starší tradice a byl nově doplněn o hradbu. J. Pelant předpokládal, že i v době před rokem 1561 se skládal z červeného štítu se stříbrným znamením, tedy kombinací tinktur, která vycházela z erbu českého krále.⁶¹³ Druhým případem je znak Rokycan, který panovník polepšil tak, že ze starého znaku se stal štítek a nový znak rozšířil o hradbu a dvě věže, což vše vložil do červeného štítu, tedy barevně shodného se štítem českého krále. Třetí znak náleží Sadské, o jehož udělení usilovali zástupci místní obce. Jako součást poděbradského panství, které Ferdinand I. odkoupil, patřila i Sadská do komorní správy. Na erb českého krále tedy upomíná kombinace červeného štítu se stříbrným znamením. Kašperské Hory náležely ke královské komoře. V době vydání listiny je sice zástavně držel Jiří z Lokšan, avšak v roli petitora nevystupoval. Udělený znak tedy stejně jako všechny předchozí odkazuje svými tinkturami k erbu českého krále.

Jediný případ, kdy vydavatel – šlechtic mohl užít pouze tinkturu ze svého erbu, spatřujeme ve znaku Držovic, jenž udělil Vratislav II. z Pernštejna. Štít je zlato-modře polcený, pravá půle štítu tedy svou tinkturou odpovídá tinktuře štítu vydavatele.

b) petitora – zlatá tinktura štítu znaku Všerub, která se shoduje s erbem petitora Jiřího z Gutštejna.

Častějším výskytem se vykazuje červená barva. Prvním případem je znak Mirosłavi, v němž nacházíme červenou barvu štítu se stříbrnou figurou, kteréžto dvě tinktury patrně odkazují na červeno-stříbrně kosmo dělený štít Zikmunda Valeckého z Mírova. Základ znaku Pačlavic tvoří rovněž červený štít; tato barva je shodná s pravou půlí štítu, který užíval Vilém Prusinovský z Víckova. Červený štít je základem znaku Jiříkova, jenž tedy odkazuje na barvu druhého a třetího pole erbu Jiřího Žabky z Limberka. Jan Leskovec z Leskovce užíval červený štít, stejně tak se červený štít stal základem znaku Líšně. Červený štít je rovněž základem znaku Hroznové Lhoty i erbu petitora Jana z Kunovic.

Kombinaci modrého štítu se stříbrnou figurou nacházíme v případě znaku Vlachova Březí a petitora Oldřicha Malovce z Malovic. Ve znaku Vlasatic se shoduje modrá barva štítu s prvním a čtvrtým polem erbu Jiřího Žabky z Limberka. Rovněž modrý štít v případě Myslibořic vykazuje shodu s barvou štítu, kterou užíval Václav Chroustenský z Malovar. Obdobně tvoří modrá barva základ znaku Maršovic, stejně jako erbu Viléma Malovce z Malovic. Znak města Sušice, které vystupuje v roli petitora v listině pro Hartmanice, tvoří modrý štít, ten se stal základem i pro znak Hartmanic.

613 Viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 138.

Znak Vrchlabí tvoří stříbrno-červeně cimbuřovým řezem dělený štít. Tyto dvě tinktury vidíme i v podobě prvního a čtvrtého pole erbu Kryštofa z Gendorfu, které jsou červené se stříbrným kozlem.

Následující výklad zahrnuje lokality, v jejichž znacích bychom snad připomínku na vrchnost pomocí tinktur mohli hledat, avšak takovou skutečnost lze tvrdit s ještě menší jistotou nežli u lokalit výše uvedených. Znak Čkyně tvoří červený štít se stříbrnou věží, přičemž Jan Malovec užíval v modrém štítě stříbrnou polovinu koně. Stanovit, že se jedná o cílenou shodu tinktury figur, však nelze prokázat, neboť stavby byly často stříbrné. Červený štít s hradbou a věží tvoří znak Štítar, který byl udělen na prosbu Zdeňka Meziříčského z Lomnice. K jeho erbu tedy znak Štítar neodkazuje. Červený štít se stříbrným znamením by však mohl hypoteticky odkazovat k erbu jeho ženy Markéty z Říčan. Pánové z Říčan užívali červený štít se stříbrným leknínovým trojlístem. Se jménem Zdeňka Meziříčského z Lomnice se pojí ještě znak městečka Šafova, jehož základ spočívá také v červeném štítě se stříbrnými fortifikačními stavbami. Jindřich Višňovský z Petrovic držel Horní Kounice, avšak v roli petitorů vystupují zástupci městečka. Z rodového erbu Višňovských – zlatého kohouta v modrém štítě – se ve znaku městečka neobjevují žádné elementy. Červená barva štítu by však mohla hypoteticky souviset s erbem Koňasů z Vydří, neboť z tohoto rodu pocházela manželka Jindřicha Višňovského. Jáchym Šlik prosil panovníka o potvrzení statutu městečka pro Žihli, jejíž všechna privilegia byla zničena při požáru. V naraci listiny se uvádí, že měli právo konat jarmarky a týdenní trh a měli i jiná privilegia a svobody. Zda k těmto svobodám patřilo i právo k užívání znaku, nevíme. Nelze tedy ani určit, zda král tedy potvrzoval znak již dříve užívaný, bez návaznosti na vrchnost. Nicméně svými tinkturami by znak na erb Šliků odkazovat mohl. Další otázku si musíme položit v případě Dolních Kounic. V roli petitorů totiž vystupují zástupci městečka, které držel Jiří ze Zástřizl. Jeho erb tvořil červený štít, stejně jako se červený štít stal základem znaku Dolních Kounic. Červenou barvu štítu Chudenic bychom snad mohli odvodit od erbu Humprechta Černína z Chudenic, respektive od pravé půle polceného štítu.

Nejistým znakem se jeví i znak Chabařovic z roku 1549. O jeho udělení panovníka prosil Volf z Vřesovic, jehož erb byl tvořen rovněž modrým štítem. Chabařovice obdržely od panovníka znak již v roce 1542, přičemž štít byl rovněž modrý. Nelze tedy s jistotou určit, zda modrá barva sloužila jako základ nového znaku v návaznosti na starý, nebo se skutečně jedná o reminiscenci na petitora; do úvahy připadají i obě možnosti zároveň.

7.2.4 Znaký odkazující jiným způsobem

Ne vždy muselo být poukázáno na vztah uděleného znaku a osobou vydavatele či suplikanta pomocí jeho erbu. Na následujících řádcích se seznámíme s různými způsoby, jak na sebe osoby mohly upozorňovat v roli:

a) vydavatele – v této skupině se nachází znaky, které na vrchnost upomínají jiným způsobem než pomocí jeho erbu. Ve znaku Šumperku se na každé věži nachází litera „F“ jako počáteční písmeno jména Ferdinanda I. Rovněž písmeno „R“ můžeme sledovat ve znaku Rudolfova jako upomínku na Rudolfa II.⁶¹⁴ Matyáš II. polepšil znak Kladrub o štítek s písmenem „M“ jako upomínku na tento počín.

Znak, u něž bychom mohli předpokládat reminiscenci na vydavatele, patří vsi Černovír. V jejím znaku se nachází dvě parmy, přičemž v popisu chybí uvedení jejich poloh. Pečetní obraz dochované pečeti zobrazuje dvě ryby směřující hlavami k hornímu okraji štítu. Znak udělil Kašpar, opat kláštera v Hradisku u Olomouce, který pocházel z Litovle. Ve znaku tohoto města vidíme kapra a štika ve stejné poloze. Inspirace znakem domovského města opata se nabízí, avšak nelze ji s jistotou prokázat ani vyvrátit.

Ve znacích Budišova nad Budišovkou, Příboru se nachází písmeno F upomínající na Františka z Ditrichštejna.

b) petitora – o vydání privilegia pro Dalešice prosil Jindřich Kralický z Kralic, který do znaku nechal dát „*věži červenou, kteráž slove Kralice*“. Na věži ve znaku Vysokého Veselí se kromě erbu Jana Bořka Dohalského z Dohalic objevují ještě jeho iniciály „I B Z D“. Hradba se dvěma věžemi byla ve znaku Jiřetína pod Jedlovou nazvána přímo hradem Tolštejnem, tedy sídlem panství, které Jiří Mehl ze Střelic koupil v roce, v němž bylo vydáno privilegium. Znaký Strachotic a Oleksovic jsou velmi podobné, oba mají v dolní polovině písmeno „W“. To snad mělo odkazovat k louckému klášteru, respektive ke kostelu zasvěcenému Panně Marii a sv. Václavu.⁶¹⁵ Ve znaku Mikulovic se nachází klíč, který odkazuje ke kostelu sv. Petra a Pavla v želivském klášteře. Obdobnou situaci jako u Mikulovic můžeme sledovat i v případě Svitávky. V jejím znaku se nachází sv. Štěpán – patron kostela v Hradisku u Olomouce.

⁶¹⁴ Mohlo by se však jednat i o počáteční písmeno názvu města, stejně jako vidíme „A“ ve znaku Adamova.

⁶¹⁵ Ve znaku Oleksovic dále vidíme písmeno „R“, které do něj patrně vložil Rudolf II. jako odkaz na svou osobu v roli vydavatele listiny. Protože se však nejedná o vrchnost, nebylo možné znak Oleksovic z tohoto pohledu zařadit do žádné skupiny.

Znaky Chrastavy, Hrádku nad Nisou, Rumburku a Jiřetína pod Jedlovou obsahují lilie a labuť, které se objevují v erbu Jiřího Mehla ze Střelic. Kromě toho v nich najdeme i figury, které se nacházely v erbech jeho dvou manželek – „poštovní“ trubky z erbu Judity z Hörningu a orobinec se dvěma klasy z erbu Doroty z Möhlhausu. Druhý jistý odkaz nikoli přímo k petitorovi, ale k erbu jeho manželky, nacházíme v podobě druhého a třetího pole štítu ve znaku Hostouně, který koncepčně vychází z erbu Anežky z Rabštejna, manželky Jiřího z Gutštejna. Znak Kdyně byl udělen Maxmiliánem II., avšak dochoval se pouze ve formě deperdita. Neznáme přesně, kdo byl petitorem, ani tinktury znaku. Jako velmi pravděpodobné se jeví, že znak nechal udělit Jiří z Gutštejna a že znak tvoří červený štít se stříbrnou věží a dvěma stříbrnými lvy. Kombinace červené barvy a lvů by odkazovala také k erbu Anežky z Rabštejna.

Nakonec si dovolíme uvést, patrně neprokazatelnou, hypotézu o figurách užitých v levé půli znaku Jívové, tedy měsíce s hvězdou. O vydání privilegia panovníka prosil převor kláštera v Dolanech u Olomouce Stanislav, který pocházel ze Smidar. V době vydání listiny pro Jívovou již Smidary užívaly znaku se štítkem upomínajícím na Sabinu Zilvarovou z Vřesovic, která prosila panovníka o vydání znakového privilegia pro Smidary. Měsíc tak mohl poukazovat na jeho domov. Jistou možností by mohla být současná shoda měsíce s hvězdou s erbem Stanislava Pavlovského, který byl v té době olomouckým biskupem, a jména převora. Stanislav ze Smidar by na svou osobu upozornil díky svému jménu, které by do znaku mohl promítnout prostřednictvím znaku svého domovského města a stejnojmenného biskupa, v jejichž znacích se nacházely shodné figury.

7.2.5 Znaky bez prokázaného vztahu

Poměrně početnou skupinu tvoří znaky bez jakékoli upomínky na vydavatele či petitora. Tyto případy obsahují nejčastěji znaky již dříve užívané a v době předbělohorské potvrzené, velmi často také znaky s figurami typu fortifikačních staveb, figury vztahující se k obživě obyvatel, mluvící znamení a další. Právě na mluvící znamení jsme se mohli zaměřit jako na poslední informaci, již můžeme přímo excerpovat z listin. Nicméně si dále musíme figury, které svým názvem upomínají na jméno lokality, rozdělit na mluvící znamení v užším a širším slova smyslu. Pro mluvící znamení v užším slova smyslu předpokládáme souhlas názvu figury a lokality doslovný, v širším smyslu významový.

Případů, kdy název figury ve znaku odpovídal jménu příjemce, jsme zaznamenali třináct, jmenovitě se jednalo o Horu Svaté Kateřiny, jejíž znak obsahuje Svatou Kateřinu; Vlastějovice, které se v době vydání listiny jmenovaly Hamrštát, a do jejichž znaku byl umístěn hamr; Jáchymov, jehož znak nesou

štítonoši sv. Jáchym a sv. Anna; Říkovice mající ve znaku řeku; Doubravici nad Svitavou, v jejímž znaku vidíme dub; Horu Svatého Šebestiána, neboť v pravé půli štítu se nachází sv. Šebestián; Město Albrechtice, které se německy jmenovalo Olbersdorf a v jehož znaku se nachází divý muž s větví topolu přes rameno (topol je německy Alberbaum); Dolní Dunajovice, které již před polepšením znaku užívaly jedli (Unter Tannawitz – Tannenbaum); Troubky mající ve znaku trubky; Chrastavu (až v roce 1581), jež se německy nazývala Kratze a do jejíhož znaku byly v roce 1581 při polepšení znaku vloženy dvě zkřížené motyky – „*zwo Kratzen*“; Mikulov se sv. Mikulášem ve znaku; Výsluní, jehož německý název byl Sonnenberg, přičemž do dolní poloviny znaku bylo umístěno slunce nad skálou; a Loučnou pod Klínovcem, jehož německý název byl Wiesental, přičemž trávník se v popisu nazývá loukou: „*Schild, darinen im grundt oder Thal eine gruene Wiesen /.../*“.

Významovou shodu, tedy mluvící znamení v širším slova smyslu, bylo možné prokázat v šesti až osmi znacích. Ve znaku Strážova, tedy obce na německo-českém pohraničí, se nachází věž, která měla strážit nejen městečko samotné, ale v přeneseném významu i onu hranici. V naraci listiny pro městečko Žihli uvádí, že stará privilegia shořela, a proto chtěl Jáchym Šlik vydat nové znakové privilegium. Panovník udělil znak, v němž figuruje věž pohlčená plameny.⁶¹⁶ Již nejstarší pečeti Lokte obsahují v pečetním poli rámeč, které bylo roku 1561 oděno v plátovou zbroj a opatřeno mečem. Název lokality sice souvisí s tvarem toku řeky Ohře, nicméně bychom mohli rámeč interpretovat i jako mluvící znamení. Podhradí nad Dyjí se v době vydání znakového privilegia jmenovalo Frejštejn podle stejnojmenného hradu. Volf Strein ze Schwarzenau nechal do znaku městečka udělit zámek, který mohl v dobovém chápání zobrazovat právě Frejštejn. Obdobně bychom mohli interpretovat i kostel ve znaku Sadské, který dle dochované miniatury z konfirmací zobrazuje kapitulní kostel sv. Apolináře v Sadské; zde však tato souvislost nemusí být tak zřetelná jako u Podhradí. Zajímavou a velmi umně vytvořenou hříčku spatřujeme v případě Jiřetína pod Jedlovou, pro nějž nechal znakové privilegium vydat Jiří Mehl ze Střelic. Lokality však nebyla pojmenována po tomto petitorovi, ale po zakladateli městečka Jiřím ze Šlejnic, který mu zároveň udělil četná privilegia. Do znaku byl umístěn zámek, jmenovitě Tolštejn – sídlo Jiřího Mehla ze Střelic, a svatý Jiří. Světec se však v popisu znaku neuvádí jménem, nýbrž je popsán jako ozbrojenec bojující s drakem. Jeho jméno proto vyplývá ze souvislostí.

Existují dva znaky, které jsou v literatuře interpretovány jako mluvící, avšak nenacházíme pro takovou skutečnost oporu v pramenech. Prvním z nich je

616 Starší pečeti Žihle prozatím nejsou známy, a tak nelze říci, zda plameny reflektují vyhoření městečka, nebo se na pečeti vyskytovaly i dříve jako mluvící znamení, viz např. PELANT, J.: *Znaky*, s. 270.

znak Jívové, který obsahuje strom, v literatuře bez jakýchkoli pochyb interpretovaný jako jíva, nicméně v popisu znaku v listině se výslovně uvádí dub. Druhý výskyt se váže ke znaku Vranova nad Dyjí, jehož listina se dochovala ve formě deperdita. Existuje pouze záznam v podobě regestu, avšak popis znaku ani jeho dobovou malbu neznáme. Známe pouze otisk pečeti a malbu K. Gödela, dle nichž lze odvodit, že se ve znaku nachází dvě věže, hradba a pták, který se tradičně interpretuje jako vrána, tedy mluvící znamení.

Zatímco výše uvedené příklady obsahovaly figuru či honosný kus odvozený od názvu lokality, zaznamenali jsme v námi sledovaném souboru i opačnou situaci, tedy znak, který později dal jméno lokalitě, jíž byl udělen. Ferdinand I. dal v roce 1560 Veselské Lhotě znak, který obsahoval dva vinné hrozny. Městečko později přejalo název právě podle figur ve svém znaku a dnes jej známe pod názvem Hroznová Lhota.

V předbělohorském období docházelo i k polepšování znaků, avšak ne vždy bylo na tuto skutečnost poukázáno, nebo došlo k popisu stávajícího znaku. Existence předchozího znaku či alespoň znamení na pečeti nebylo zmíněno v listinách pro Žlutice, Horní Slavkov, Krásno, Oloví a Příbor. O tom, že již znak existoval a nyní se polepšuje, se zmiňují listiny pro Horšovský Týn, Bílinu, Loket, Havlíčkův Brod, Hustopeče, Plzeň, Opavu, Dolní Dunajovice, Bystřici nad Pernštejnem, Sobotku a Poběžovice. V těchto případech však nedošlo k popisu starého znaku. Z řady vystupují listiny pro Bílinu a Sobotku, v nichž se uvádí alespoň některé figury, a pro Havlíčkův Brod, kde se odkazuje k erbu pánů z Lipé. Popis starého znaku v úplnosti obsahují listiny pro Jaroslavice, Kralovice, Šumperk, Rokycany, Nové Veselí, všechny čtyři listiny pro Chrástavu, Vysoké Veselí, Žďár nad Sázavou, Vojnův Městec, Budišov nad Budišovkou a Kladruhy. Konečně zmiňme i případy, kdy se podařilo postihnout úplnou změnu znaku, aniž by však o starém znaku existovala v listině zmínka; hovoříme o listinách pro Jáchymov, Chabařovice z roku 1549 a Nové Veselí. Zvlášť je třeba poukázat na znak Strážova, který udělil Ludvík Jagellonský v roce 1525. Ferdinand I. jej zcela změnil v roce 1541, nicméně neexistuje jediný doklad, že by místní obec tohoto znaku kdy užívala; i nadále zůstala u znaku původního.